

EK: HURUFU MUKATTAA

“Tarih mitoloji değil, mitolojiler tarih doludur.”

Mukattaa harfleri ya da huruf-ı mukattaa, (الحروف المقطّعة) harf kelimesinin çoğulu olan hurûf ile “kesilmiş, ayrılmış” anlamındaki mukattaa kelimesinden meydana gelen bir tamlamadır.[1] Kur’an-ı Kerim’de bazı sûrelerin başında bulunan harflere öncesi ve sonrasıyla bağlantısı olmadığı ve tek başına isimleriyle okunduğu için mukattaa harfleri denmiştir. 29 sûrenin başında yer alan on dört harf, iniş sırasına göre ve tekrarlarıyla birlikte şunlardır:

Nûn ن (Kalem 68/1), Kâf ق (Kâf 50/1), Sâd ص (Sâd 38/1), Elif Lâm Mîm Sâd المص (A’raf 7/1), Yâ Sîn يس (Yâsîn 36/1), Kâf Hâ Yâ Ayn Sâd كهيعص (Meryem 19/1), Tâ Hâ طه (Tâhâ 20/1), Tâ Sîn Mîm طسم (Şuarâ 26/1), Tâ Sîn طسن (Neml 27/1), Tâ Sîn Mîm طسم (Kasas 28/1), Elif Lâm Râ الر (Yûnus 10/1), Elif Lâm Râ الر (Hûd 11/1), Elif Lâm Râ الر (Yûsuf 12/1), Elif Lâm Râ الر (Hicr 15/1), Elif Lâm Mîm الم (Lokmân 31/1), Hâ Mîm حم (Mü’min 40/1), Hâ Mîm حم (Fussilet 41/1), Hâ Mîm Ayn Sîn Kâf حم عسق (Şûrâ 42/1, 2), Hâ Mîm حم (Zuhruf 43/1), Hâ Mîm حم (Duhân 44/1), Hâ Mîm حم (Câsiye 45/1), Hâ Mîm حم (Ahkâf 46/1), Elif Lâm Râ الر (İbrâhîm 14/1), Elif Lâm Mîm الم (Secde 32/1), Elif Lâm Mîm الم (Rûm 30/1), Elif Lâm Mîm الم (Ankebût 29/1), Elif Lâm Mîm الم (Bakara 2/1), Elif Lâm Mîm الم (Âl-i İmrân 3/1), Elif Lâm Mîm Râ المر (Ra’d 13/1).

Bugüne kadar bu harflerin anlamı konusunda çok şey söylenmiştir. Anlamının olmadığını düşünenler olduğu gibi anlamının olduğuna inanan ve oldukça farklı yorumlar yapanlar da olmuştur. Bu harflerin anlamı konusunda kendi ses ve isimleriyle tek tek okunduğunu açıklayan rivayet dışında, hadis kaynaklarında ciddi bir bilgi yoktur.[2] Bu konuda en eski bilgiler İbn Mesud ve İbn Abbas gibi bazı genç sahabiler ve onlardan sonra gelen tabîî âlimlere dayandırılmaktadır. Rivayetçi ekole göre bu harflerin Kur’an’ın sırrı olduğu, anlamını Allah’tan başka kimsenin bilemeyeceği gibi bir görüş nakledilmektedir.[3] Başta İbn Hazm olmak üzere zahirîler, selefi ekolün mensupları, Ebu Hayyan ve Suyutî gibi sonraki kuşaklardan rivayetçi bazı âlimler de bu kanaati benimsemiştir. Bu âlimlere göre bu harflerin anlamı müteşâbihattan sayılır ve müteşâbihatın tevili de dinen yasaktır.[4]

Aslında konuyu araştırmak isteyen dirayet ehlinin önünü kesmeye çalışan bu kanaat selefe dayandırılmaya çalışılsa da selefle bir ilgisi yoktur. Agnostik (bilinemezci) bir tutumla bu harflerin anlamının olmadığına bile icaz ve hikmet arayanların varlığına bakılırsa, bu durum, İslam’ın doğuşundan iki asır sonra İslam düşüncesine sızan çaresizlik sendromunun çelişik sonuçlarından bir tanesi gibi görünmektedir. Dahası sonraki dönemlerde müteşâbih kavramı anlamsal dönüşüm geçirdiği için bu yaklaşım kavramsal bir algı kırılmasının da ürünü sayılabilir. Çünkü Kur’an’ın eleştirdiği tevil beklentisi, inkârcıların gaybî haberlerin sonucunu görme talebidir. Kur’an mesajının anlaşılabilir anlaşılmama sorunu değildir.[5] Müteşâbih kavramının anlamsal dönüşümü sonucunda hiç alakası yokken mübîn/apaçık Kur’an lafızlarının anlaşılmağına delil

getirilmesi İslam âlimlerinin en talihsiz değerlendirmelerinden birisidir. Kur'an'ın apaçık âyetlerinden bazılarının anlaşılması inananların [6] mukattaa harflerinin anlaşılabilmesine inanmalarını beklemek boşuna bir beklenti olur.

Sebepsiz ve anlamsız şeyler yaratmayan ilahi hikmetin, asıl amacı mesaj vermek olan vahyin başına anlamsız işaretler koyduğunu kabul etmek, vahyi tersinden okumak kadar abes olur. Bu harflerin hangi anlam ve maksatla bu sûrelerin başında bulunduğunu anlamak için tefsircilerin gösterdiği çaba da bu düşüncenin anlamsızlığını göstermektedir. Sorunu bütünüyle çözmüş olmasalar da onların yakaladığı bazı ipuçlarının bizim araştırmamıza ışık tutabileceğinin de farkındayız. Söz konusu tefsir verilerini anlamlı bir bütünlük içinde değerlendiren müsteşrik Morris S. Seale'in mukattaa harflerini sûrelerin muhtevasını hatırlatmaya yarayan ipuçları ve semboller olarak değerlendiren görüşü de bu bakımdan anlamlıdır. [7] Her şeyden önce bu harfler sessel/işitsel olarak ifade edilen sözcüklerin ve onlara ait hece parçalarının yazılı metne dönüştürülmesinin görsel sembolik unsurlarıdır. Nitekim bu harfler, sûre metnini oluştururken de en asli fonksiyon olarak anlam aktarıcı birer sembol işlevi görmektedirler. Fakat tarihte yan yana gelerek dilsel metin oluşturmak gibi bu en asli bir fonksiyonu icra etmenin de ötesinde sosyo-kültürel alanların hepsinde nesne veya kelimelerin yerine sembol olarak da kullanılırlar. Çünkü söz sihirli ve gizemli olduğu gibi onların işitsel ve görsel ifade aracı olan harflerin derin ima ve işaretlerinin, gizemli anlamlarının olması da doğaldır ve yadırganacak bir durum değildir. Nitekim Sümer çivi yazılarında deniz için kullanılan ideogramlarda bazen bir kelime tek bir işaretle gösterilebiliyordu. [8]

Aslında mukattaa harflerinin anlaşılamayacağına inanan azınlık agnostik bir grup dışında tefsircilerin büyük çoğunluğu bu harflerin anlamlarının tespit ve tefsir edilmesi hususunda neredeyse ittifak halindedirler. Harflere farklı anlam vermiş olmaları da anlaşılabilirliğe değil, anlaşılabilirliğe taraftar olduklarını gösterir. Hatta Ebu Bekir İbnü'l-Arabî gibi Kur'an'ın indiği dönemde mukattaa harflerinin anlamının bilindiği kanaatini savunan tefsirciler bile mevcuttur. Çünkü bu harflerle ilgili ne müşriklerden bir eleştiri ne de Müslümanlardan herhangi bir soru gelmiş değildir. [9] Dolayısıyla bu kanaatte olanların, bu harflere farklı anlam vermeleri anlam arayışına engel değil, birer teşvik unsuru olarak değerlendirilebilir. Fakat mevcut görüşleri tekrarlamakla yetinmek veya peşin hükümlerle görüşlerden birini tercih etmek de konunun anlaşılmasına bir katkı sağlamayacaktır. Bunun yerine, kadim görüşleri de yeri geldikçe değerlendirmeye alarak, harflerin muhtemel anlamları konusunda ayrıntılı analizler yaparak, çok boyutlu ve çok katmanlı bir bakış açısıyla sorunu çözmeye çalışmak daha isabetli bir seçim olacaktır. Çünkü eğer varsa harflerin gerçek anlamları tespit edilmeden yapılacak her parçacı yorum temelsiz kalacak ve bizi yeni bir anlaşılabilirliğe sürükleyecektir. Bu sebeple dilsel ve tarihsel derinlikli bir arayışa girmek zor, ama en sağlıklı seçenektir. Bu bize ya bir çözüm, ya çözüm yolunda önemli bir adım, ya da en kötü ihtimalle çözümsüzlüğün kaçınılmazlığını görme imkânı sağlayacaktır.

Bu nedenle çalışmamızda birçok boyutu aynı anda karşılaştırmalı olarak ele almak istiyoruz. Fakat bu hiçbir öncelik veya sonralık gözetmeyeceğimiz anlamına da gelmiyor. Her şeyden önce bu sorunun bir dil sorunu, daha özelden yazı aracı harflerin anlamlarını tespit sorunu olması, Arapça ve bütün Sami dillerde, alfabelerinde ve yazı tarihinde bu harflerin isim, resim ve anlamlarını araştırmaktan başlamamızı gerektiriyor. İkinci bir boyutta Arapça lügatleri tarayarak harflerin kelimelerle anlam ve fonem ilişkileri konusunda gözlem yapmamızı gerektiriyor. Üçüncü boyutta sûrenin konusal

bütünlüğünü, anlatılan kıssaları ve temel vurguları bu bağlamda değerlendirmeyi gerektiriyor. Dördüncü boyutta sûredeki konu ve kıssaları imkânlarımız ölçüsünde Ortadoğu mitolojileriyle karşılaştırmamızı zorunlu kılıyor. Son tahlilde dilsel ve tarihsel veriler ışığında, harflerin anlamı ve sûre içeriği konusunda bütünsel, uyumlu ve açıklayıcı bir sonuca ulaşmamızı kaçınılmaz hale getiriyor.

Konunun bizi mecbur ettiği bir başka öncelik de söz konusu harflerin, kıssaların yoğun olarak anlatıldığı sûrelerin başında yer alması ve hemen devamında Kur'an'ın farklı özelliklerine veya vahiy ve nübüvvet gerçeğine dikkat çekilmiş olmasını göz önünde bulundurmaktır. Bu durum ister istemez bizim duruşumuzu ve yönümüzü belirlediği gibi, bizi bu yönde sürdürülecek dilsel, tarihsel ve kültürel bir yolculuğun kapısına getirmektedir. Dolayısıyla dil ve lügat çalışmasıyla işe başlamak, sûrenin indiği dönem ve ortamı göz önünde bulundurmaktır, söz konusu harflerin ve ilgili olduğu cümlelerin başka sûrelerdeki kullanımlarına göz atmak gerekmektedir. Kelimelerin anlam örgüsü ile sûrenin içeriğini ve özellikle sûrede örnek olarak anlatılan kıssaları tarihi geçmişiyile birlikte karşılaştırmalı bir okumaya tabi tutmak da başka bir zorunluluk olarak görünmektedir. Bu analizi yaparken sûrelerin iniş sırasını esas alarak harflerin anlam ve fonksiyonlarını tespit etme konusunda basitten karmaşığa doğru bir seyir izlememize imkân vereceği için takip edeceğimiz yöntemi uygulamada bize kolaylık sağlayacağını umuyoruz.

İlk bakışta karmaşık gibi görünen bu karşılaştırmalı yöntemle konuları ele almakla araştırmamızı filolojik analizlerle sınırlamaktan kurtulmak, sûrelerde anlatılan kıssaların tarihi geçmişine uzanarak, aradığımız anlamı daha geniş boyutlarıyla kavramak, böylece Kur'an'ın takip ettiği ve muhatabına kazandırmak istediği gerçekçi tarihsel perspektifi de yakından tanıma imkânı elde etmek istiyoruz. Çünkü Kur'an'ın anlattığı kıssaların birçoğu, başta Tevrat olmak üzere ilahi kökenli başka dini metinlerde ve Ön Asya dinlerinde, mitoloji ya da efsanelerde de anlatılmakta ve birçok farklılığın yanısıra zaman zaman ortak kavramlara veya sembollere de rastlanabilmektedir. Hatta insan muhayyilesinin ortak tahayyülü sonucu veya göçler sayesinde bazı efsanelerin evrensel nitelikler kazandığı, fakat sürekli bir devinim içinde farklılaşmaktan da geri kalmadığı görülmektedir.^[10] Sürekli yeni anlam ve içerikler kazanarak bölgeden bölgeye, dönemden döneme aktarılarak varlığını sürdüren bu halk hikâyeleri ya da masalları, dinleri ve kültürleri sürekli çeşitlendirirken, sık sık ilahi dinlerin mücadelesiyle de karşı karşıya kalmışlardır. Tevrat metinlerinde olduğu gibi bazen rakip ilahi dinlerin etkisinde kalırken, bazen de onları etkileyerek dönüşümüne sebep olmuşlardır.^[11]

Kur'an'daki kıssaların söz konusu destansı ve mitik anlatıları ayıklayarak reel öyküleri, olgusal gerçeklikleri korumayı hedeflediği, Tevrat yazarlarının metne taşıdığı kozmo-mitolojik ilavelerle kirlettiği Allah inancını, Peygamber imajlarını ayıklamaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Ön Asya mitolojileri karşılaştırmalı okunduğunda Tanrı/Tanrıça-Kral/Kraliçe-Rahip/Rahibe mitlerinin birbirine karıştığı, yenilmezlik payesi verilerek göğe çıkarılan kral ve kraliçelerle yenilebilen ve yeraltında hüküm sürdüğü varsayılan ölümlü tanrı ve tanrıçaların nöbetleşe çalıştırıldıkları görülmektedir.^[12] Söz konusu mitolojilerle Kitab-ı Mukaddes karşılaştırmalı okunduğunda Tanrı-Peygamber-Rahip üçlemesinin birbirine karıştığı, peygamber günahının nesiller boyu taşınmasından, tanrının, insanı af için insana dönüşüp kurban olarak ölmesine, peygamber günahıyla doğan tanrıoğullarının tanrı adına günah affeden peygamber ve rahipler sayesinde

arınan ve tanrıoğlu olan torpilli/ırkçı soy sop tasarımına varan, akla hayale gelmeyen yeni mitolojilerle tanışıyoruz.[13] Kur'an kıssaları bunlarla karşılaştırmalı okunduğunda, "Tek Allah-Seçilmiş İnsan Peygamber-Akıl ve Vahiy ile şereflenmiş İnsan" anlatısıyla söz konusu bütün mitolojilerin özünden alıntılar yaptığı, bütün kirlenmişlikleri dışarıda bıraktığı anlaşılmaktadır. Ama buna karşın tefsircilerin sırf özlü kıssaları destansı masallarla çoğaltmak adına, mitik rivayetleri Tevrat yazarları gibi tefsirin içine taşıdıkları da bir vakıadır.

Özet ifadeyle Kur'an bu sûrelerde kıssaların gerçek kesitlerinden örnekler verirken, Allah'ın vahyi ve bir peygamber eliyle insanlığa sürekli ulaştırdığı dininin tarihini yeniden biçimlendirmektedir. Tevrat yazarları tarafından kirlenmiş peygamberler tarihi yerine gerçek, makul, mantıklı, objektif, tutarlı, fitri ve ilmi bir peygamberler tarihi imajı oluşturmaktadır. Tevhidi dünya görüşünün somut örnekleri olan bu peygamberlerin gerçek hayat kesitlerinden alıntılacağı kıssalarla sûrelerin temiz birer metin olarak şekillenmesini hedeflemiştir. Fakat bunu yaparken reddettiği o mitolojilerdeki kirlenmiş din ve dünya algısını çok kısa değinilerle eleştirmeyi yeğlemiş, ayrıntısını merak edenler için de sûrelerin başına yerleştirdiği bu mukattaa harfleri vasıtasıyla sembolik mesajlar ve ipuçları vererek o kirlenmiş mitolojilere atıfta bulunmuş ve yönlendirme yapmış görünmektedir. Böylece, eleştiri maksadıyla da olsa o çirkin anlatıları metnin içine taşıyıp da meajın sadeliğine gölge düşürmek istememiştir. Bu gizemli bilgilere yaptığı atıflarla hem mü'minleri bilgilendirerek, desteklemek, kuvvetlendirmek; hem de inkârcı muhataplarını bilgilendirerek, esatîrul evvelin'e (mitolojik masallara) dayanan muharref şirk dinlerinin nasıl kirlenmiş bir sapkınlık olduğunu görme imkânı sunmak ve hakikat karşısında aciz bırakmak ve çarpıcı mesajlar vermek istemiştir.

MUKATTAA HARFLERİNİN ANLAM VE FONKSİYON ANALİZİ

1. NÛN Harfi (Kalem 68/1).

"Nûn'u, kalemi ve satır satır yazanları düşün.[14] Sen Rabbinden gelen nimet (vahiy) konusunda cinlerin müdahalesine maruz kalmış değilsin." [15]

Nüzul listelerindeki sûre sıralamasını esas alırsak başında mukattaa harfi bulunan ilk sûre Kalem sûresi, ilk mukattaa harfi de 1. âyetin başında bulunan "Nûn" harfi sayılır. Aynı nüzul sıralamasına göre bu harfi, 'Kâf' ve 'Sâd' sûrelerine adını veren harflerin izlediği, böylece Kur'an'daki ilk gelen harfu mukattaa harflerin tek harflerden oluştuğu görülmektedir. Ve genelde bu tür tek veya ikili mukattaa harfleri başında yer aldıkları sûreye ad olmuşlardır. "Nûn, Kâf ve Sâd" harfleri gibi, iki harften oluşan 'Yâ Sîn' ve 'Tâ Hâ'nın da sûre ismi olarak kullanıldığı bilinmektedir. Bu nedenle bu harfleri tek başına veya devamındaki "vâv" harfiyle başlayan cümleyle birlikte sûre ismi veya başlangıcı (başlığı) kabul eden Şa'bî ve Sevrî gibi hadisçilerden bir topluluğun görüşü, bağlama ve i'rab kurallarına uygun görünmektedir.[16] Ancak bunların sûre ismi olarak kullanılmış olmasının, sûrelerin başında neden bulduklarını açıklama konusunda tek başına yeterli olmadığı açıktır. Bu nedenle bu harflerin yemin mi, icaz mı, yoksa kendi başına anlamı olan sembolik bir fonksiyon mu ifade ettiği konuları tartışılarak anlamlı bir açıklama arayışı hep süregelmiştir. 'Nûn' harfinin anlamı ve devamında gelen âyet ve sûrenin içeriği ile ilişkisi konusunda da aynı yaklaşım sergilenmiştir.

Hatta sûrede yer alan kelime ve konularla “Nûn” harfi arasında muhtemel anlam ortaklıklarını tespit bağlamında Arapça ile akraba olan diğer Samî dil ve kültürlerdeki ortak anlamlardan da yararlanılmaya çalışılmıştır.[17] Örneğin, Nûn harfinin Fenike, Aramî, İbranî ve Arap dil ve kültürlerinde balık anlamına geldiği yaygın bir kanaattir. Bu nedenle bazı tefsirciler bu harfi Mısır alfabesindeki resme bakarak yılanı benzetirken, bazıları kalemle birlikte zikredildiği için hokka anlamı vermiş ve diğer dillerin imkânına atıf yapmışlardır.[18] Ancak Sibeveyhî ve Şair Mütenebbî gibi bazı dilciler bu anlamlandırmayı galat ya da şâz kabul ettikleri gibi[19] Zemahşerî de yapılan bu tür i’rabları tutarsız bularak reddetmiştir.[20] Fakat çoğu tefsirci bu harfin tarihi kültürel anlamıyla, sûrenin 48 ve 49. âyetlerinde ilk defa Yûnus peygamber’den (as) “Sahibü’l-hût” (balık sahibi) diye, Enbiyâ 87. âyette “Ze’n-nûn” (nûn sahibi) diye isimlendirilmesi arasında ilişki kurarak “nûn” harfinin balık anlamına geldiğini söylemiş ve diğer Sami dil ve mitolojilerden deliller getirmişlerdir. Yaptığımız tarihsel araştırmalara göre, Ortadoğu kültürlerinde bu Zen-Nûn ve balık sahibi gibi isimlendirmelerin kullanıldığı, sadece insan lakabı olarak değil, coğrafi isimlere de yansıdığı, ancak bu tür tarihsel kullanımların yaratılış destanları veya dünyayı taşıdığına inanılan mitolojik balık efsanesiyle ilişkilendirildiği görülmektedir. Fakat bu tür mitolojik yüklemelerden dolayı Zemahşerî ve Razî bu görüşleri bütünüyle reddetmişlerdir.[21]

Ancak mitolojiyle ilgilenen tarihçilerin, “*Tarihin mitoloji olmadığı, ama mitolojinin biraz tarih olduğu*” yönündeki vurgularından[22] hareketle tarih ötesi mitolojik yaklaşımlar bir yana bırakılarak tarihin bize sunduğu gerçek verilere ulaşmak da mümkün olabilir. Tevrat’ın Yûnus başlığını taşıyan bölümünde anlatılan kıssada Yûnus peygamber’in (as) gönderildiği hâlde gitmekten kaçındığı ve daha sonra dönüp irşad ettiği şehir Ninova’dır; gemiye binip yola çıktığı istikametsiz Tarsus’tur.[23] Kur’an’ın anlattığı Yûnus kıssası ile Tevrat’ın verdiği bilgiler benzer görünmektedir.[24] Bu durum, ister istemez ‘Nûn’ harfinin ve “Nun’un sahibi veya hâkimi” anlamına gelen “Ze’n-nûn” lakabının, lafzi anlamda Lübnan ve Ninova isimleriyle ilişkili görünmekte, dolayısıyla Ninova-Fenike-Tarsus hattını akla getirmektedir. Samilerin bölgede yaygın olarak kullanılan resimli alfabelerden bazılarının ve özellikle Sümer-Akkad Çivi yazılarının Ugarit-Ras Şamra’dan başlayarak, önce Kenan diyarında yayıldığı, daha sonra onları sembolik çizimlere dönüştüren Fenikeliler tarafından Akdeniz havzasına (Diğer Samilere, Sina, Mısır, Girit ve Yunanistan’a) yayıldığı bilinmektedir. Bu alfabelerdeki harflerin isimlerinden tutun, anlamları ve katıldıkları kelime ve kültürlere varıncaya kadar ciddi anlam ortaklıklarına rastlayabiliyoruz.[25]

Kelime hem ‘Lübnân’, hem de batılılar tarafından kullanılan “Lebenon” formuyla, ‘kalb’ anlamındaki ‘lubb’ kelimesiyle balık anlamındaki ‘Nûn’ kelimesinden oluşan ve “Nun’un kalbi” anlamına gelen bileşik bir isim izlenimi uyandırmaktadır. Samilerin en eski alfabelerindeki (Mısır/Fenike/Erken dönem İbrani), 13 ve 14. harfler, “Mem” (Mim) harfini sembolize eden, paralel iki kırık çizgiyle gösterilen akarsu ve “Nun” harfini sembolize eden ‘balık çocuk’ resmi önemli bir yaratılış destanı anlatmaktadır.[26] Ancak bu sembolizm, sadece insanın dünyaya nasıl geldiğinin değil, denizci bir toplumun en temel gıdası olan balığı hayatın idamesi ve geçim kaynağı olarak, yaşadığı yurdu dünyanın merkezi olarak görmesini de açıklamamıza yardımcı olabilir. Mısır hiyeroglifleri, Çivi yazısı ve kaynak alfabeler, Greklerin Fenike alfabesinden önce kullandıkları piktografik alfabe çok sayıda ses ve anlamı temsil eden resim, motif ve anlamlar içeriyordu. Mısır, Girit (Crete), Hindistan, Mezopotamya, Kenanlı (Lübnanlı-Filistinli) Fenikeliler, uzun bir ticari geçmişe sahiplerdi. Sonunda bir Fenikeli Yunanistan’da, (MÖ.) VIII. yüzyılda Yunanistan’a gizemlerini ve alfabelerini getirdi.

Fenikeliler, 24 harfini Grekler için kullanışlı hale getirdiler ve sonuçta bütün batı alfabeleri oluştu. Erken dönem harfleri taşındıkça simya ile karışık büyü anlam ve anlatılar da birlikte taşınmış gibidir.[27]

Eski Mısır'da Nil kenarındaki bir şehir için Mısırlıların kullanmadığı 'Memfis' ismini Yunanlıların kullanması, bu ismi Yunanlıların ürettiğini, dolayısıyla Mısırlıların "Mem" (Mim-su), Greklerin Fish (balık)' kelimelerinden bileşik isim oluşturmuş olmaları ihtimalini akla getirmektedir. Fakat bu bilgiler, tarih ve kültürle birlikte mitolojilerin de taşınmasına işaret etmenin yanısıra, sanki Mezopotamya ve Doğu Akdeniz kültürünün Yunanistan ve Roma'ya taşındığı iki yoldan birini de göstermektedir. İkinci yol ise Hititler ve diğer Anadolu medeniyetleri üzerinden Hint-Avrupa kültürleri vasıtasıyla gerçekleşmektedir.[28] Stoanın üstatlarından bazılarının Tarsuslu, kurucusu Zenon'un Fenike asıllı, Kıbrıslı tüccar bir ailenin oğlu olmasına ve genç yaşta felsefeye merak salmış bir tacir olarak Yunanistan'a taşınıp yerleşmesine bakılırsa,[29] Kur'an'ın Yûnus'tan Balık sahibi veya Zen-Nûn[30] lakabıyla bahsetmesi, Miladın başlarında Stoanın Roma'da kurduğu hukuk ilkelerine ve köklerine atıf yapması tesadüf olamaz.[31]

Öte yandan Sümer, Babil gibi Mezopotamya medeniyetlerinde kral tanrı 'Enlil' ve insanı topraktan yarattığına inanılan tanrıça 'Ninlil' kültleri mevcuttur ki bu durum Ninova isminin dinî hüviyeti kadar söz konusu dinin kültürel yansımalarına da işaret olabilir. Öte yandan 'Nûn' harfi Mısır'da, kâinatın yaratıldığı ilk suların Tanrısı, 'Nun' ve 'Nunet' kültüründe karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla Kalem sûresinde Allah'a ait 'Sübhan' sıfatı ve 'tesbih' kavramı üzerinden tek Allah'a dönüşün mesajları verilirken Allah'tan başka tanrı üretimlerini eleştiri bağlamında Nun harfinin sembolik anlamı üzerinden gönderme yapılmış olabilir. Bu bağlamda anlatılan bahçe sahipleri kıssası ticaret, kervancılık ve hayvancılıkla uğraşan Mekke'den çok, 'Bereketli Hilal' diye bilinen Mezopotamya-Mısır hattının, Doğu Akdeniz (Kenan) havzasının coğrafya ve kültürüne daha çok uymaktadır. Üstelik anlatılan kıssada Allah'ı tesbih etmeyi unutmuş ve bereketin kaynağını başka tanrılarda arayan bir algıyı tenkit eden meçhul irşatçıya da işaret edilmektedir. Bu durum, Kur'an'ın ortaya koyduğu genel anlatılarda ve kıssalarda tek tanrılı ilahî dinin bozulması sonucu çok tanrılı dinlerin üretildiği konusundaki açıklamayla uyumlu görünmektedir. Dahası, Nebatiler'de farklı tanrı isimlerinin yanı sıra Allah ismine de rastlanmaktadır.[32] Dolayısıyla bu harf sembolü, 'Nûn' isimli bereket tanrılarının nasıl ortaya çıktığı konusunda da bize bir fikir verebilir.

Bir başka ipucu da Anadolu Türkçesine Yunancadan mı, yoksa Anadolu medeniyetlerinden mi ya da İslamiyetle birlikte Arapçadan mı geçti bilmiyoruz ama Osmanlıcadan kalması muhtemel bir tür ağırlık ve hacim ölçüsü birimine 'Nû' isminin verilmesi ilginç bir benzerliktir.[33] 'Nun' harfinin Grekçedeki karşılığı 'Nû' olduğu gibi Arapçada 'Nun' harfiyle başlayan bazı kelime gruplarının anlam ortaklığı da ilginç örnekler oluşturur: "yerleşmek, vatan edinmek, kanun koymak" gibi medeniyet inşasıyla ilgili kelimelerin varlığı, yerleşik hayata geçişin seyri hakkında ipuçları verebilmektedir.[34] Bu anlam grubu, Yunanlıların hukuk yerine kullandığı Kanun kelimesinin kökenini de araştırma konusu haline getirme nedeni olabilir. Yine Arapçada 'su dökmek, akıtmak, çamurdan saksı yapmak' anlamlarındaki kelimeler grubunun varlığı[35] ise yazı aracı kil tabletlerin, su medeniyetindeki ve dolayısıyla tarımdaki gelişmelerin dildeki yansımaları olarak değerlendirilebilir. Bu da ister istemez sembolik anlamlı bir sûre başlığı yorumunu akla getirmekte ve bizleri araştırmaya sevk

etmektedir. Çünkü sûre, müşriklerin vahyi yalanlaması karşısında sabretmeye vurgu yaparken 'Nun Sahibi' Yûnus peygamber'in (as) mücadelesini örnek vermektedir.

Bu ipuçları bizi sadece din ve kültürün tarihine değil, aynı zamanda dil ve yazının tarihi köklerine de götürmektedir. Çünkü lügatten sunduğumuz örnekler, dil, yazın ve kültür ortaklığı tezimizi destekler nitelikte olduğu gibi, 'Nûn' harfine harf ilave edilerek türeyen önemli bir kelime grubu bozulma anlamı çağrıştırmakta ve geçmişte hak bir dinin ve kültürün nasıl bozulduğunu anımsatan ipuçları vermektedir. Özellikle yapısında 'Nun', harfi bulunan illetli fiillerin birçoğunun anlamı insanın olumsuz ve kötü durumlarını ifade eden ses ve sözcükleri yansıtmaktadır. Bunlar arasında derinden gelen ses ve gizli durumları yansıtan kelimelerin olması ayrıca önemlidir. Bu kadar büyük bir yekûn teşkil eden bu kelimelerin oluşum sürecinde kazandığı bu olumsuz ortak anlamları bu ses ve sembolün ifade etmesi harfin anlam dünyasını yansıtıyor gibi görünmektedir.[36] Sûrenin içerine bakıldığında hem Hz. Peygamberin cinlenmekten veya cinlenme ithamından kaygı duyması, hem de sûrenin son bölümünde müşriklerin ona cinlenme yakıştırması, o günün Mekke'sinde yaşayan toplumun anlam ve duygu dünyasını yansıtan önemli bir ipucu kabul edilebilir. Dahası müşriklerin bu tür ithamlarla yetinmeyip Hz. Peygambere gözleriyle devirecekler gibi bakmalarını, zorbaca davranmalarını tasvir eden içeriğin onların ruh dünyalarındaki kin ve nefreti ve bunun sebebini ele veriyor gibi görünmektedir.[37]

2. KAF ح Harfi (Kâf 50/1).

'Kaf' harfinin batı alfabelerindeki karşılığı Q harfidir; köklerinin Latince, daha eski kökeninin de Fenike alfabesindeki 'Qoph' (Kâf) harfi olduğuna işaret edilmektedir. İbrani alfabesine de Fenike'den geçmiştir ve aynı şekilde telaffuz edilir. Mısır hiyerogliflerinde kulplu bir sepetle sembolleşir, Tanrı/Tanrıça/Kral/Kraliçe, Rahip/Rahibeyi ve soyluluğu temsil eder. Fakat ne zaman hangisini temsil edeceğini mitolojinin aldığı şekil ve muhteva belirler. Mısır'da Sin, Anadolu'da Apollo olmak üzere güneş tanrısı kültlerine konu olmuştur. Greklerde "Phi" olarak bilinir ve altın oran sembolüdür. Keltlerin Ogham alfabesinde alev gibi parlak sarı bir çiçek, Runik alfabede at sembolüyle bilinir.[38] Kadim mitolojilerde dağların doruğu veya dünyayı çevrelediğine inanılan efsanevi Kafdağı anlamına geldiği tefsirlere bile girmiştir.[39] Gılgamış destanındaki kahramanın gittiği ölümler diyarı serüveni gibi halk masalları veya efsaneler de benzeri anlayışların ürünüdür. Benzeri sembolik anlamların cahiliye Arap kültüründe de varlığının ipuçlarına rastlanır.[40]

Bu harflerin başında bulunduğu sûrelerin bazı kıssalara yer vermesinin kanaatimizce ortak mesajı, mitolojik anlatı ve kahramanlar hakkında sorulan sorulara kısa ve sembolik atıflarla cevap verilerek yönlendirme yapılırken, ön yargısız insanlara kıssanın özlü bir kesiti örnek olarak anlatılmakta ve muhataba gerçek tarihi bilgiler sunulmaktadır. Örneğin, tefsirlere baktığımızda 'Kaf' harfinin Allah'ın veya Kur'an'ın ismi olduğu yönünde abartılı ve afakî bilgiler yer alsa da, bu harfin sûrenin ismi olduğu kesindir ve bugün halen kullanılmaktadır.[41] Bu harfin 'vakafe' kelimesi yerine kullanılan bir kelime olduğunu söyleyen ve cahiliye şiirinden örnek veren görüş harfle kelimenin anlamını aynı karede buluşturan önemli bir örnektir: قالت لها قفي فقالت قاف ... أي: "Ona 'dur' dedim, o da 'durdum' dedi" cümlesinde 'kâfi' kelimesi 'vakaftü' (durdum) fiili yerine kullanılmıştır.[42] Bu yönüyle 'Kaf' harfinin sûrenin içeriği ile ilgili bir isim veya başlangıç (başlık) olma ihtimali anlam kazanmaktadır.[43]

Bu görüşü şu kelimelerin sözlük anlamı da desteklemektedir. ‘Vakafe, kaffe, kafâ ve kâfe’ kelimeleri, sadece ses yönüyle değil, anlam ve içerik olarak da akrabadır ve yapısında ‘Kaf’ harfi bulunan bütün kelimelerin anlamını kapsayacak ölçüde bir anlam zenginliğine sahiptir. Ses ve anlam yönünden ‘Kaf’ harfine ve devamındaki cümlenin içeriğine uyum arzeden ‘kâfe, yakîfu, kıyâfetün’ ve ‘kafâ, yakfi, kafyen’ kelimeleri ‘iz sürmek ve peş peşe gelmek’ anlamına gelmektedir.[44] Ayrıca soy ilmi diye bilinen “İlmü’l-kıyâfe” terkibindeki ‘kıyâfe’ kelimesi aynı köktendir ve soy anlamına gelmektedir. Kur’an da aynı kelimeyi peygamberlerin peş peşe gönderilmesi anlamında kullanmaktadır.[45] Ayrıca bu sûrenin Murselât sûresinden sonra inmesi de tesadüf değildir. Çünkü “Ve’l-Murselâti Urfen” ifadesiyle başladığı için sûre bu adı almıştır ve peygamberlerin peş peşe gönderilmesi anlamındadır. Üstelik bu âyette kullanılan ‘örf’ kelimesi de ‘Kaf’ harfi ve kâfe kelimesi gibi süreklilik, peş peşe anlamına gelmektedir.[46] Ayrıca her iki kelimenin de ‘Fe’ harfiyle bitmesi, ‘Fe’ harfinin ‘Kaf’ harfinden sadece bir noktayla ayırt edilmesi ve Arap dilinde atıf ve takibiye edatı olarak kullanılması da anlamsal ilişkinin başka boyutlarına işaret etmektedir.

Üstünlük ve açılım vasıfları nedeniyle ‘huruf-ı isti’lâ’dan sayılan ق ‘Kaf’ harfinin[47] وَالْقُرْآنَ الْمَجِيدِ “Soylu, şerefli Kur’an” ifadesinin başında olması da tesadüf değildir. Kur’an’ın önceki vahiylerin devamı ve sonuncusu olduğu ima edilmektedir. Dolayısıyla harfin tarihinde var olan sembolik soyluluk anlamı bu sûrenin başındaki harfle dillendirilmiş olabilir. Fakat Kur’an’ın kastedtiği soyluluk artık tanrılık iddiasında bulunan kralların ve varlık içinde şımaranların soyluluğu değil, doğuştan şerefli insanın vahye ve takvaya dayalı soyluluğu olmaktadır. Onu yalanlayanlarsa önceki vahiyleri yalanlayıp helak olanların mirasçılarıdır. Harfin tarihçesini yansıtan o toplumların kendilerine gelen gerçek dini tahrif ederek nasıl mitoloji ve efsanelere çevirdiklerinin de tarihine dikkat çekerek araştırılmasını istemektedir. O akıl dışı şirk kültürlerinin terk edilerek Kur’an’ın sunduğu gerçekçi dünya görüşünü anlamaları ve kıymetini bilmeleri istenmektedir. Bu olgu, Mukattaa harflerinin Kur’an’a vurguyla başlayan ve kıssaların yer aldığı sûrelerin başında bulunmasını da açıklamaktadır.

Sûre içerisinde Âd, Semûd, Tubba’, Nuh ve Lût’un kavimlerine, Ress ve Eyke halkına ve Firavun’a gönderme yapılması, vahyi ve ahireti yalanlayan o kavimlerin helak olma nedenleri örnek verilerek Kur’an’ı yalanlayanların tehdit edilmesi ve Hz. Peygamber’e (s) sabır ve metanet telkin edilmesi de bu yaklaşımı destekleyen kanıtlar olarak değerlendirilebilir. Ayrıca bu semantik ilişki, hem ‘Kaf’ harfini Kur’an’ın sıfat ismi olarak değerlendiren görüşü[48] hem de sûrenin ismi veya başlangıcı olduğunu kabul eden yaklaşımı[49] anlamlı hale getirmektedir. Bu nedenle sûre, ilk dönemden itibaren bu adla anılmıştır. Dolayısıyla bu harf, bir isim olmanın ötesinde “Soylu, şerefli Kur’an” ifadesiyle birlikte veya tek başına sûrenin içeriğini yansıtan anlamlı bir başlangıç (başlık) niteliği arz etmektedir.

3. SÂD ح Harfi (Sâd 38/1).

Bu harfin adı Samî dillerde ‘Sade, Sadai veya Tsadik’ olarak bilinir.[50] Ancak bu harfin başka dillere geçerken sin harfiyle karıştırılmış olması muhtemeldir. Bu nedenle anlamı ve mitolojilerdeki fonksiyonu da değişebilmektedir. Fenike-İbrani alfabelerinde adı “Tsade” olarak telaffuz edilen harfin Fenike dilinde olta ya da olta iğnesi veya kancası ya da avlanmak anlamına geldiği düşünülmektedir. İlgili alfabelerde 18. sırada yer almış olması nedeniyle Güneş, Ay ve Dünya’nın aynı hizaya geldiği ve ay tutulmasına sebep

olduğu 18 yıllık ‘Saros döngüsü’nü sembolize ettiği gibi astrolojik yorumlara ve Fal açma seanslarına konu olmuştur. Hem adı, hem mitik anlamı Mezopotamya, Mısır, Anadolu ve Grek kültlerinde ay ya da güneş tanrısı ‘Sin’le karıştırılmış gibidir. Bu nedenle Grek alfabesinde Sigma “Σ”, “S” harfine ‘sigmate’ denir ve yarım ay şekliyle sembolize edilir. Mısır hiyeroglif alfabesinde Hill (dağ/tepe) demektir. İskoç Ogham alfabesinde Ailm (Elm), el, avuç, köknar ağacı anlamına gelirken, Türkler dâhil Doğu Avrasya topluluklarının kullandığı Runik alfabede Berkan (Birch) huş ağacı ve sopa anlamlarına gelmektedir.[51]

Sâd sûresinin başındaki konumuna bakılırsa bu harf, konum ve i’rab bakımından, kendisinden sonra gelen cümle ile ilişkisi ve fonksiyonu yönünden ‘Kaf’ harfinin konumuyla benzerlik arz eder.[52] Ayrıca ‘Nûn’ ve ‘Kâf’ harfleri gibi ‘Sâd’ ismine de kelime anlamı vermek mümkündür.[53] ‘Sadde, sâde, sadâ ve vasade’ kelimeleri ‘seslenmek, gürültü koparmak,[54] yankı yapmak, yüz çevirmek, karşı çıkmak, kibirli davranmak, kaçmak, dağa çıkmak, avlanmak, kışkırtmak, bir yerde kalmak, yurt edinmek vs.’ anlamlarına gelmektedir.[55] Daha önce bu kelimelerle ‘Sâd’ harfi arasında anlam ilişkisi kuranlar da olmuştur. Örneğin Hasan-ı Basrî ve Süfyan’a göre ‘Sâd’ harfinden türeyen ‘müsâdât’ kelimesi amellerin Kur’an’a arz edilmesi veya ‘tabi olmak’ anlamlarına gelmektedir.[56] Zemahşerî ise sesleniş ve yankı anlamına gelen ‘sadâ’ kelimesiyle ‘Sâd’ harfinin anlam ortaklığına işaret etmiştir.[57]

Tespit edilen bu anlam ilişkisi, devamında gelen ve Kur’an’ın şerefine ve içerdiği öğüde vurgu yapan *وَالْقُرْآنِ ذِي الذِّكْرِ* cümlesinin anlamıyla uyum arz etmektedir. İbn Atıyye zikir kelimesini kalıcı şeref olarak değerlendirmiştir[58] ki ‘sâde’ kelimesinin ‘dağa çıkmak’ (yükselmek) anlamıyla ve vasade kelimesinin kalıcı olmak ve yerleşmek manasıyla uyumlu görünmektedir. Razî bu tür tespitleri daha da çoğaltmıştır. Örneğin, sûredeki bazı âyetlerin anlamından hareketle ‘yüz çevirmek’ anlamına gelen ‘sadde’ fiili ile ‘Sâd’ harfi arasındaki bağlantıya işaret etmiş ve *الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ* “Kâfirler Allah’ın yolundan yüz çevirdiler” [59] âyetine atıfta bulunmuştur. Kâfirlerin tekebbür ve aykırı duruşu (2. âyet), feryad ettikleri zaman kaçacak vaktin olmayacağı ‘*hîne menâss*’ (3. âyet) ve cehennemliklerin birbiriyle çekişmesi “*tehâsumu ehli’n-nâr*” (64. âyet) ifadeleriyle ‘Sâd’ harfinin muhtemel anlamları arasında ilişki kurmaya çalışmıştır.[60] Razi’nin yorumlarına katılıp katılmamak bir yana en azından harfin sembolik anlama sahip olduğunu düşünerek sûre içeriğiyle anlamsal bir bağ kurma çabasını yansıtmak bakımından önemli olduğunu düşünüyoruz. Libya Arapları’nın bugün halen “es-Sahrau’s-Şarkıyye” (Doğu Sahra) tamlamasındaki kelimenin yerine başlarında bulunan ‘Sâd-Şın’ harflerini rumuz olarak tek bir kelime veya deyim yerine kullanıyor olmaları böyle bir anlamlandırmanın dil açısından imkânını göstermektedir.

Dolayısıyla bu bilgiler, mukattaa harflerinin Kur’an’a vurguyla başlayan ve içerisinde kıssalar yer alan sûrelerin başında bulunmasını da açıklamaktadır. İlk üç âyet ile 86-88. âyetler arasındaki anlam ortaklığı sûrenin bütünlüğünü gösterdiği gibi, sûrenin anlattığı kıssalar sûrenin öncesi ve sonrasında yer alan sûrelerle bağlantısını göstermektedir. Hatta 64. âyetin içeriğindeki cehennemliklerin birbiriyle çekişmesi anlamındaki “*tehâsumu ehli’n-nâr*” deyiminin bundan sonra inen A’raf sûresinde daha ayrıntılı olarak ele alınması ve ‘Sâd’ harfinin o sûrenin de başında yer alması tesadüf olamaz. Hatta bu sûrenin sonunda değinilen Hz. Âdem kıssasının o sûrede geniş olarak açıklanması da yapısında ‘Sâd’ harfi bulunan kelimelerin ‘yerleşme ve kalıcı olma’ anlamıyla doğrudan ilişkili görünmektedir. Bu sûredeki kıssaların anlatılma biçimi, kendisinden önce indiği düşünülen Kamer sûresindeki kıssaların anlatımıyla da benzerlik arz etmektedir. Fakat

bu sûrede önceki sûreler gibi Nuh ve Âd kavmine, Firavun'a, Semûd ve Lût kavmine, Eyke halkına kısa atıflardan sonra farklı bir şekilde Hz. Davud, Süleyman ve Eyüp peygamberlerin (as) mücadelesinden ayrıntılı kesitler aktarılmaktadır. Daha sonra tekrar Hz. İbrahim, İshak, Yakup, İsmail, Elyesa' ve Zilkifl peygamberlerin (as) mücadelesine kısa atıflar yapılmaktadır.

Bu sûrede değinilen Eyüp kıssası ile ilgili görünen bir belge Ras Şamra kazılarında (1930-31) ortaya çıkarılmıştır ki mitolojilerle karışık hikâye, MÖ. XIV. yüzyılda yazılmış görünüyor. Bu Mitolojik efsaneye göre kardeşlerini, eşini ve bütün yakınlarını kaybetmiş, yerine geçecek bir çocuğu da olmamış Kral Keret kederler içerisinde bunalmışken rüyasında 'KâhinTanrı EL' ona bir çocuk müjdeli. O da 'Tanrı Aşera'yı evinde ziyaret ederek bir erkek çocuğu olursa onu kendisine hizmetçi adayacağına söz verir. Tanrı Aşera ona çok sayıda oğullar kızlar verir! (Buraya kadar Zekeriya ve Meryem kıssasına benzeyen hikâye birden bire Eyüp hikâyesine dönüşür) Fakat Kral Keret, verdiği sözü unuttuğu için ona öfkelenen Aşera bütün tanrıları örgütleyip kralı lanetlemeye karar verir. Kral hastalanır, kıtlığa uğrar ve her şeyini kaybeder. Küçük oğlu ve kızı dışında karısı ve bütün çocukları mal varlığına ve tahtına göz dikerler. Onu kurtarmak isteyen tanrı 'EL', tanrıları Aşera'nın talimatının dışına çıkmaya ve Baal'in penceresini açıp yağmur yağdırmaya ve kuraklığa son vermeye çağırır ama ikna edemez. Sonunda ülkenin meşhur büyücüsü kadına büyü yaptırarak kralı kurtarıp sağlığına kavuşturur. Fakat hikâyenin yazıldığı sonuncu kil tablet burada koptuğu için, Kralın oğlunu lanetlediği bilgisiyse hikâye aniden sona erer. Fakat o belgedeki anlatılar yer yer Hz. Zekeriyya ve Meryem Kıssalarıyla da benzerlik arz eder.[61]

Bu hikâye'nin MÖ. XIV. yüzyılda yazıldığını, Tevrat'ın da MÖ. V. asırdan itibaren yazıldığını düşünürsek hikâyenin Tevrat'tan aktarıldığını söylemek mümkün değildir. Ayrıca Tevrat yazarlarına göre hikâyede söz konusu edilen Tanrı 'EL'in Allah anlamında kullanıldığı, diğerlerinin ona ortak koşulan putlar olduğu bilinmektedir. Fakat hikâyedeki kurguya göre 'El' dâhil bütün tanrılar putlardan oluşmaktadır ve hepsi de baş tanrı Baal'e bağlıdırlar. Ki Tevrat'a göre Baal de bir put ismidir. Dolayısıyla bu karmaşa, hem hikâyenin hem de Tevrat'taki bu kıssanın o bölgeye ait mitolojilerden hareketle kaleme alındığını göstermektedir. Bu da Tevrat öğretisine göre Nuh, İbrahim ve Musa çizgisinde seyretmesi gereken tevhidi dinin mitolojilerden ciddi anlamda etkilendiğini göstermektedir. Sonuçta bu durum Bratton'ın şu iddiasını desteklemektedir: Efsaneler o toplumların gerçeklik algısıdır ve doğal anlatılardır. Fakat tarih içinde sayısız değişim ve ilavelere de konu olmuşlardır.[62] Bu da bizi ister istemez Kur'an'ın kısaca anlatma tarzıyla buluşturur ki, genelde Kur'an, peygamber öykülerine ait gerçek kesitlere kısaca değinip mitolojik/destansı anlatıları dışarıda bırakan ayıklama yöntemini tercih eder. Sûrelerin içeriğindeki bu sade anlatıyla başında bulunan harflerin sembolik göndermeleri arasındaki ortak payda bize tarihçilerin şu ilkesini her defasında yeniden hatırlatır: "Tarih, mitoloji değildir. Ama mitoloji biraz tarihtir." [63]

Bu yönüyle sûre kendisinden önce ve sonra inen sûrelerin mukattaa harfi bulundurma ve kısaca anlatımları arasında önemli bir gösterge gibidir. İlk âyetteki 'Sâd' harfini sûre ismi ve başlangıcı olarak değerlendiren görüş, bağlama uygunluk arz ettiği için [64], 'Sâd' harfini tek başına veya devamındaki "Vel Kur'ani zi'z-Zikr" والقرآن ذي الذِّكْر cümlesiyle birlikte başlık olarak değerlendirmek anlamlı görünmektedir. Özellikle bundan sonra indiği düşünülen A'raf sûresinin başındaki dört harften birinin yine 'Sâd' olması ve ilk defa uzun kıssaların anlatılmaya başlayıp sonraki sûrelerde aynı tarzın devam etmesi,

vahyin inme hızındaki değişimi ve iki sûre arasındaki geçişi göstermesi bakımından bir dönüm noktası niteliği arz etmektedir.

4. ELİF LÂM MÎM SÂD الْمصّ (A'raf 7/1).

Burada 'Sâd' harfinin önüne "Elif, Lâm, Mîm" harfleri gelmiştir. 'Sâd' harfini bir önceki bölümde ele aldığımız için burada tekrar etmek istemiyoruz. Ancak diğer üç harfin devamında yer aldığı için aralarında anlamsal bağlantılar kurulabilir ya da bu sûre içeriğine uygun başka yorumlar yapılabilir. 'ELİF' harfi; Nebatî, Aramî, Fenike, Süryani, Babil, Asur, Akad vb. Samî dillerde alaf, alef, olaf, elaf, alpu, Yunanca'da 'Alfa' olarak adlandırılır.[65] 'LÂM' harfi 'Lamed', 'Lamad', 'Lambda' olarak isimlendirilir.[66] 'MÎM' harfi 'Mem' veya 'Mayim' olarak adlandırılır.[67] 'SÂD' ise 'Sâde', 'Sadai' veya 'Tsadik' olarak bilinir.[68] Akriba alfabelerdeki ortak isimler, harflerin Ortadoğu kültürlerindeki ortak kökenleri, tarihsel derinlikleri ve yaygınlıkları kadar anlamlarındaki akrabalıklarını da yansıtmaktadır. Bu durum yazıyla sınırlı değildir. Aynı zamanda dil ve kültürün ortak köklerine ve gelişim seyrine de işaret etmektedir.

Örneğin bu harflerin mahreçlerindeki kolaylık sıralaması çocuğun dillenirken çıkardığı ses sıralamasıyla paralellik arz etmektedir. 'Elif'in okunuşundan oluşan 'A ve E' sesi boğaz ve ağız boşluğundan hiç zorlanmadan çıkarıldığı için çocuğun kolayca çıkardığı ilk ses olmalıdır. Dilin üst damağın ön tarafına dokunmasıyla ağız boşluğundan çıkan 'Lâ' sesi, ikinci sıraya yerleşirken, dudakların birbirine dokundurulması ve ağzın kapatılmasıyla genizden çıkarılan 'Mim' veya 'Mem' sesi, emme arzusunu yansıtmaktadır.[69] Çocuğun en yakınında olanlar için kullandığı 'eb', 'ümm' ve 'eh' kelimelerinin 'Elif'le başlayıp dudak harfleriyle bitmesi veya boğaz boşluğunda noktalı 'Hâ' (Hı) harfiyle tamamlanması da gelişmeye başlayan bilinçle seslerin kolaydan zora doğru sıralanışını göstermektedir. Dolayısıyla dilin üst dişlerin dibine dokundurulmasıyla çıkarılan 'Sâd' sesi çocuk için diğer üç harften daha zordur ve yeteneğin daha da gelişmesine bağlıdır. Bundan dolayı da son sıraya yerleştirilmiş olabilir. Bu örnekler harflerin de insan dili gibi doğal gelişimini gösterebilir.

ELİF, Nebatî, Aramî, Süryani, Babil, Asur, Akkad vb. Samî dillerde 'Alaf, Alef, Olaf, Elaf, Alpu', Yunanca'da 'Alfa' olarak adlandırılır. Fenike alfabesi ve onun geliştirilmiş kopyası İbrani alfabesinin ortak ve ilk harfi ALEF'tir. Öküz veya boğa anlamına gelmektedir. Grekçe'de Alpha, hiyeroglif alfabesinde anaç kartal, Runiklerde – Fehu, Feoh, Fe (Cattle, Wealth) yine sığır ve zenginlik, fal bakma konusunda büyücü tanrı Merkür'ün sihirli parmağı, Gök'teki boğa burcunu oluşturan Merkür, Hermes, Satürn (Crone) aşamalarından oluşan ve altı tane çocuğu olan tanrılar panteonunun sembolüdür. Eski gelenekler değişime müsait oldukları için midir bilinmez, ama zamanla gelişen farklı ortam ve kültürler içinde tanrılar çok farklı çehre veya maskelere bürünebilmişlerdir. Dolayısıyla mitolojilerin sürekli geliştirdiği putperestlik makyaj ve maskelerinin temizlenmesi halinde geriye tarihsel gerçekliklerin sade anlatıları kalacaktır.[70]

Aslında bu tespitler, Kur'an sûrelerinde anlatılan kıssaların, mitlerden arıtılmış tarihî gerçekleri ortaya koyarken, başındaki harflerin mitolojik boyamalara konu olmuş dil, kültür ve medeniyetin karmaşık dünyasına göndermeler yaptığını ispatlar niteliktedir. Kıssalar bu gözle okunduğunda, müşrik muhataplarına; "Gidip tarihi araştırın, sizin zihiyetinizin tarihteki iz düşümleri olan cahilî kültürlerin din adına ürettiği efsaneleri inceleyin. Zalimlerin o halk masallarını kullanarak, toplumları nasıl istismar ettiğini,

nasıl cürümler işlediğini görün” demeye çalıştığı açıkça anlaşılır! Her türlü çile ve fedakârlığı göze alarak Allah için mücadele etmiş, mitolojilerin uçurduğu hayali tanrıları yeryüzüne indirip gömmüş, insanları sömürü ve kölelikten kurtarıp hak ve adaletle buluşturmuş gerçek peygamberlerin serüvenlerinden kesitler sunmaktadır. Fakat onlar dünyadan gittikten kısa süre sonra putlar gömüldükleri yerlerden çıkarılarak öküz başlı ‘Alef, Alfa, elefant’ların sırtında yeryüzüne geri getirilmişlerdir. Boğa, gökteki öküz ve inek tanrıları nasıl çoğaltmışsa Alef de diğer harflerin üremesine kaynaklık etmiş ve büyüsel anlamlarını da her yere yaymıştır.[71] Fakat sihirli mitler bir yana bu yaklaşım, bütün harflerin “Elif’ten türediğini iddia eden klasik Arap dilcilerinin görüşüne yabancı değildir.

Firuzabadî’ye göre bazı Arap dilcileri ‘Elif’ harfinin ‘Vav, Yâ ve Hemze’ harfleriyle yakın ilişkisinden ve kaynaşmasından dolayı ülfet mastarından türediği görüşündedirler.[72] ‘Ehele’ fiili ise ‘alışmak ısınmak, evlenmek, ahbab edinmek, hoş karşılamak, ev halkı’ anlamlarıyla ‘elife’ fiiline benzerken, ‘âl’ kelimesiyle eş anlamlı olarak kullanılabilir. Aile, akraba ve yakınlar anlamına gelen ‘âl’ kelimesiyle aynı köke tutunan ‘âle’ fiili ‘kayıp bir şeyi bulmak, gizlilikleri ortaya çıkarmak (tevil), gözetmek’ anlamlarına da gelmektedir. ‘Ayn’ harfinin ‘Hemze’ ile ‘Kâf’ harfinin de ‘Fe’ harfiyle benzerliği varsayılırsa ‘alaka’ kelimesinin de ‘elife’ fiili ile akrabalığı kurulabilir. İlah ve Allah isimlerinin türediği kök kelime olarak değerlendirilen ‘elehe’ fiili himaye etmek, ‘elihe’ fiili ise ‘sığınmak, hasretten sabırsızlanmak, saygı gösterip ilahlaştırmak’ anlamlarıyla sevgide çokluk ve aşırılığı ifade etmektedir. Bu fiilin anlam skalası ‘evâ’ fiilinin de anlam haritasını oluşturmaktadır. Bu fiillerin anlamındaki dinî boyut, biraz sonra ele alacağımız, ‘Lâm’ ile başlayan kelimelerle, özellikle de ‘lâhe’ fiiliyle eş anlamlılık arz etmektedir. ‘Ehele’ fiili ise ‘alışmak ısınmak, evlenmek, ahbab edinmek, hoş karşılamak, ev halkı’ anlamlarıyla ‘elife’ fiiline benzerken, ‘âl’ kelimesiyle eş anlamlı olarak kullanılabilir.

Aile, akraba ve yakınlar anlamına gelen ‘âl’ kelimesiyle aynı köke tutunan ‘âle’ fiili ‘kayıp bir şeyi bulmak, gizlilikleri ortaya çıkarmak (tevil), gözetmek’ anlamlarına da gelmektedir. Bu fiilin ‘tevil’ anlamı ile 53. âyet ve onunla anlam ilişkisi olan diğer âyetlerin anlamı arasında anlamsal bağ çok barizdir. Âyetlerin iniş sebebini oluşturan gaybın ortaya çıkması (tevil) tartışmalarıyla ilgi kurmak mümkündür. Bunu ‘Lâm’ bulunan kelimelerdeki gizlilik vurgusuyla bağlantılı düşündüğümüzde buradaki mukattaa harfleri ile sûre içeriği arasındaki ortaklık daha da netleşmektedir. “Ya’nî” kelimesiyle ‘Ey’ edatının açıklama ve tefsir anlamında kullanılması da ‘Elif’ ile başka bir anlam ortaklığına işaret etmektedir. ‘Enise, enika’ fiilleri de ‘cana yakın olmak ve hoşlanmak’ anlamlarına gelirken ‘elâ-ye’lû’ fiili ‘çalışmak, gücü yetmemek ve nimet’ anlamlarına gelmektedir. ‘İlâ’, ‘ilvün’ ve ‘ilyün’ kelimeleri de ‘nimet’ anlamına gelmektedir ki Kur’an’ın vahye ‘nimet’ dediğini biliyoruz. Koruma ve himaye anlamındaki ‘velâ, velâyet’ kelimelerinin nimet anlamındaki ‘elâ’ fiiliyle ilişkisi kurulabilir. ‘Dayanıklı olmak ve desteklemek’ anlamındaki ‘âde’, ‘eyyede’ fiili ile ‘birine iyilik etmek, ihsanda bulunmak’ anlamındaki ‘yedâ’ fiili arasında da anlam akrabalığı sezilmektedir. ‘Ecede’ fiili de aynı anlamdadır.[73] Bu fiillerin illetli olması da kelimelerin harf ve hece sayısındaki gelişimleri göstermesi bakımından ayrıca dikkat çekicidir.

Bütün zenginliği ile bu anlam yelpazesi insanın duygu, değer ve bilinç dünyasını ve bilinçlenme sürecini de ifade etmektedir ki bu anlam ‘Lâm’ harfinin anlam dünyasıyla da ilişkili görünmektedir. Bu semantik ilişkiler, bütün kelimelerin harflerden, harflerin de

eliften türediğini iddia edenleri haklı çıkaracak bir nitelik arz etmektedir.[74] Çünkü bu ilişkiler, elif fiili ile Âdem ismini aynı anlam odağında buluşturmaktadır. Örneğin Âdem/adam kelimesinin de yer aldığı edeme, edime ve edüme fiillerinin türevleriyle birlikte taşıdığı anlam yelpazesi elif fiilinin ve onunla anlamdaş olan bütün kelimelerin anlam sıkalasıyla neredeyse birebir örtüşmektedir. Ayrıca bu semantik ilişkiler, ünlü Arap dil âlimi Halil bin Ahmed'in şu değerlendirmesini de haklı çıkarmaktadır: 'Elif harfi, 'cömertlik' vb. birçok haslet ve erdemi şahsında toplamış, 'eşi az bulunan kimse', 'zayıf, hor ve hakir görülen adam' anlamına gelir.[75] Bu görüş isabetli görünmektedir. Çünkü 'Elif' harfinin yer aldığı kelimelerin anlam haritası sadece alıntıladığımız olumlu kelimelerden oluşmamakta; sözlükte zayıflık, hastalık, bozulma ve kokma anlamı taşıyan çok sayıda 'Elif' odaklı kelimelerle pozitif ve negatif anlamları birlikte barındıran kelimeler bulunabilmektedir.[76] Ayrıca 'Tarih yazmak' anlamına gelen 'erreha' ve yeryüzü anlamına gelen 'erd/arz' ile 'bulutun yere yaklaşması' anlamına gelen 'erida', 'yerleşmek ve yuva yapmak' anlamındaki 'ekene', 'yemek' anlamındaki 'ekele' fiilleri de 'Elif'li fiillerde daha geniş bir eşanlamlılar dizgesi bulunduğunu ve bu harfin neden bu sûrenin başında yer aldığını açıklamaktadır. Çünkü bu harften sonra kitaba yeminle başlayan sûrenin anlattığı ilk mesaj insanların yeryüzüne yerleştirilmesi ve oradan çıkarılması (haşir) olayıdır. Anlatılan ilk kıssa da Hz. Âdem kıssasıdır. Bu kıssa üzerinden Âdem (as) ve eşinin ve onların zürriyetlerinin hayat serüveni anlatılarak uzun uzun öğütler verilmektedir.[77] Ayrıca 189. âyetten itibaren dile getirilen eşler arası ülfet ve çocuk sahibi olma arzusu da 'Elif' harfinin anlam dünyasında karşılık bulmaktadır. Üstelik bu kıssanın bir önceki sûrenin son kıssasının açılımı olması da başka bir içerik ilişkisini göstermiş olabilir.

LÂM, Aramice ve İbranice'de 'Lamed/lamad', Fenike alfabesinde 'Lamd', Yunanca'da 'Lambda' olarak isimlendirilir. Alfabelerin çoğu, Sümer ve Fenike alfabelerinden hareketle yayıldığı için 'Lâm' harfi, dünya alfabelerinin çoğunda 12. sıraya denk gelir.[78] Fenike ve İbrani alfabelerinde 'Lamed'in öküz sürmek için kullanılan sopa, kamçı veya öğretmen değneği anlamına geldiği düşünülmektedir. Çünkü Elif harfi, Fenike ve Sina'da öküz başı, Sümer çivi yazısından önceki piktograf yazısında insan başıyla sembolize ediliyordu. Mısır hiyeroglif alfabesinde, meşalelerde kullanılan 'fitil' anlamındadır ve yukarıdan aşağıya doğru uzatılmış sarmal görünümlü ip şeklindedir. Ogham'da adı 'Muin'dir; (asma, böğürtlen, boyun anlamındadır. Runiklerde 'Jera' (Ar veya Yera), hasat demektir. İngilizcede Year (yıl) veya Harvest (hasat) kelimelerinin kökeni kabul edilir.[79]

Arapça'da bu harf, kelimelerin asli harfi olarak kullanıldığı gibi 'Nûn, Mîm, Vav, Hâ ve Yâ' harflerine dönüşerek veya 'Râ, Dâd, Ayn, Fe, Kaf, kâf ve Nûn' gibi bazı harflerin 'Lâm'a dönüşerek ikincil ve eş anlamlı kelimeler oluşturduğu görülür. Bu harf onlarca farklı işlev görecektir şekilde edat olarak da kullanılır.[80] Kelimeler içinde meydana gelen bu değişkenlik, 'Lâm' harfinin kelimelere kattığı anlam zenginliğiyle birlikte aynı anlamda kullanılan kelime çeşitliliğini beraberinde getirmiş, çok sayıda eş anlamlı kelime zenginliğine yol açmıştır. Aşağıda vereceğimiz örnekler bakılırsa aynı anlamda onlarca kelimenin varlığını görmek mümkündür. En kabarık listenin dokunmak ve özellikle vurmak anlamına gelen kelimelerden oluşması dikkat çekicidir.[81] Bu da Fenike alfabesinde 'baston veya kamçı' şeklinde resmedilen 'Lâm' harfinin ses tonu ve anlamını girdiği kelimelere taşıdığını göstermektedir. Ancak buna rağmen harfteki yumuşak ses tonunun, tıpkı kamçı esnekliği gibi kelimelerin fonetik ve semantik yapısındaki yumuşaklığı koruduğunu da gösterir.[82] Bir başka gösterge ise yalamak anlamına gelen kelimelerin listesindeki sayının[83] 'yeme, içme' anlamındaki kelimelerin

sayısına[84] göre hayli fazla olmasıdır. Bunu yapışmak anlamında kullanılan kelimeler grubu takip ederken,[85] onun kadar bir kelime topluluğu da 'bir yere yerleşmek, ikamet etmek, toplanmak ve çoğalmak' anlamında kullanılan kelime sayısının olmasıdır.[86]

Kelimelerdeki bu semantik ortaklık toplumların yerleşik hayata geçmesini açıklayacağı gibi gizlilik ve örtünme anlamındaki kelimelerin bundan daha çok olması[87] da söz konusu toplumların kültür ve medeniyetinin gelişim süreçleri hakkında önemli ipuçları vermektedir. Bu anlam öbeği sûrenin 10-32. âyetlerinin içeriği ile birebir örtüşmektedir. Buradaki gizlilik dünyevî anlamda olabileceği gibi sığınma anlamında kullanılan kelimelerin tuttuğu yekûn,[88] dinî ve gaybî anlayışın sürekliliğine de bir işaret olabilir. Bu anlam öbeği ise 33-58. âyetlerin ve özellikle 53. âyetin anlam haritasıyla birebir örtüşmektedir. Çünkü parlamak, aşıkâr olmak anlamındaki kelimelerin fonetik ve semantik yapısı "lâm" harfinin kelimelere kattığı anlamı gösterdiği gibi "elif" harfiyle ortak olduğu elehe ve lâhe kelimelerinin hem yüceltmek ve ilah edinmek hem de gizli anlamları ortaya çıkarmak anlamıyla ilişkili olduğunu göstermektedir. Üstelik buradaki kelimelerin anlam zenginliği sadece doğal parlaklığı değil, manevi açıdan bir iman ve ilah anlayışını da yansıtmaktadır.[89]

Benzeri tespitleri Sami alfabelerden hareketle Batılı araştırmacılar da yapmaktadır. Örneğin Dillon, Fenike dili ve alfabetiyle aynı kökenden olan Arapça'da 'Allah' isminin 'El' isminden türetildiğini, yeniden yapılandırılmış Proto-Semitic sözlüğüne göre dini gelenekte Tanrı'nın adının iki harften oluştuğunu ve Batı biliminde 'El' veya 'İl' olarak seslendirildiğini, bunun çekirdeğinin de ikinci (Lâm) harfi olduğunu savunmaktadır. Yahudilikteki, 'L/' harfinin Yüce Tanrı'yı adlandırmada kullanıldığını ve özellikle İbrani alfabesinde (MÖ. 200) yazılış şeklini ve Arapçada olduğu gibi, 'Lâm' harfinin fiilin devamında bir ilgeç/edat olarak kullanıldığı zaman '...e doğru yönelmek' anlamına gelmesini biraz da Psagorcu argümanlar eşliğinde gerekçelendirmeye çalışmıştır.[90]

Özellikle 'Lâm' harfinin başına ve sonuna illet harfi getirilerek oluşturulan 'v-l-y' (velâ) kelimesi sûrenin hem ilk hem de son bölümünde gündeme gelen ve sûrenin ana konusunu oluşturan 'velayet' konusuyla doğrudan ilişkili görünmektedir. Kelimenin başında buluna 'Vav' ile sonunda bulunan 'Yâ' fonemlerinin illet harfi olması ve ziyade kabul edilmesi durumunda Dillon'ın iddialarını destekleyecek unsurlar çıkabilir. Hatta bunu destekleyecek başka argümanlar da çıkabilir. Örneğin, 'geciktirmek, hakkını vermemek, ağırlık, zorluk' anlamlarındaki kelimelerin listesi de azımsanmayacak kadar kabarıktır ve insanların hayatta karşılaştıkları zorlukları anlattığı kadar ahlak, hukuk ve değer yargıları hakkında da bilgi vermektedir.[91] Bir başka olgu da, 'ateş yakmak, alevlenmek, susamak ve bunalmak' anlamındaki kelimelerin varlığıdır ve bu semantik öbek sadece dünyevi bir algıyı yansıtmaktan ibaret olmayabilir.[92] Ayrıca konuşma ve lisanla ilgili bazı kelimelerin oluşturduğu dizge ise dil kusurları ve konuşma adabı konusunda ipuçları vermektedir.[93]

Ancak Dillon'ın bu iddialarına iki dilin yoruma müsait yapıları imkân veriyor görünse de tarihi vesikaların bunu desteklediğini söylemek zor görünmektedir. Çünkü Dillon'ın Allah isminin 'El'den türediği iddiası, filolojik olarak mümkün olsa bile, bunu İbranilerden öğrendikleri iddiası tarihi malumatla çelişki arz etmektedir. Çünkü İbraniler Kenan diyarına geldiklerinde Ugaritlilerden öğrendikleri Tanrı 'El' de Ugarit Panteonunda yer alan putlardan sadece biriydi.[94] Dolayısıyla bu sadece Kur'an'ın tevhit öğretisiyle değil, hem İbrani tarihiyle hem de Mekkelilerin putperestliğe

dönüştürdüğü Hz. İbrahim ve İsmail sonrası putperestlik tarihiyle bile örtüşmemektedir. Çünkü Kur'an gelmeden önce de Araplar Allah'a Allah diyorlardı ve 'El' dediklerine dair en küçük bir bilgi kııntısı yoktur. Kaldı ki Araplar Kur'an'ın inmesi esnasında Allah isminin kullanılmasına hiçbir itirazda bulunmadıkları gibi besmeleye Rahman ve Rahim ismi eklenmesine bile karşı çıkmışlardır. Muhtemelen onlar da Hristiyanlar gibi Allah'a yaklaştırsın diye aracı putlar edinmenin, tek Allah inancına zarar vermediğini düşünüyorlardı.[95]

Dolayısıyla bu durum Yahudilerdeki 'El' ve benzeri isimlendirmelerin milattan önceki bin yılda Tevrat'ın yazılmasından önce literatüre girmiş olma ihtimaline bakılırsa Allah isminin onların 'EL' inancından değil, 'EL' inancının Allah isminin bozulması sonucu ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Putperstlerin 'EL' isimlendirmesine duydukları özentisi sonucu Elohim ismini kısaltmalarına 'On Emir'de geçen ve muhtemelen yalan yere yemin etmeyi yasaklayan, "Allah'ın adını boş yere ağzına almayacaksın" yasağını yorumsal çarpıtmayla delil getirmeye çalışmış olmalıdır. Kaldı ki baba yurdunu tevhit inancı uğruna terk etmiş olan İbrahim'in Allah'ı, Ugaritlilerin Baal, Aşera, Aştarte, Yahve, Yahova, Elohim ve 'El'den oluşan panteonunun yedek parçası ve İbranilerin onlardan kopyaladığı bir tanrı olamaz.[96] Bunu Kur'an'ın hassasiyetle anlatmaya çalıştığı Allah inancıyla Arap geleneği üzerinden bağlantılandırmak kabul edilebilir bir iddia olamaz.

Bu harfin taşıdığı tarihi anlamlar da tıpkı 'Elif' gibi kelimelerin türeme sürecinde harflerin çoğaltılması konusunda katkıda bulunmuş ve yönlendirici olmuştur. Dolayısıyla sûrede anlatılan kıssalara dair sembolik göndermeler barındırmış olabilir. Çünkü kıssalardaki bazı ifadeler yukarıda vermeye çalıştığımız semantik yapıları çağrıştırmaktadır. Fakat daha önceki harfler konusunda söylediğimiz gibi mitolojik kültürlerin politeist din anlayışlarına gönderme olarak değerlendirilmiş olabilese de Kur'an'ın anlattığı kıssalardaki mantık, din ve dünya görüşünün o kirletilmiş efsanelerle karıştırılmasına imkân vermediği son derece açık ve nettir. Arapçadaki bütün kelimeler yok edilse bile 'Lâ' edatı tek başına Allah isminin diğer putlarla ve putperestliklerle en ufak bir ilgisinin olmadığını göstermek için yeterlidir.

MÎM, Mim harfiyle ilgili veriler de şu ana kadar yaptığımız değerlendirmeleri destekler niteliktedir. 'Mim' harfinin Fenike ve İbrani alfabelerindeki karşılığı 13. sıradaki 'Mem' harfidir; 'Mayim' şeklinde telaffuz edilir; Arapçadaki 'Mâ' kelimesi gibi 'su' anlamına gelir. Grek alfabesindeki adı 'Mu'dur, yine su anlamındadır. Hamile Venüs sembolizminden İbrani alfabesinin 13. 'Mem' harfini 'su' ve rahimle ilişkilendiren Dillon'un Ogham ve Runik alfabeler yoluyla ürettiği matematiksel yorumlar bir yana, Mısır hiyeroglif alfabesinde Placenta veya rahim suyu mitolojisi, Sümer'in suya işaret eden 'Mu' mitlerine dayanan bilgi ağacının meyvesini yedikten sonra ölümün dünyaya girmesi, Âdem ve Havva'nın üçüncü oğlu Seth'e (Şit) o bahçede büyüyen Hayat Ağacının bir dalının verilmesi, onun torunları arasında ölüm görmeyen Enoch ve Tufan'dan kurtulan Nuh'un gizemli bilgisi, burçların büyüdüğü dünyası, Antik Mezopotamya Tufanı'ndan sonra pişmanlık acısıyla kıvranan bir Tanrıçanın feryadı gibi yorumları ciddi bir yekün tutmaktadır.[97]

Çivi yazılı Sümer mitleriyle Eski Ahit kıssalarını karşılaştıran Demirci, Sümerlerin denizcilikte kullandıkları ideogramda (kelime yerine kullanılan tekil sembollerde) Tanrıça Nammu'nun Gök ve Yer'in yaratıcısı olarak görüldüğü, evreni düzenleyen Enlil olduğu, insanı derin suların üzerindeki balçıktan yaratan ilahlarınsa Enki, Nimmah ve Nammu olduğu yönünde bilgiler verir. Sümer mitlerinin, varoluş prolemini bir

paradoksla çözdüğünü, bunun da “İnsanın yaratılışı, yeryüzüne atılışdır; bunu kabul etmek de mutluluktur” prensibi olduğunu hatırlatır. Bu inancın bütün Önasya’ya egemen olduğuna dikkat çeken Demirci, Sami kökenli Akkad-Asur-Babilon mitlerinde yaratılış probleminin önemli olduğuna, Enuma Eliş’in Akkadca’ya kadar uzanan en yaygın yaratılış mitolojisi olduğuna işaret eder.[\[98\]](#) Tanrı’nın yaratmasını kabul etmek, nasıl yarattığını soruncaya kadar nasıl yaratıldık sorusunun cevabını kolaylaştırmıştır, mutluluk vericidir. Bunun cevabını özlü bir mantıksal kurguya oturttuğunuz zaman, ayrıntıları ilim adamlarının araştırmalarında zamanla bulmayı tercih de bir o kadar akıllıca ve mutluluk verici bir imkân olabilir. İslam’ın tabii unsurların bileşkesinden ilahi bir tercihle terkip etme şeklindeki fitrat tasavvuru ve ayrıntıyı öğrenme konusunu akıl ilim ve araştırmaya havale eden yaklaşımı bu bakımdan anlamlıdır. Kur’an’ın Yaratılış, vahiy ve nübüvvet tarihini Hz. Âdem-Nuh-İbrahim çizgisinde özetlemesi ve anlatılarını Tevrat ve İncil yazarlarının yaptığı gibi mitolojik, menkıbevi ayrıntılara boğmaması, hayatla din arasındaki makası açmaması bakımından Müslümanlara ciddi bir avantaj sağlamış, hatta insanlığın ve özellikle düşünürlerin işini kolaylaştırmıştır.

Kur’an’daki bu sadelikle Eski Ahid’in ayrıntılı kıssaları karşılaştırıldığında Mekkeli müşriklerin algısındaki İbrahimi sadeliğe yabancılaşma derecesinin, Kitap ehlininkinden daha az olduğu bile söylenebilir. Araplara Hz. İsmail ile Hz. Muhammed arasında peygamber gelmemiş olmasındaki hikmet, belki de burada gizli olabilir. Yâsîn sûresinin başında bu konuya vurgu yapılması, tesadüf olmamalı. Çünkü onlar kitap ehli kadar farklı kültürlerle temasta olmamış, İbrahim yolundan daha uzun vadede uzaklaşmış ve mitik düşünceleri kitap ehli kadar çeşitlenmemiş olduğu için uyarı geç gelmiş olabilir. Yahudi kaynaklarındaki yakınoğu panteonun izlerine kısaca göz atmak bile bir fikir verebilir. Eski Ahit’te yer alan Marduk, Apsu ve Tiamat ilişkisi önemli örneklerdir. Apsu kadim tatlı su okyanusu, Tiamat kadim tuzlu su okyanusudur.[\[99\]](#) Bazı Asur geleneklerine göre Anu, Enlil ve Ea evreni yaratmıştır. Ea yealtı sularına egemendir; Mekânı Fırat ve Dicle’nin üzerindedir. Grekçede su anlamında Hydra’nın İslam mitolojisine Hızır şeklinde geçişi ile Ea arasında ilişki kurulabilmiştir. Eski Ahid’e etki eden Önasya hikâyelerinin bir kaynağı Ugarit metinleridir. Baal’in öldürdüğü, Yahve’nin savaştığı Lotan, o metinlerdeki Leviathan adlı su ejderidir. Baal nasıl Yam’ı yendiyse Yahve de Yam’a (denize) egemen olmuştur.[\[100\]](#) Bunlar Eski Ahid’de adını bolca duyduğumuz tanrıları panteonuna ait isimlerden bazılarıdır.

Hurufu mukattaalara dair Arap mitolojilerinde çok fazla bilginin olmaması da aynı nedenden kaynaklanıyor olabilir. Harflerin ses özelliklerinin ve oluşturduğu kelimelerin anlam haritalarına bakıldığında daha reel ve mantıki bir kültür ve medeniyet tarihinin izlerini sürmek mümkündür. Örneğin fonetikçiler, ‘Mîm’in ses özelliği ve ağız hareketinin bu harfi içeren fiillerin manalarına dokunma ve görme duyularını ilgilendiren bazı olgular halinde yansıdığını belirtmişlerdir. ‘Mîm’ harfinin yer aldığı fiil ve mastarlarda ‘mîm’ sesinin verdiği yumuşaklık, incelik ve sıcaklık; seslendirilirken dudakların usulca yumulma hareketinin işaret ettiği emme, bir şeyin içindekini dışarı çıkarma ve toplama, çiğneme ve yeme anlamlarının; yine seslendirmede iki dudağın açılma hareketinin işaret ettiği açılma, genişleme, yayılma manalarının yansıdığı keşfedilmiştir. Bu tür anlamlarının daha fazla olmasından hareketle insanlık tarihi içinde ‘Mîm’ sesinin emme olgusunu simgelemek üzere icat edildiği neticesine varılmıştır.[\[101\]](#)

Dünyanın birçok dilinde emilme organı ile ‘meme, mamelle, memelon, mama’ emziren anne ‘mamma, maman, mama, meme, mother, mâder, ümm’ isminde ‘Mîm’ sesi hâkimdir. Bebek ve çocuk dilinde yiyeceğin adı ‘mama’dır. Hatta süt emen çocuğun veya

emziren annenin süt gelmesi için memeyi ovması ile ilgili fiiller de bu harf çevresinde odaklanır ve sayıları da oldukça fazladır.[102] Anne ve babayı simgeleyen ‘ümm ve ebû’ (anne baba) sesleri bebeklerin çıkardığı ilk seslerdendir. Çocukların ilk çıkardığı insiyakî seslerin tekrarlanması onların avunma ve mırıldanma sesidir. Birçok hayvan sesini yansıtan kelimeler de bu harfle alakalıdır.[103] Bu hecelerın tekrarından oluşan ‘ana, baba, aba, abi, ebi, ümmi’, vb. kelimeler birebir aynı olmasa da bütün dünya dillerinde ortak seslere sahiptirler.[104] Hatta kuzunun ‘me’, ineğin ‘mo’, kedinin ‘mav ya da miyav’ demesi bu bağlamda değerlendirilebilir.

Arapçada ‘Mîm’ harfi en çok ‘Be, Fe, Kaf, Lâm, Nûn, Vav’ harfleri olmak üzere, ‘Hemze, Te, Se, Cim, Ha, Hı, Dâl, Zâl, Râ, Ze, Sin, Şın Dâd, Tı, Ayn, Ğayn, He, Yâ’ harfleriyle değişim ve dönüşüme uğrayarak yapı ve anlamca eşdeğer veya benzer kelimelerin oluşumunda etkili olmuştur.[105] Değişim, sık kullanımdan az kullanıma ve telaffuz zorluğundan kolayca doğru seyretmiştir. Çoğunlukla ‘Lâm, Nûn ve Mîm’ harfleri birbirlerine dönüştüğü gibi bu harfler ‘Vav’, ‘Yâ’ harflerine de dönüşmüştür.[106] Aslında bu iddialar kelime türetme girişimlerinin bu harfler arasındaki idğam ve değişimlerle sınırlı değildir. ‘Mîm’ sesinin yer aldığı kelimelerin ‘Mîm’ sesi ve harfinden hareketle oluştuğunu söylemek, bütün kelimelerin tek harfli fiillerden türediğini söylemekle eşdeğerdir. Örneğin ‘Mîm’ sesinin yanına başka sesler getirerek de kelimeler türetilmiştir. Sadece emme olgusu değil, emilen ve akıcı olan su ve benzeri sıvılar ve sıvıların dalga, akış ve karışma hareketleri de bu harfin bulunduğu kelimelerle ifade edilmektedir.

Zaten hiyeroglif alfabesinde bu harfin sembolü ‘su’dur. Bazı Sami dillerde harfin adı ‘Mây’ Arapçada ise ‘mâ’ şeklinde telaffuz edilmektedir. Üstelik insanın düşüncelerindeki karmaşa ve ikilem de aynı öbekte yer almaktadır.[107] Dahası insanî ilişki, dokunma ve temasla ilgili birçok kelimenin bu ses etrafında odaklandığı görülmektedir.[108] Hatta insan toplumlarının dericilik yapması, yerleşik hayata geçip medenîleşmesi, tarih ve anılarını üretmesiyle ilgili kelime öbekleri de ‘Mîm’ sesi etrafında şekillenmiştir.[109]

Söz konusu harflerin anlam sıkalası, bu harflerin sûrenin başında yer almasını açıklar niteliktedir. Çünkü bu sûre nüzul sırası bakımından kıssaların ilk defa ayrıntılı olarak anlatıldığı sûredir. Hz. Âdem’den Hz. Musa’ya kadar ilahî dinlerin yeryüzündeki serüvenini özetlemekte, vahiylerin geliş sürecindeki tartışmalara ışık tutmakta ve peygamberlerin şirk dinlerine karşı verdiği tevhid mücadelesine dikkat çekmektedir. Bütün canlılar gibi ilk insandan bu güne insanın sudan yaratılmasından tutun, Hz. Musa’nın küçük bir sepette parmağını emen bir çocuk olarak ırmakta taşınmasına ve delta medeniyetinin merkezinde Firavun hanedanına karşı verdiği mücadeleye kadar bütün peygamber kıssaları, su kaynakları çevresine kurulmuş şehir ve medeniyet merkezlerinde şekillenmiştir. Kur’an kıssaları, şirk dinlerinin efsun, büyü, cin ve mitolojik örgüleriyle süslenmiş peygamber ve tanrı krallar tarihini ayıklayarak, tevhidi dünya görüşü çerçevesinde yepyeni bir din, peygamber ve insan tasavvuru, tarih ve toplum perspektifi geliştirmeyi hedeflemiştir.

Özellikle ‘Mîm’ harfinin mayi, akışkan maddeler için kullanılması ve gizli nesnelere ortaya çıkarma çağrışımı bu sûrenin temel vurgularından vahiy, tarih ve kıyamet gibi metafizik boyut arz eden konulara denk düşmektedir. ‘Vahiy yağmuru’, ‘şariat nehri’, en temel dini mecazlardandır. Akarken insana hayat taşıyan nehirlerin kirlenmesi ve yatak değiştirmesi gibi dinlerin de zamanla kirlenip başka mecralarda akması gündeme geldiğinde Allah’ın akışa müdahale etmesi, tabii bir olgudur. Kirlenen suyun kaynağını kurutmak yerine akarken arınmasını sağlamak ile dinin, tarihin akışını durdurmak

yerine mitolojilerin kirli karışımlarından arıtılarak yeniden asıl mecrasına yönlendirilmesi arasında doğal bir benzerlik sezilmektedir.

Tefsircilerin sûre başındaki mukattaa harflerini dikkate almadan devamındaki cümlelerin irablanamayacağı kanaatiyle bu iki yapı arasında özne-yüklem ilişkisi kurmaya çalışmaları ve ikisini bir cümle şeklinde sûre girişi olarak değerlendirmeleri dikkat çekicidir.[\[110\]](#) Bu durumda harflerin mesajı, “Bu sayfalar, bu seslenişler, sana indirilen ilahi bir hitaptır ve daha önceki seslenişlerin devamıdır. Şaşılacak bir durum olmadığı gibi, düşünmeden gösterilen tepkiler ve bu muhalefet anlamsızdır; ciddiye almamak gerekir” şeklinde bir metanet çağrısı gibidir. Çünkü ilahî sadâ (sâd), o kafası karışık insanları aydınlık bir dünya görüşüne çağırmaktadır.

5. YÂ SÎN (يٰسٓنٓ (Yâsîn 36/1).

Sibeveyh ve Zeccac, bu harfleri şibih cümle formunda ele alarak, “Ütlü Ya-sin” اتلوياسين (Yâsîn’i oku) şeklinde anlamlandırmış ve sûrenin ismi olarak değerlendirmişlerdir. Sûre başlangıcı (başlığı) olarak değerlendirenler de olmuştur.[\[111\]](#) Daha önce geçen mukattaa harflerinde olduğu gibi Yâ Sîn harflerini takip eden “hikmetli Kur’an” ifadesinin de irabını tespit etme sorunu yaşandığı bilinmektedir.[\[112\]](#)

YÂ, harfinin Fenike, İbranî ve Aramî alfabelerindeki adı ‘yod’tur, Yunan alfabesine ‘İota’ (yota) adıyla geçmiştir. Bu isimlendirmeler Arapça’da ‘Yâ’ harfiyle başlayan ve ‘el’ anlamına gelen ‘yed’ kelimesine denk gelir. Mısır hiyeroglif alfabesinde de ‘el’ resmi ile sembolize edilmiştir.[\[113\]](#) Dillon’ın nakline göre de Mısır hiyeroglif alfabesinde 10. harf ‘Mouth’ (ağız) anlamına gelmektedir. Ancak bu kanaat, el ile sembolize edilen harfin anlamından çok onuncu sırada olmasının matematiksel kabalistik bir yorumundan üretilmiş gibi görünmektedir. Ogham ve Runik alfabelerinden, Tarot falındaki çarkı felek sembolünden ‘Naudiz’, ‘Nyd’ (ihtiyaç, borçlar ve cenaze törenleri için yakılan ateşler, kader ve hesap) anlamlarına geldiği görüşü yakınoğu kültürlerinden çok, Hint Avrupa kült yollarını izleğinde Kuzey ve Doğu Avrupa mitlerinde şekillenmiş sonuçları gösterir niteliktedir.[\[114\]](#) Gerçi tarihte üretilmiş alfabelerle mitolojik efsanelerin ilişkisini yansıtması bakımından önemli görülebilirse de Eski-Yeni Ahit kıssalarına yansımış Mezopotamya mitleriyle yeniden buluşan karışımlar gibi de değerlendirilebilir. Çünkü Mezopotamyadan geçen Hint-Avrupa mitoloji çizgisinin Kuzeydoğu Avrupada Ogham ve Runik kültürlerde şekillenen motifleriyle, Samilerin ana yurdu Kenan’dan geçen ve Fenike-Mısır-Yunan çizgisinde şekillenen Mezopotamya mitlerinin sonuçlarını karşılaştırmak, aralarındaki benzerlik ve farklılıkları gözlemek ilginç veriler sunmaktadır. Örneğin İbraniler ve Araplar dâhil Samiler, Mısır ve Yunan alfabelerinde ortak olan ve ‘el’ anlamına gelen Fenike’nin ‘Yâ=Yod’ (yed) harfi, sırf 10. sırada olmasına dayanılarak, son kararların kitapta yazılacağı onuncu ay sembolizmine ulaşılıyor ve bu sembol önce kaderin eli, sonra işaret parmağı sayılıyor ve hayat eylemlerinin hükümleri şeklinde yorumlanıyor. Yakınoğu mitolojilerine bakılırsa Mezopotamyada ay tanrısı, Mısır’da güneş tanrısı olarak karşımıza çıkan ‘Sin’in elleri oluveriyor.[\[115\]](#) Hatta Mezopotamyada ay tanrısı, Mısır’da güneş tanrısı olarak karşımıza çıkan ‘Sin’in elleri oluveriyor. Fakat bazen de Mısır’ın onuncu harf sembolizmi ve insan ağız anlamı üzerinden Hint-Avrupa mitleriyle ilişki kurularak yorumlanıyor. Dolayısıyla kadere yorumlanan Mısır onuncu harfinin bu defa ateş ve muhakemenin döngüsü olduğu, ölen

adamin yeraltı dünyasında yiyebilmesi için yapılan ölü ağız açma törenleri, toprağa giren ruhlara dönük yargı kararının yeryüzünde paylaşılan hediyelere göre belirleneceği mitlerinin konusu yapıyor. Bununla da kalmıyor, 'Hediye' anlamına gelen yedinci runik harfle Romen rakamında 'on' (X) ile yazılması ve cenazeye eşlik ederken söylenen Cesedin Uyanış mersiyesinde (Lyke Wake Dirge) sembolleştiği düşünülür. Son derece değişken mit yorumları bununla bitmiyor. Runik alfabenin dokuzuncu harfi kaderin iplik yumağı (Teth clew) sembolüdür. Yunan-Roma'nın üç tanrıçasından biri bu ipliği eğiren Kader-Non (9. harf), diğeri hayatın ipliğini ölçen ve kaydeden Decima (10. harf); sonuncusu kader ipini kesip toplayacak (Kader torbası/ölüm) morta (11. harf). Fakat ölüm yolculuğundan önce borçların ödenmesi gerekir ki Runik alfabesinin 10. harfine göre Kaderler, ihtiyacın kızlarıdır. Bu kızın Yunan alfabesindeki formu, Chronos (Zaman) ile evli bir yilandır. İkisi birlikte mevsimleri gökyüzünde döndürürler. Tarot'un 10. kartı kader çarkı (Çarkifelek sembolü), çarkın etrafındaki rakamlar mevsimlerin döngülerini temsil eder. 8. harfle Cennet sembolizmi biter, 9. harfle Cehennem sembolizmi başlar. 10. harf bu defa şeytan'ın sembolü olur. Bu durum Eski Ahid'deki Cennet ve yılan hikâyesinin bulunduğu mitolojiyi hatırlatır. Fakat biraz önce kaderin eli ve işaret parmağı olan 10. ay, şimdi şeytandan sonra cadıların dans mevsiminin başlangıç günü olur. Hindistan'ın güzel şansı (Lakshmi) cadı kız kardeşi Alakshmi de (kış sonunda) bu törene gelir. Onuncu ayda cadı, süpürge ile ölen ruhları süpürmek için siyah giyinir. Cadılar Bayramı'nın başladığı (31 Ekim) kış mevsimi, insanın kaderin elinde güçsüz görüldüğü tatsız geceleriyle, başka bir yazın şafağına kadar sürer!İbrani alfabaesinin 10. harfi 'Yod' ile Rune alfabesinin 10. Rune'u arasında bağlantı kurarak, erken dönem bir İrlanda tanrıçasının zifiri karanlık bir uçurumun yutucu kişiliği olarak tanımlandığını, onu yakarak kurtulanların, cenaze yakma töreninin gelişimine zemin hazırladıkları, sonuçta ruhların ve duaların bu yangınlardan çıkan dumanla nasıl yükseldiği anlatılarına yer verir. Ateşte yanmayan, demir yutsa sindiren Ogham Turna kuşu 'Cron'un, ruhu toprağa geri döndüreceğine dair İrlanda mitleri de bu Rune ile ilgili görülmüştür. Bu mitlerden önce İskandinavada Kuzey'in ölümcül yargılarının olmadığına, üç Dev Kadın (cadı) sihirli Rune harfleriyle gelip dünya tanrıçalarını ele geçirene kadar sadece refah ve zevkin olduğuna, sonra orada yaptıkları kanunların ve hayatın, erkeklerin oğullarına tahsis edildiğine ve kaderlerini belirlediğine dair bir inancın gelişmesinden söz edilir. Sonra bunu, savaşçılar kahramanlık yapıp ölseler, zevk ve eğlence dolu bir cennetle ödüllendirilseler bile artık eylemlerinin yargılanacağından korkmaları gerektiği inancının doğuşu izler. (Tanrı krallar gereği) Alman mahkemesinin 10. salonunda bilge yargıcın, her gün her davayı bütün sebepleriyle çözdüğü, her uzlaşmak isteyeniyi uzlaştırdığı için, Tanrılar ve insanlar tarafından bilinen en iyi mahkeme olduğuna dair bir kanaat beslenir. Bu kanaat, Ogham sembolizminin bilgelik ağacı Hazel (Col)'den sihirli değnek yapmak ve ideal kararlar vermek için ideal ağaç. Öyle ki İngiltere'de, yedinci yüzyıla kadar yargılamalarda katil ve hırsız kişileri belirlemek için ucu çatal sihirli bir fındık değneği (hazel) kullanılır! İzlanda'da, hâkimler/jürilerin yönettiği Mahkeme, daire şeklinde sıralanmış fındık direklerinin ortasında icra edildiği bilgisi verilmektedir.Dillon'un verdiği bilgilerin birçoğu, Eski Ahid döneminde ortaya çıkmış mitler gibi görünmektedir. Çünkü Dillon, Eski İbranice'de kaderin işaret parmağı olarak yazılan Yod harfinin yaklaşık MÖ. 200'de jot haline geldiğini, yeraltı dünyasına gömülüp yargılandıktan sonra ruhun ışığa doğru yol aldığına inanıldığını anlatmaktadır. Kader'in ölçümlerini ve kararlarını içeren bu harf için Ogham Yardımcısı Adil Yargıların Cae'si "Milesliler geldiklerinde Erinn'e getirilen Mozaik yasası olduğunu; İsrailli Cae tarafından Mısır'da Musa'dan öğrenilip alındığını iddia etmektedir.[116] Tanrı-Kral egemenliğine dayalı mitolojik yargılamaların Musa şeriatıyla ilişkilendirilmesi Musa şeriatına iyilik

midir, kötülük müdür bilinmez ama Musa şeriatının Ortaavrupa hukukuna etkisinden söz eden Dillon, ne Mısır ne Kenan, ne de Mezopotamya hukukunun Yahudi şeriatına etki etmiş olma ihtimalinden söz etmez. Oysa Yûsuf Peygamber Mısır'a gittiğinde Musa'dan çok önce Mısır hukukunun Kenan hukukundan çok daha gelişmiş ve kurumlaşmış durumda olduğunu biliyoruz. Ayrıca çoğu zaman adaletsizlikler görülse bile o dönemde Mısırda kurumlaşmış bir yargı ve cezaevi vardı. Bunu Kur'an'ın verdiği bazı bilgiler doğruladığı gibi [117], Mısır'da ele geçirilen belgeler arasında, mahkeme huzurunda hak arayan köylünün hikmet dolu konuşmasını ve başarılı bulunarak yargıç yardımcılığı ile ödüllendirildiğini anlatan yazılı vesikalar mevcuttur. [118] Aynı şekilde Ukarit geleneğinin hüküm sürdüğü Nuzi hukuku ve Eski Ahid arasında yakın ilişkilerin olduğu bilinmektedir. Bu teması, Nuzide bol miktarda bulunan ve MÖ. 1500'lerden itibaren Mısır ve Hitit metinlerinde Apiru adıyla rastlanan Habiruların (muhtemelen İbranilerin) sağladığı tahmin edilmektedir. Tevrat'ta geçen dişe diş misillemesi ve zina cezası, Hammurabi kodeksini ve Kuzey Suriye etkisini yansıtır. Yine Eski Ahid'te 'bet kili' olarak görülen evlatlık hukuku da Nuzi örf hukukunda 'bit kili' olarak bilinen hukukun bir yansımasıdır. [119] Tevrat'ta günümüze kadar ulaşan bazı hukuk prensiplerinin yakın doğu belgelerinde yer alması, Tevrat'ın bunlardan etkilendiğini göstermektedir. Tevrat'ta özellikle cinayet cezası (dişe diş-kıyas) ve Zina cezasının her ikisinin de taşlama yoluyla ölüm (recm) cezası olması ve bunların Kur'an tarafından düzeltilmiş olması Ortadoğu hukukunun Tevrat'taki izdüşümleri olduğunun kanıtı gibidir. Çünkü Kıyas Kur'an'da ne misilleme (kan davası)'dir, ne de Tevrat'taki gibi taşla öldürmedir. Kıyas, suçun ceza ile denkliği ve herkese eşit uygulanması prensibidir, zinanın cezası da recmden daha hafif olan celde ya da ıslah evinde tutmaktır. [120]

Harflerin sembolik anlamı diğer dillerde olduğu halde Arapça da daha az olması ya da olmaması oldukça ilginçtir. Bundan dolayı mukattaa harflerinin anlamının bilinemeyeceği gibi bir ön kabulün tefsirlerde yaygın olması şaşılacak bir durum olarak görünmemektedir. Yine diğer kültürlerde var olan bu kadar kalabalık mitolojiye ve bunlarla ilgili harf sembolizmine Arap kültründe az rastlanması veya çoğunun bulunmaması da hem Arap lügatçesi, hem Kur'an kıssalarındaki verilerle de paralel bir durum arz etmektedir. Kur'an kıssalarının sadeliği ile Arapça kelime gruplarının anlam haritasındaki makul ve reel anlam skalası bu bakımdan daha gerçekçi bir nitelik arz etmektedir. Yer aldığı kök yapı öbekleri incelendiğinde 'Yâ' harfinin çağrıştırdığı anlamların yansıması belirgindir. Halil b. Ahmed'e göre Arapça'da yön ve taraf anlamına gelmektedir.

Arap dilinde 'Yâ' harfi kelime köklerinin başına en az gelen harftir. Çoğu zaman fiillerin başında muzari kipi oluşturma harfi olarak görülürken hece sonlarında 'Elif ve Vav' gibi med harfi olarak kullanıldığı, sesli harf gibi işlev gördüğü ve kaygan bir rol üstlendiği için başka harflerle de karşılıklı dönüşümlere uğramaktadır. Zaman kipi, müenneslik, müzekkerlik, küçültme, yumuşatma, nispet etme vb. formları belirlemede ek olarak da kullanılır. Kendisinden önceki harflerin harekesine göre bazen 'Elif'e dönüşür, bazen de fazlalık görülerek düşürülür. Sonuna aldığı 'Elif' ekiyle birlikte halen en yaygın nidâ edati olarak kullanılır. Dönüşken yapısı nedeniyle 'Yâ' fonemi, başta 'Elif' ve 'Vav' olmak üzere alfabenin yirmi farklı harfiyle dönüşümlere uğrar. [121] Bu bakımdan 'Vav, Yâ, Elif' harfleri farklı anlamda kelimelerin oluşumuna en çok katkı sağlayan üç harftir. Bu aşırı dönüşkenliklerinden dolayı 'Vav' ve 'Yâ' harflerinin bulunduğu kelimelere 'nakıs (eksik) fiiller' denir. Üçünden birinin bulunduğu fiillere ise illetli fiiller denir. Bu durum, kelime

türetme konusunda illet harflerinin en aktif görevi üstlendiğini gösterdiği gibi üç harfli köklere ulaşmada illetli fiillerin öncü rolüne de işaret etmektedir.

Yer aldığı kök yapı öbekleri incelendiğinde ‘Yâ’ harfinin çağrıştırdığı anlamların yansıması belirgindir. Halil b. Ahmed’e göre Arapça’da yön ve taraf anlamına gelmektedir.[122] ‘Sağ (yemin)’, ‘sol (yesar)’ kelimelerinin bu harfle başlaması bu görüşü desteklemektedir. ‘Yemin/sağ’ (hayırlı, bereketli) yön, ‘yesar/sol’ (hayırsız, bereketsiz) yön şeklinde de anlaşılmaktadır. Arapça’da bereketli anlamına gelen ve Mısır’dan çıkan İsrailoğullarının çölde beslendiği ‘menn’ kelimesiyle antik Mısır’ın güç, iktidar ve bereket tanrısının adının ‘Min’ olması da dil ve kültürler arasındaki ilişkinin derinliğini ve yaygınlığını göstermenin de ötesinde, harf isimleriyle kelimeler ve kıssalar arasındaki anlam bağlantılarını hissettirebilmektedir. Bu iki yön kelimesinin iki elin olduğu tarafı ifade etmesi yed/el’den hareketle üretildiklerini gösterdiği gibi işaret diliyle el çağrısı ve yâ harfinin nida (sesleniş) sesi olarak kullanılması da anlamdaşlığı ortaya koymaktadır.[123] Ayrıca insanın kuvvetli ve savunmalı ön yönünü ifade için ‘beyne yedeyn’ (iki el arası) terkinin kullanılması, savunmasız ve güçsüz taraf anlamında arka yönün zahr (açıklık) kelimesiyle isimlendirilmesi de yed (el) kelimesiyle diğer yönlerin bağlantısını göstermektedir.

Yön belirten kelimelerin aynı zamanda hayırlı-hayırsız, verimli-verimsiz, bereketli-bereketsiz, uğurlu-uğursuz, güçlü-güçsüz, gibi anlam boyutlarını içermesi, sağ yönü ifade eden yemin kelimesinin ant anlamıyla müşterek kullanılması, coğrafi, kültürel ve dinî alanları kapsadığını da göstermektedir.[124] Örnek vermek gerekirse sağ yönü ifade eden yemin kelimesi ve ‘yemene’ fiilinin verimli, bereketli, uğurlu, güçlü, hayırlı, değerli olmak, yemin etmek gibi kutsallık anlamları taşıması ve hatta yağmur ve bereket taşımamasından dolayı güneyden gelen rüzgara yemenî ve güney yönüne ‘Yemen/cenub’ denmesi, soğuk ve fırtına getirdiği için kuzeyden gelen rüzgara ‘yesarî’ ve o yöne ‘yesar/şimal’ denmesi bu anlam alanının coğrafya ve atmosfer hareketlerinin isimlendirilmesini bile etkilediğini göstermektedir. Ayrıca ‘yemene’ ve ‘yesüre’ fiillerinin anlamlarındaki olumlu birçok anlamın ‘yediye’ (yed) fiilinin anlamlarıyla ortak olması da ayrı bir akrabalığa dikkat çekmektedir.

Ümitsizlik ve kısırlık anlamında kullanılan ‘yeis’ kelimesi ile evi harab ve viran etmek anlamındaki ‘yebbebe’ fiili, su bulunmayan havuz anlamındaki ‘yebâb’ sıfatı ile ot, arazi vb. şeylerin yaş iken kurumması, susmak, sert ve şiddetli davranmak, insanın hayırsız olması, sütün kesilmesi anlamlarına gelen ‘yebise’ kelimesi, arasındaki ses ve anlam akrabalığı görülmektedir. Bu kelimelerin anlamı ile öksüzlük, yalnızlık, yorgunluk, gevşeklik, üzgünlük anlamlarındaki ‘yetime’ fiili arasındaki anlamdaşlık bu bakımdan anlamlıdır. Akılsız, fikirsiz, deli, sağır ve sert adam, yalçın kaya, erişilmez dağ, çöl ve yolu kaybetme, yıldızsız gece, sel ve yangın gibi afetler, kükreme anlamlarını taşıyan ‘yehime’ fiili ile ‘yebise’ fiilinin bütün anlamları neredeyse aynıdır. Dahası bu kelimelerin anlam dünyası ile sol tarafı ifade eden ve kolaylık, azlık, hafiflik, değersizlik anlamlarını barındıran ‘yesüre’ fiili arasında da, ‘gizlilik’ ve ‘saklamak’ anlamlarıyla ‘cimriliği’ çağrıştıran ‘serra’ fiili arasında da ses ve anlam ortaklığı görülmektedir.[125] Su anlamındaki ‘Mim’ ve bereket anlamındaki ‘Nûn’ harfinin ‘yed’ anlamındaki ‘Yâ’ harfine eklenmesiyle gelişen ‘yümnü, yemin’ kelimesi, sağ eli, bereket ve cömertliği ifade ederken, ‘kıtlık, kuraklık, eski veya yaşlı olmak’ anlamındaki ‘Sin’ harfinin ve ‘dağ, tepe, anlamına gelen ‘Ras’-Ra’s-Râ’ harfinin eklenmesiyle sol el ve cimriliği sembolize eden ‘yüsr, yesar’ kelimesinin üretilmiş olması açıklayıcı görünmektedir. Bu da ‘Yâ’ ve ‘Sin’ harflerinin fonksiyonlarını aynı karede buluşturmuştur.

Ses ve anlamları yakın kelime öbeklerinden biri de 'yakaza' (uyanmak) ve 'yakîn' (somut gerçeklik) kelimeleridir. 'Çağrı' ve 'uyanma-uyandırma' arasında anlam ilişkisi olduğu gibi, 'uyanıklık' ile 'gerçeğin görülmesi' arasında da doğrudan bir anlam ilişkisi görülmektedir. Ayrıca 'yakaza' fiili 'uykudan uyanmak' anlamına geldiği gibi, 'gafletten uyanmak, dikkatli davranmak' (teyakkuz) anlamına da gelmektedir. Uyandırmak için yapılan çağrıyı ve uyarıyı ifade eden 'ikaz' gibi kelimeler de aynı anlamın türevleri gibidir. Bu harflerin sûre başlığı olduğunu varsaydığımızda sûreyi 'Çağrı' sûresi şeklinde isimlendirmek bile mümkündür. 'Senne' ve 'senâ' kelimelerinin uyku ve yaşlılık anlamları birlikte düşünüldüğünde ölüm uykusundan uyanmak ve uyandırmak anlamı da iki harf arasındaki girift ilişkiyi ele vermektedir. Ayrıca tefsircilerin 'Yâ', 'Sîn' harflerinin Tay kabilesi lehçesinde ve Habeşçe'de ey insan anlamında kullanıldığını dile getirmeleri bu anlama işaret olabilir.[126]

SÎN, harfi Aramice'deki 'Şîn' harfi ile aynı şekle sahiptir. Çoğu Samî alfabelerinde şekli birbirine benzemektedir. Fenike ve İbrani alfabesinin 21. harfidir. Diş anlamına geldiği gibi,[127] Arapça'da da 'sinn' ve 'senne' kelimelerinin diş anlamına gelmesiyle örtüşmektedir. Mısır hiyeroglif alfabesinde 'ekmek' anlamındadır ve bütün ekmeği değil, artan ekmeği temsil ettiği düşünülmektedir. Grek alfabesinde 'Phi', Ogham'da 'Eodha' (kavak), Runik alfabede Lake (göl) veya Leek (prasa) Tarot'ta dünyayı sembolize eden 22. harftir. Runik alfabede prasaya benzetilen Lake (göl) ve Leek (prasa) kelimeleri arasındaki benzerlikten yola çıkarak 'Sin' harfiyle bağlantı kurulmaya çalışılmışsa da ikna edici bulunmamıştır. Aynı harfin günah anlamına gelmesi, Mezopotamya'nın ay tanrısı Sin ile bağlantısından hareketle temellendirilmeye çalışılmıştır. Sembölü boğa olan bu ay tanrısının bir zamanlar topraklarını dölemek için dağlarla çiftleştigiğine inanılması ve Mısır'da aynı isimle bir güneş tanrısından söz edilmesi, tanrıların cinsiyetini gündeme getirmiştir. Runik alfabede prasaya benzetilen Lake (göl) ve Leek (prasa) kelimeleri arasındaki benzerlikten yola çıkarak 'Sin' harfiyle bağlantı kurulmaya çalışılmışsa da ikna edici bulunmamıştır. Aynı harfin günah anlamına gelmesi, Mezopotamya'nın ay tanrısı Sin ile bağlantısından hareketle temellendirilmeye çalışılmıştır.[128]

Örneğin; 'Sin' kökü ekseninde şekillenen 'senne' ve 'senâ' kelimelerinin anlamları neredeyse aynı olduğu gibi, içerisinde 'Sîn' harfi bulunan bütün kelimelerin bu iki kelimeyle ve dolayısıyla bu harfle anlam akrabalığı gün gibi açıktır.[129] Bu harfi ok fırlatmada kullanılan yay resmine benzetenler olsa da bu zayıf bir ihtimaldir. Çünkü sehîm kelimesi ok anlamına gelse de yay kelimesinin bu harfle bir ilgisi bilinmemektedir. 'Sîn' harfinin adını Mezopotamya kültüründe ay tanrısı 'Sin'den veya Mısır-Sina sınırındaki Sin ya da Sun kasabasından aldığını söyleyenler olduğu gibi, Sina dağının da aynı isimle bağlantılı olabileceğine işaret edenler olmuştur.[130] Sin şehriden bahsedilmesi o bölgenin yer isimleriyle örtüşmektedir. Çünkü Mısır topraklarını Sina yarımadasından ayıran körfezin doğu yakasındaki büyük vaadinin adı Tevrat metinlerinde Sin çölü olarak geçmektedir ve bu çölün doğusunda da Sina dağı yer almaktadır. Sina ismi, bu yaygın kullanımı nedeniyle yarımadaya da ad olmuştur. Tîn sûresinde Kur'an Sina dağlarından bahsederken 'Sin' ismini çoğul olarak 'Tûr-ı Sînîn' şekliyle kullanmaktadır. Aynı sûrenin başında yer alan 'tîn' kelimesinin de 'Sîn' şeklinde söylenmiş olabileceği kuvvetle muhtemeldir. Çünkü Arapça ve diğer Samî dillerde 'Te' ve 'Sîn' harfleri birbirinin yerine kullanılabilir. [131] Babil şehir planlarında kuzeydoğu kapısının adı Sin kapısıdır ve doğu Torosların ismi eski metinlerde Tûr şeklinde yazılmaktadır. Ayrıca Medine'de bu adla anılan dağ ismi, Kuzey Irak'ta ve güneydoğu Anadolu'da hem dağ hem yerleşim yeri isimleri mevcuttur.[132]

Mısır tanrıları arasında yer alan tanrı Aten veya Aton ismiyle 'Sîn' veya 'tîn' lafızları arasında ilişki kurmaya çalışanlar olmuştur. Aten, IV. Amenhotep veya sonradan aldığı adla Akhenaton (Aton'un hizmetkârı, MÖ. 1353-MÖ. 1336) zamanında inanılan bir Mısır tanrısıdır. Kısa bir dönem de olsa tek tanrı olarak kabul edilmiştir. Bu tanrının somut bir figürü yoktu. Ancak Aton her ışının ucunda el olan bir Güneş olarak çizilirdi. Duvarlarla çevrili, üstü açık bir tapınakta tapınılırdı. Mısırlı tarihçi Ahmed Osman tarafından Antik Mısır mitolojisindeki Akhenaton'un annesinin babası olan Yuya'nın Eski Ahit ve Kur'an'da adı geçen Yûsuf (Joseph) olduğu iddia edilmiştir.^[133] Aten'in ışınlarının ucunda el resminin oluşu kelimeyi el anlamına gelen 'Yâ' harfi ile de ilişkilendirebilmektedir. Bu durumda 'Sîn' harfi Mezopotamya'da Ay, Mısır'da Güneş tanrısını sembolize etmektedir. Üstelik 'Sîn' harfinin Sina ile ilişkilendirilmesi de Yâsîn sûresindeki üç elçi kıssasında anlamını bulmaktadır.

Her iki harfin anlam dünyasıyla Yâsîn sûresinin içeriği karşılaştırılarak tarihsel bir değerlendirme yapacak olursak, 'Yâ' ve 'Sin' harflerinin kelimelere ve dilin dünyasına kattıkları gerçek anlamlar, başında yer aldıkları sûrelerin içeriğine ve kıssalardaki örnek anlatılara da dolaylı veya dolaylımsız olarak yansımaktadır. Ancak bu, harflerin reel filolojik anlamlarıyla Kur'an'ın reel-makul tarihsel anlatıları arasındaki uyumu göstermiş olsa da geçmiş toplumların tarihsel hadise ve kıssalara karıştırdığı destansı mitolojileri ve harflerin anlamına sinmiş mitik-sembolik yüklemeleri onaylama anlamına gelmez. Çünkü bu tür mitolojiler, Kur'an'ın "sünnet'ül evvelin" (öncekilerin geleneği) olarak niteleyip reddettiği şirk dinlerine özgü mitik-destansı üretimlerdir. Oysa Kur'an'ın, içeriği, mesajı ve temel felsefesi; fitrat, akıl, mantık, vicdan ve tarihsel gerçeklik temeline oturan tevhidi bir dünya görüşünü yansıtır. Dolayısıyla Kur'an'ın kullandığı dil, içerdiği mesaj ve anlattığı örnek kıssaların bu tür mitlerle ilişkisi ancak onların barındırdığı dilsel, olgusal gerçeklik ve onlara ait öz anlam üzerinden kurulabilir.

Araplardaki 'sünnet'ül evvelin' (atalar geleneği) Sünnetullah'tan uzaklaşmış ve yozlaşmış bundan dolayı onları müşrik pozisyonuna düşürmüş olsa da özetlediğimiz mitolojik verilere baktığımızda bu durumun Yahudiler için daha fazla söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Hatta bunun insanlığın ortak sorunu olduğunu söylemek mümkündür. 'Sinn' (yaş ve diş), 'senne' (eskimek, yaşlanmak), 'sünnet' (gelenek) ve 'sünnet'ül-evvelîn' (eskilerin masalları) deyiminin, Kur'an kullanımlarına bakılınca müşriklerin kafasındaki karmaşanın sebebi anlaşılmaktadır. Müşrikler, bazı gaybi haberlere ve kıssalara bakarak Kur'an için sünnet'ül evvelin suçlaması yapmaktadırlar. Fakat Kur'an aynı deyim, onların mitolojiler üzerinden şirke bulanmış dinleri için kullanmakta ve karşısına da 'Sünnetullah' terkiibini koymaktadır. Yani 'sünnet'ül-evvelîn' (eskilerin masalları) deyimini mitoloji anlamına gelince, mitolojiden arındırılmış Kur'an kıssaları 'Sünnetullah' deyimine denk düşmekte ve ilahî, peygamberî, vahye dayalı geleneğin anlatıları olarak gerçekçi bir denklem üzerine oturmaktadır. Daha geniş bir anlamda bu denklem, sadece 'Yâ-Sîn' harflerine ayrı bir anlam kazandırmakla kalmamakta, mitolojiyle sahici kıssaları, gerçek öyküyle masalı, tarihle mitolojiyi ayırmanın denklemini kurmaktadır.

Yukarıda özetlemeye çalıştığımız mitolojik hâsılayı Kur'an kıssaları açısından değerlendirdiğimizde kıssaların arı-duru sadeliği karşısında mitolojilerin abartılı anlatıları gözden kaçmaz. İkisi arasındaki fark, şirk diniyle tevhit dini arasındaki fark kadar, gerçekçi bir makaleyle masal arasındaki fark kadar belirgindir. Yâsîn sûresinin girişindeki âyetlerde, Hz. İbrahim ve oğlu İsmail'den Hz. Muhammed'e kadar geçen ara

dönemde Peygamber gönderilmediği için gaflet içinde kalmış bu kavmi uyarmak için Kur'an'ın indirildiğine dikkat çekilmesi, bu açıdan önemli bir ipucu veriyor gibidir.[134] Bu kadar sürede Yahudilere onca peygamber gönderilmesine karşın onlara gönderilmemiş olması merak konusudur? Bizce bunun cevabı, kitapları kaybolmasına rağmen Araplardaki İbrahimî dinin Yahudilerdeki yazılı kültür kadar erken ve yaygın bir bozulmaya maruz kalmamış olmasında gizlidir. Çünkü Yahudiler, Yakındoğunun bütün kültürlerinin harmanlandığı bir kavimler kapısında yaşadıkları için bütün kültürel etkilere açık durumdaydılar. Buna karşın Arap toplumunun yaşadığı coğrafya, diğer kültürlerin istilasına kapalıydı ve İbrahimi inanç ve düşünce sisteminin tarihte uzun süre bozulmadan yaşamasına imkân vermiş olmalıydı. Hz. İbrahim'den kalma Kudüs'teki İshak evi defalarca talan olurken, Mekke'deki İsmail evi bütün mütevazılığına rağmen ayaktaydı. Bütün bunlar, Hz. İbrahim'in ikinci evindeki manevi tadilatın tehirini gerektirmiş olabilir!

Hatta bu durum, Kur'an'ın indirilmesiyle görevlendirilecek peygamberin Arap coğrafyasının merkezinde yaşayan İsmail soyundan bir Mekkeli'nin olmasında etkili olmuş mudur, sorusunun cevabı bizce meçhul? Fakat Kible olarak, kendilerini Allah oğlu sayan Yahudilerin Kudüsteki yıkık mabedi yerine,[135] İbrahim'in ikinci evinin seçilmesi gibi[136] vahyin anlaşılması açısından Arapça'nın çok fazla yozlaşmamış gerçekçi kelime ve kavram dünyasının önemli bir imkân olarak değerlendirilmiş olabileceğini düşünmek de abartı sayılmaz. Kur'an gelmeye başladığında Araplar arasında tevhidi öğretiyi tabii ki önemini yitirmiş ve yerini şirk dini almıştı. Müşrik Araplardaki Allah, peygamber, melek, ahiret inancı, tabii ki tahrif olmuştu, ama belki Yahudilerdeki kadar değildi. Allah'a yaklaştırsın diye araçlar edinmek Araplar'ın ibadetlerini tabii ki anlamsızlaştırmıştı.[137] Fakat İslam'da emredilen temel ibadetlerin Mekkeli müşriklerin dininde formel olarak varlığını sürdürüyor olması, yeni gelen din için önemli bir altyapı sayılabilir.[138] Hatta Mekke'de halen Haniflerin yaşıyor olması, Sünnetullah çizgisini kavrama ve devam ettirme bakımından daha müsait bir imkân olarak değerlendirilmiş olabilir. Oysa aynı dönemde Kur'an, Kitap ehlinin namazı ve zekâtı kaybettiklerini açıkça ifade ediyor[139] ve kitap ehli olmalarını müşrik veya kâfir kabul edilmelerine engel saymıyordu.[140]

Mısır'ın, Mezopotamya ve Roma'nın Tanrı kırıllarından Tanrı oğlu peygamberler ve hatta bir peygamberler tarihi üretmiş, bunu yaparken Tanrı'yı kendilerine, kendilerini de Tanrı'ya benzetmiş[141] ve lanetlenmiş ekâbir Yahudilerden Allah'a kul çıkmayacağı öngörüsüyle onlar yerine İsmail'in mütevazı çocukları pekâlâ seçilmiş olabilirdi! Neredeyse mitolojiler kadar ahiret inancı kalmamış ve dünyevileşmiş bu dünya görüşü yerine, yeniden dirilmeyi aklına sığdıramayan ama onlara göre nispeten mütevazı görünen Arapların dünya görüşünü, kendi inanç ve ahlak sistemini kabule onlardan daha yatkın gördüğü için Kur'an onları tercih etmiş olabilir. Arapların Allah'a yaklaşmak için melekleri aracı yaptıkları bilinen bir durum,[142] fakat o araçların Allah ile yarışamayacağını onlar da biliyorlardı. "Göklerin yerin yaratıcısı, rızık veren, öldüren ve dirilten kim?" diye sorulduğunda, "Allah!" diyorlardı.[143] Yâsîn sûresinin 12. âyeti Mekkelilerin yeniden dirilmeyi inkâr eden tutumunu eleştirdiği kadar Yahudilerin bu tutumuna da cevap veriyor gibi görünmektedir. Putperest Mısırlıların onları red gerekçeleri eleştirilirken putperest Mekkelilerin tutumları eleştirilmektedir. Fakat bu süreçte İsrailoğulları, Firavun kadar ahiretsiz ve dünyacı olmuş görünürler. Çünkü âyetin devamında gelen kıssada anlatılan üç elçi Musa, Harun peygamberlerdir. Onlara yardım eden üçüncü adamsa hanedan üyesi mü'min kuldur. Mü'min sûresine adını veren kıssadaki üçüncü elçi bu sûreyle bağlantılı gözükmektedir.[144]

Özetlediğimiz mitolojilere bakınca, Yâsîn sûresinin son sayfasında kendilerine yardım etsin diye Allah'tan başka tanrılar edinilenlerin, bilakis kendilerinin onlar için askerler olduğunu söylemesi, Arapları muhatap olsa bile kitap ehline ve bütün müşrik toplumlara da gönderme gibi görünür. Bu bakımdan Yâsîn sûresinin içeriği Medyen'e giden, Musa ile Habeşistan'a giden muhacirlerin buluşma adresi gibidir. Elçileri destekleyen üçüncü adamla dayak yeyip Habeşistan'a giden Ebu Bekir* birbirine çok benziyor. Ya da Mekkeliler eleştirilirken bu tür örnekler üzerinden dünyanın bütün putperestlikleri eleştirilmiş ve dünyanın en yaygın dil ailesi aracılığı ile bütün insanlığa ortak bir çağrı yapılmıştır. Sümer'de Ay tanrısı, Mısır'da Güneş Tanrısı olan 'Sin'e ve güneş kursunun her bir ışınının ucuna çizilmiş o mitik tanrıların ellerine, insanların kaderiyle oynayan ellere verilmiş bir cevap ve açık bir reddiye gibidir, 3. sayfada anlatılanlar. Özellikle gök cisimlerinin deveranını sağlayanın, suları, bitkileri ve bütün âyetleri yaratanın Allah olduğuna vurgu yapan üçüncü sayfasındaki âyetleriyle sûre ve başında yer alan 'Yâ-Sîn' harfleri, bütün mitolojilerin tanrı tasavvuruna cevap niteliğindedir! Bu içerik 'Yod' harfiyle ilgili yeniden diriliş çağrısının ahiret kadar tarihi derinliklerinden akıp gelen ve insanlığa uyanık rüyalar fısıldayan mitolojilerin ninnilerinden de uyandırma çağrısı gibidir. 'Yâ-Sîn' harflerinin Habeşçe'de 'Ey İnsan' anlamına gelmesi hem bu çağrıyı, hem Habeşistan'a hicretini hatırlatan bir mecaz olabilir.

6. KÂF, HÂ, YÂ, AYN, SÂD (Meryem 19/1).

Bazı tefsirciler "Kâf, Hâ, Yâ, Ayn, Sâd" harflerinden oluşan 1. âyeti özne/müpteda kabul ederken, ikinci âyetteki yarım gözükten "*Rabbinin, kulu Zekeriyya'ya lütfettiği rahmetin anısıdır.*" ifadesini de onun haberi/yüklemi kabul etmişlerdir. Birinci âyette geçen mukattaa harflerini ikinci âyetin mübtedası (öznesi) kabul etmeyen bir grup tefsirci de mübteda (özne) olarak bir işaret zamiri 'hâzâ' (bu) takdir ederek irablandırma yoluna gitmişlerdir.[145] Birinci grubun birinci âyetteki mukattaa harflerini müpteda/özne kabul etmeleri, onları anlamlı bulduklarını gösterdiği gibi, sûre başlangıcı (başlığı) kabul eden Zeyd bin Eslem'in görüşünü de destekliyor görünmektedir. Söz konusu harfleri sûre ismi olarak değerlendiren Hz. Ali, Hasan-ı Basrî ve Katâde'nin görüşleri de buna yakın durmaktadır.[146] Dolayısıyla bir ve ikinci âyetleri tek bir cümle ve sûrenin girişi ya da başlığı kabul etmek harfleri hem fonksiyonel hem de anlamlı hale getirmektedir.[147] sûrenin ilk bölümü bu başlığın açılımı olduğu gibi, bu harflere verilen kimi anlamlar da bu başlığın anlam ve maksadını açıklar mahiyettedir.

KÂF, Bütün harfler gibi (ince) 'Kâf' harfinin de temsil ettiği ses ile o seslerin ifade ettiği anlamları taşıyor olması kaçınılmazdır. Örneğin Fenike ve İbrani alfabelerinin 11. harfi 'Kâph', 'avuç içi' anlamında isim olduğu gibi, fiil olarak da borçların ödenmesi anlamında değerlendirilmektedir. İbrani alfabesinde 'Kâph' harfi, avuç içini gösteren bir el olarak gösterilir, Grek alfabesinin 10. harfi 'K' (Kappa) olarak isimlendirilir. Mısır'da, Ka, avuç içi açık şekilde elleri havaya kalkmış rüya rahibesi gibi tasvir edilmiştir. Reed Shelter (kamuş barınak, ev) anlamlarına da geldiği söylenir. Başka alfabelerde anlamı farklı olsa da yine anlamlı kabul edilirler. Ogham'da adı 'Quert', anlamı (elma), Runiklerde 'Ice' (buz) dur.[148]

Ogham 'Quert', (elma), Runiklerde 'Ice' (buz) sembolizminden yararlanılarak, Hint Avrupa çizgisine özgü Fare ve domuz başlığı maskesi gibi sembolik motifler ve ekstrem

törenler benimsenmiştir. Geleneksel bir Afrika sembolizminde '11' rakamı, sihirbaz ve şeytanların sayısıdır ve ölümlerle konuşma konusuyla ilgilidir. Runiklerde 'Buzlu Ölüm' anlamında 'Morta' (11) adını 'yasak ağaç'tan elma yiyen ilk adamın (Âdem) ısırığındaki diş izinden aldığı kabul edilir. Ogham'ın elma ağacıyla sembolize edilen harfi olduğu için Ogham mitlerinde de Adamın (Hz. Âdem'in) yasak ağaçtan meyve yerken, ölümü hak etmesi hikâyesine uzanır. Kış Gündönümü'nden (21 Aralık) günler önce Adam'ın olgun elmasını alıp Cennet Bahçesi'nden kovulması, onun geç sonbaharda yaşadığı düşüş mitidir. Ağlayarak, güneşin yeniden doğuşu ona yaşamak ve sonunda ölmek için umut verene kadar Ürdün Nehri'nde kırk gün durur. Birçok enkarne (vücut bulma) arasında, Nehrin bir ucunda İkizler (II)/Orion, diğer ucunda Akrep/Yay, Âdem ve Havva'yı, Âdem'in sonsuza dek boğazına tıkanmış elmayı temsil eder. 12. yüzyılda Kabbala, 'Kâf' harfini fazilete sahip boş bir avuç içi anlamında 'fazilet kefesi' olarak adlandırmıştır. İbrani alfabesi, kendi ruhsal ihtiyaçlarını yansıtan Fenike Kâph'ının ikiz şeklini "𐤎" şekline (kullanışlı avuç içinin boş kısmı) dönüştürmüştür. Ancak burada kadim dünya mitleri Batılı alfabeler ve Pisagorcu matematiksel mitlerle birleşerek çeşitlenmeye devam eder. Yahudi kabala kültü ve mitleriyle birleşince ortaya çıkan Deniz Kelt Kralı'nın büyüleri bir elma dalından, üç altın elmayı çalmak isteyenleri, hastaları, yaralıları ve lohusa kadınları şifalı uykuya daldıran dalın çıkardığı müzik masalı, Ogham'ın 'Elma' sembolüne 'Fare'yi de ekler. Derin uykunun durgunluğunu ima eden bu mitteki fare figürü bazı bölgelerde bedenden ayrılabilir ve rüyada görülebilir ruhu sembolize eder. Ancak aynı mitolojilerde fare bazen domuz miğferine dönüşebilir ki; İskandinav dünya tanrısı, aslında Anadolu'dan gelen Frey, sihirli bir domuz-miğferine sahipti. Diğer dünyaya altın bir yaban domuzu süren ikiz Freya, Durendiş (İleri Görüş) sanatını kuzey tanrılarına öğretti. Krallar, cadılar gibi astral seyahat için, ruhlarla iletişim kurarken yaban domuzu miğferi giydiler.[149]

İsrailoğullarından bir kısmının ceza gereği maymuna dönüştürülmesi (mess) olayı, onların bir kısmının domuz ve fareye dönüşmesinden bahseden israiliyata kapı aralar. Çünkü Kur'an onların maymunlara dönüştürüldüğünden bahsettiği halde, Yahudi literatüründen aktarılması muhtemel bazı mitik İslam Peygamberler tarihine göre Yahudilerin fare veya domuzla dönüştürüldüğünden bahsedilir. Fare masalları ve domuz miğferinden bahseden Yahudi mitlerine bakılırsa maymunlaşma olgusu bütünüyle sembolik bir gönderme olmaktadır. İnsanlar vahyi mitolojiye çevirince kendilerini sokmayacakları kılık kalmamıştır. "Bir de onlara şöyle demiştik: Şu memlekette oturun, dilediğiniz şeyden yiyin, 'Günah yükünü üzerimizden kaldır.' deyin ve kapıdan tevazu ile girin ki günahlarınızı affedelim. Biz güzel davrananlara daha fazlasını da vereceğiz." Onların zalimleri, kendilerine söylenen sözü başka sözlerle değiştirdiler. Biz de zulmetmeleri sebebiyle üzerlerine gökten bir azap gönderdik... Kendilerine yapılan hatırlatmaları unuttuklarında kötülöklere engel olanları kurtardık. Zalimleri de yoldan çıkmış olmaları sebebiyle şiddetli bir azapla yakaladık. Yasaklanan şeyleri inatla yapmaya devam edince onlara, 'Aşağılık maymunlar olun' dedik. Rabbin, 'Kıyamete kadar onlara eziyet ve işkencenin en kötüsünü uygulayacak kimseler göndereceğim.' diye ilan etmişti. Rabbinin cezalandırması çok çabuktur. Aynı zamanda O, son derece bağışlayıcı, son derece merhametlidir..." [150] Kur'an'ın İsrailoğullarına, "Aşağılık maymunlar olun dedik" göndermesinde bu tür İsrailiyat mitlerinin kastedildiğini sanıyoruz. [151] Tefsir ve hadis kaynaklarında bu konuda çok sayıda rivayet mevcuttur. [152]

Aslında Kur'an'ın geçmiş peygamberlerin kıssalarından örnek kesitleri mitolojik anlatılardan arındırarak anlatırken harf sembolleri üzerinden çok önemli bir gizeme ışık ta tutmaktadır. Kelime oyunları ve harf sembolizmi her dilde vardır. Fakat bu iki biçimde

yapılabilir. Birincisi, dilin yalın ve reel gerçek anlamları üzerinden üretilen, teşbih/metafor, cinas, çok anlamlılık gibi sembolik anlatılardır. Bunun o dil ve kültür içinde mantıksal bir ölçüsü vardır. Bu gerçekçi sembolizmi en ciddi konuları anlatmada bile kullanırsınız ve dilin kendi mantıksal bütünlüğü içerisinde asla yadırganmaz. Allah'ın dinini bozan ve fasık olan, fakat Allah'ın vahyi geldiğinde yalanlayan bir müşriğin cennete gitme beklentisinin boşuna olduğunu anlatmak için "deve iğne deliğinden geçerse sen de cennete gidersin!" demesi böylesine gerçekçi bir mizah olarak kabul edilir ve hiç de sırtmaz. Birazdan Arap dilinden vereceğimiz örneklerde görüleceği gibi harflerin kelimelere kattığı gerçekçi anlamlar bu bağlamda değerlendirilebilir.

Yerde sürünerek hareket eden bir yılandan sinsi bir şeytan imajı çıkarabilirsiniz ve hatta Doğu Akdenizde yaşayan bir deniz canavarı hayali de kurabilirsiniz. Ama Mısırlıların, güneşin çevresine sarılmış, kendi kuyruğunu yakalamaya çalışan bir yılan hayalini gerçekçi bir dil mantığıyla bağdaştırmanız imkânsızdır. Fakat böyle bir hayal mahsulünü mitik dini bir masalla ambalajlayarak pazarladığınızda tartışılması imkânsız bir gerçek olarak da lanse edebilir, akvaryumda ejderha beslediğinize bile inandırabilirsiniz. Fakat Akdenizde beslediğiniz hayali ejderhayı gökte yaşayan Âdem'in cennetine çıkartıp önce Havva'yı, sonra kocasını kandırmasını sağlarsanız! Sonra adamın günahını kıyamete kadar gelecek bütün nesillere genetik olarak yükletebilir, din adına birilerini günahkâr olduğuna inandırabilir, tanrı adına malına el koyup günah çıkarabilirsiniz. Hepsinin günahını affettirebilmek için yere inip kendini insan için kurban eden ve oğlu kılığına girerek kendini çarpmıha gerdiren merhametli bir tanrı bile yaratabilirsiniz! Ama aynı tanrıdan bir oğul üretip tekrar göğe çıkararak kurban edilmiş tanrının sağ yanına oturabilir ve hatta dünyayı bile idare ettirebilirsiniz! Yani mitolojik sembolizmle gerçekçi sembolizmin farkı bu kadar derin bir uçurum farkı gibidir. Oysa Kur'an, kendi mesajını gerçekçi bir Arap dili üzerine kurulu sahici kıssalar ve fitri hayat örnekleri üzerinden anlatmaktadır.

Kâf (ك) harfi, Arapça'da da daha önce ele aldığımız harfler gibi başka harflerle dönüşüme uğrayarak aynı anlamda farklı kelimelerin oluşumuna imkân vermektedir. Mesela farklı Arap coğrafyalarında 'Kâf' harfi 'Ç, C, Ts, Ks, Ş ve Hemze'ye dönüşürken bazı bölgelerde kalın 'Kaf', ince 'Kâf'a dönüşebilmektedir. Ebu't-Tayyib el-Lügavî ve İbn Cinnî'ye göre ince 'Kâf' harfi, 'Be, Te, Se, Cim, Ha, Hı, Dal, Ra, Ze, Sin, Şın, Tı, Zı, Fe, Kaf, Lâm, Nûn, He, Ye" harfleriyle farklı dönüşümlere uğrayabilmektedir.[153] 'Kâf' harfiyle başlayan kelimeler incelendiğinde genel olarak bazı anlam gruplarının varlığı görülecektir. Hiyeroglif alfabesinde elin iç tarafını gösteren bir resimle sembolize edilmesi, Arapça'da 'keffün' kelimesinin el ve avuç anlamına gelmesi, açma, kapama, dürme, toplama anlamlardaki kelime öbeğinin yoğunluğu, harfin kelimelere temel oluşturmasını gösteren en önemli örneklerden biridir. Dürmek, bükmek, çevrelemek, toplamak, toplanmak, toplum olmak, dizmek ve yazmak gibi anlamları yansıtan kelime grubu bu anlam odağının önemli bir göstergesidir ve keffe kelimesi bu odağın kök anlamını oluşturmaktadır.[154]

Harften kelimeye geçişin ipuçlarını hem bu örneklerde hem de çeşitli edat, şahıs ve işaret zamirlerinde görmek mümkündür.[155] Bu edatlardan bazılarıyla diğer 'Kâf'lı kelimelerin ses ve anlam ortaklığı da bariz bir şekilde görülebilmektedir.[156] Anlamı ortak birçok kelime grubunun insan hâl ve durumunu bildiren kelimelerden oluşması tesadüf değildir. Örneğin 'gamlı ve üzüntülü olmak,[157] çekingen ve korkak olmak, geri

çekilmek, kaçmak, yere kapanmak ve zelil olmak,[158] dolmak, şişmek,[159] bozulmak ve kokmak'[160] gibi insanın içe kapanmasını ve iç dünyasındaki olumsuz hisleri yansıtan anlam gruplarının varlığı ilginç bir göstergedir. İnsanın dış durumunu yansıtan yüksek veya geniş olmak,[161] kararmak,[162] gibi kelime öbekleri ise aynı derecede önemlidir. İnsanın çekingen tavırlarının davranışlarına yansımalarını ifade eden saklanmak, gizlenmek, örtmek, gizlemek gibi kelimeler en yoğun anlam öbeğini oluşturduğu gibi, küfür kelimesi de bu anlam öbeğinde yer almaktadır.[163] 'İtmek, reddetmek,[164] kahır ve galebe çalmak'[165] anlamındaki kelime grupları da insanın pasiften aktife doğru gelişen dışa dönük ofansif tavırlarını yansıttığı gibi, 'el ile güç', 'kuvvet ile iktidar' arasındaki ilişkiyi de göstermektedir. Bu durum bütün kelime grupları arasındaki anlam ortaklığını da açıklamaktadır.

HÂ, harfi de diğerleri gibi sembolik bir anlama sahiptir. Bazı erken dönem alfabelerinde ellerini başı hizasına kaldırmış insan figürüyle sembolize edilmektedir.[166] Fenike ve İbrani alfabelerinin 5. harfi 'HET/HEY' şeklinde telaffuz edilen, nefesli okunan ve kaba nefes alma sesi gibi doğal hareketlilikleri ifade eden bir harftir. Her iki anlam boyutuyla ele alındığında, insanın fiziki varlığıyla birlikte nefes, ses, dil ve kültür gibi metafizik varlığıyla da ilgili görünmektedir. İnsanın doğal ses ve tepkilerinin, çevresiyle kurduğu ilişkilerin anlam dünyasını yansıttığı düşünülmektedir. Bu harfin gizemi sayesinde, insanın merkezî organı kalbinden kelimelerin ve anlamın yayıldığı düşünülmektedir. Kalplerimizi kaplayan akciğerler olarak nefes ve rüzgârın yumuşak sesinin bu harfin büyüyle kulaklara kadar geldiği hissedilir. Arapçadaki 'hebbet er-rîh' (rüzgârın esmesi) cümlesinde olduğu gibi Anglo-Sakson kültürde 'vindr eage', ('rüzgârın gözü'), PENCERE' anlamına gelmesi arasında bir anlam ortaklığına da dikkat çekilir. Mısır Hiyeroglif alfabesinde 'Leg' (bacak), Greklerde Epsilon (€) The Quintessence (öz ve özet), Runik alfabede 'Rad' (tekerlek veya sürüş), Ogham alfabesinde Saille (söğüt) Batı Popüler kültüründe 'El falı' olarak kullanılmasına bakılırsa alfabelerin yayıldığı coğrafyalar kadar anlamının da yayıldığı ve çeşitlendiği görülür. Alfabelerin yayıldığı coğrafyalar kadar anlamının da yayıldığı ve çeşitlendiği görülür.[167] Dillon'ın tespitiyle anlam, ses ve semboller dillerin birer hediyesidir. Her geleneğin tanımladığı ruh yolculuğu modeli, o geleneğe ait erken dönem sembollerinin o yolu ve yolun her sahnesini tarif ettiğini gösterir. İbranice harflerin, ilk defa Sina Dağı'nda Musa'ya verilen Yasanın (Tevrat) taş levhalarında görünmesi gibi, Fenike ve Mısır alfabelerinin ilk resimli formları da Sinâ kökenli görünür. Ama biraz geriye gidince onun da Mezopotamya çivi yazısıyla ilişkisi kurulur. Mısır ve Mezopotamya ile uzun bir ilişkisi olan Yahudilerin, bu kültürlerden etkilendiği ve hatta alfabelerinin Fenike alfabesinin kopyası olduğu, bilinmektedir ve bu etki neredeyse bütün alfabelere yansımıştır. Ancak Hint Avrupa alfabe ve mitolojilerinde Pisagor sayıcılığının etkileri çok barizdir. Yunan matematikçisi Pisagor'un Sümer ve Hint yolculuğunda rakamları Yunanistan'a getirdiğinden söz edilmesi, Yunan ve Sami mitolojilerine ait sayıcı-hurufi sembolizmin pisagorculuğa dayandığı tezi düşünülürse bunda şaşılacak bir durum yoktur. Hindistan'ın servet tanrıçası Lakshmi'nin, bir yazı ve zihin tanrıçası olarak bilinmesi gibi, elsanatları ve yazı tanrıçası Sarasvati ve yazı efendisi Ganesh'in onun kardeşleri kabul edilmesi de anlaşılabilir bir durumdur.[168] Fenike alfabesinden uyarlanan her sembolün, dili temsil eden bir ses içerdiği, gizemi taşıyan harfin de diziye yerleştirilmesiyle belirlenen öyküleri de yansıttığına dikkat çeken Dillon, bir zamanlar bilgeliğin kaynağı olarak kafa yerine kalbin kabul edildiğine vurgu yapar. Beşinci Fenike harfi, 'Hey' (Hâ) harfinin de, halk geleneğinde 'soluklu okunan 'H'nın, kaba nefes alma sesi olarak bilindiğine ve duygusal anlamlar yüklendiğine işaret eder. Fakat İbranicede yer alan bu harfin (MÖ. 200), Fenike şeklinden uzaklaşarak Anglo-Sakson alfabelerden

etkilendiğini ele veren bir anlatı sergiler. Bu tarihlerden itibaren çok katkılı mitlerin Tevrat mitlerine de ilham kaynağı olduğu gibi görüntü hissedilir. “Tanrı, büyük deniz yılanlarını ve etrafında sürünen, suların türlerinden sonra yüzdüğü ve türlerinden sonra kanatlı kuşların olduğu tüm canlı varlıkları yarattı.” Çünkü Tekvin’in (yaratılışın) beşinci gününün bu mitle bağlantısı, ‘Yaratılış’ın antik büyüü yakından takip edeceğine olan inançtır. Deniz ve Havanın yaratıkları Pentecost’ta (Musevilik hamsin yortusu) alınan Beşlerin başparmaklarıyla ve bir zamanlar gümüş dilli bir şeytanın sahip olduğu bilgeliğe sahip Dil Hediyeleri’ne uyumlu görülür.[169] Sami mitlere ve özellikle Eski Ahit mitlerine en erken yansıyan mitolojiler, Sümer-Ugarit-Fenike-Mısır mitleri gibi görünür. Örneğin Mısır’ın takvimini düzenleyen Beş Kutsal Gün’ün beşincisi Tanrıça Nephthys kabul edilmesi, yazı ve bilgelik tanrıçası, Kitaplar Leydisi olarak bilinmesi, (Lakshmi gibi) onun da fetiş sembolünün bir hasır sepet olması karmaşık bir görüntü çizse de Mısır’ın doğu kültürlerinden etkilendiğini göstermektedir. Üçüncü harfin kızıl Set’i (kötü kardeşi) ile evli olduğu, ama hiç çocuğu olmadığı, hatta onun “dişilik organı olmayan tanrıça” olarak bilindiği ama bir yandan da tapınak görevlisi, mumya bekçisi, bilgeliği temsil eden iyi bir rahibe olduğuna dair de çelişkili anlatılar mevcuttur.[170] Dillon’ın rakamsal yorumlarını dikkate almazsak Mısır hiyeroglifindeki bu harfle ilgili ‘baş ve el’ sembolizminin, ‘öğretmek ve yol göstermek’ fiillerini belirten sembolik bir anlam taşıdığı yorumu önem kazanır.[171] Burada anlatılan Neftis (Nefth-Heft-Het), kötü kardeşi Set ile evlenip ensest yorumlarına konu olan bir Tanrıça mı, yoksa kardeşi Osiris’i öldürüp oğlu Horus’u ortadan kaldırmak isteyen Set’e (kocası) karşı kardeşi İsis’e yardım eden Rahibe Het midir, anlamak çok zor bu karmaşık mitolojiyi. Dönem ve yöreye göre masallar zenginleşmiş, hatta evrensel hale gelenler bile olmuştur.[172] Ancak üç ismin Eski Ahit’teki yansıması bize hiç yabancı gelmemektedir. Buradaki Ozer’in, Yahudilerin Allah oğlu saydıkları Uzeyr’den başkası olmadığı çok net olarak bilinmektedir.[173] Bu durumda Tevrat yazarlarının Hz. Âdem’in Havva’yı aldatarak başka bir kadından peydahladığını iddia ettikleri Şit’in, Set’ten başka biri olma ihtimali var mıdır bilmiyoruz? Onun ismi de Uzeyr gibi, yılanın vesvesesine kanarak Hz. Âdem’i yasak meyveyi yemeye ikna ettiği iddia edilen Havvâ ismi gibi Kur’an’da geçmez.[174] Bu üç isim haklarındaki kirletilmiş masallarla birlikte İsrailiyat’ın mitolojilerden alıp İslam kültürüne ihraç ettiği isimlerdir. Havvâ kelimesindeki illetli ‘Vav’ harfinin sonradan ilave edildiğini düşünsek de düşünmesek de Sami dillerdeki ‘Hâ’ sesinin anlamı da Arapçadaki ‘heva’ kelimesinin anlamı da ‘hava’ ve ‘heva’ anlamına gelir ki ‘Havvâ’nın anlamı kandırıkçı demek olur. Bu da Hz. Âdem’in eşi ve insanlığın iffetli annesine yapılan mitolojik bir iftiradan öte bir anlam taşımaz. Aynı şekilde Yahudi hahamların Hz. İsa’nın annesi bakire ve iffetli Meryem’i Neftis’e benzettiklerini de, Hristiyanların onu ve oğlu İsa’yı (as) tanrı kabul etmelerini de anlamak zordur. Ama bunun için mitolojiler üzerinde biraz düşünmek yeterlidir!

Bu sûrede çocuğu olmadığı için dua eden ama çocuğunun olacağı müjdelence, kendisinin yaşlı, karısının kısır olduğu gerekçesiyle inanamayan Zekeriya peygamber’in kıssasına benzeyen Ugaritli kral Keret hikâyesi vardır. 1930-31 tarihlerinde Ras Şamra kazılarında çıkarılan Ugarit arşivinde buluna kil tabletlerdeki hikâye, Hz. Zekeriya, Meryem ve de Eyup peygamberin kıssalarındakilere benzer kesitler barındırmaktadır. Çivi yazılı kil tabletlerde Kuzey Kenanda çıkan hikâye anonim bir metin gibi görünmektedir. Karısı dâhil bütün yakınlarını kaybetmiş, çocuğu da olmadığı için geleceği konusunda ümitsizlenerek kederlenen kral uykusunda Tanrı El’i görür. El, ona ne istediğini sorar o da yerine geçecek oğuldan başka hiçbir şey istemediğini söyler. Tanrı El, kalkıp Baal’e kurban adamasını bir karısının ve çocuğunun olacağını söyler. Tanrı’nın vaat ettiği Horaya’yı Babası kral Papil vermeyince kurban kestiği Aşera’ya

doğacak oğlunu hizmetçi yapacağını adadı. (Buraya kadar Zekeriya kıssasına benzeyen hikâyenin adak kısmı Meryem kıssasına benzer). Savaştığı Papili yenerek kızını vermeye razı etti. Yedi yıl bolluk bereket gördü. Eşi oğullar kızlar doğurdu. Fakat Aşera'ya vaadini unuttuğu için Aşera onu lanetledi ve kuraklık, fakirlik, hastalık gibi felaketlere uğradı. (Buradan sonra hikâye Eyüp peygamber kıssasına benzer). Hanımı ve büyük oğlu tahtına göz dikti sadece küçük oğlu ve küçük kızı yanında durdu. Sonunda tanrı El, ona acıdı ve tanrıları topladı. Yağmur yağması için onlardan Baal'in şatosundaki penceresini açmalarını istedi. Onlar da Baal ile ters düşmek istemediler. El tanrıların direncini ülkenin büyücüsü Şatagat'a kilden yaptığı bir ejderha maketini verip Kerete yapılan laneti o imaja geçirmesini sağlayarak bertaraf eder. Sağlığına kavuştuktan sonra kendisini hilekârlıkla suçlayan büyük oğlunu lanetler.[\[175\]](#)

Özetlediğimiz Keret masalındaki mitik anlatı ve yorumların benzerleri yine Ras Şamra'da bulunan bir metinde 'Aqhat'ın Yayı' hikâyesinde kral Daniel'e Tanrı 'El' tarafından bir oğlunun olacağı müjdesi Zekeriya veya İbrahim'i hatırlatırken, Daniel ismi ve kehanetleri Babilonyada İsrailoğullarına kurtuluş kehanetleri müjdesi veren Eski Ahit peygamberi Daniel ve kehanetleriyle karıştırıldığı olmuştur. Ama masaldaki rollere ve maceralara bakılınca aynı kişiler olmadıkları, anonim bir hikâyenin farklı versiyonlarıyla karşı karşıya olduğunuz anlaşılmaktadır.[\[176\]](#) Bu ve benzer destanlar karşılıklı okunduğunda Tevrat yazarlarının Ortadoğu mitolojilerinden yola çıkarak nasıl bir Allah ve Peygamberler tarihi tasarladıkları anlaşılmaktadır. Tevrat yazarlarının Allah veya Elohim yerine kısaca 'El' ismini kullandıkları yaygın bir kanaattir. Böyle bir 'El' masalından Hz. Musa'nın inandığı Allah'ın elde edildiğini, Kur'an'ın kullandığı Allah tasavvurunun da ondan öğrenildiğini iddia etmenin insanı imandan edeceği kesin. Zekeriya, İsa, Meryem veya Eyüp kıssalarının Keret veya Mısır masallarındaki tasvirlerini, Kur'an'ın Peygamber inancıyla yan yana düşünmek bile ürpertici gelebilir. Böyle olunca tarihte bazı şeylerin yanlış gittiği kesin, ama sapmanın kaynağını tespit etmek de oldukça hassas bir ayırım gerektirmektedir.

Öncelikle Tevrat yazarlarının Babil sürgünü dönüşünde mitolojilerden hareketle menkıbevi bir peygamberler tarihi yazmaya çalıştıklarını belirtmeliyiz. Buna karşın Kur'an'ın anlattığı kıssalarda kullandığı dil ve tarihsel perspektifin son derece yalın, reel ve makul olduğu da bir gerçektir. Yani Kur'an, adını bile anmaya değer bulmadığı mitolojik efsaneleri harf sembolizmi yoluyla eleştirerek başladığı bu sûrelerde öncelikle komple bir dünya görüşü oluşturmaya çalışırken, bunun altını reel, makul, tutarlı ve orijinal bir peygamberler tarihiyle doldurmayı hedeflemiştir. Bir bakıma insanlığı İsrailiyatçı tarih perspektifinden kurtaracak son derece gerçekçi, eleştirel, makul bir peygamberler tarihine kavuşturmak istemiştir. İbn Haldun gibi özgün bir tarih felsefesi ve orijinal bir sosyoloji ilmi geliştiren bir sosyal bilimcinin bu düşünce atmosferinde yetişmesi tesadüf olamaz. Dahası Rönesans ve aydınlanma sürecinde batı dünyasına çevrildikten sonra Eski Ahid'in tarih perspektifinin terk edilmesi ve yerine reel bir tarihçi felsefenin inşası da tesadüfle açıklanamaz. Bu kadar tarihsel kirliliği, MS. VII. yüzyıl evresinde bir insanın tek başına temizleyebileceğini ve tutarlı bir tarihsel perspektif yakalayabileceğini tasavvur etmek aşırı iyimserlik olurdu. Bu karanlığı ancak tanrısal bir güç ve bilgi aydınlatabilirdi. Ama bu tanrı, mitolojilerin şaşkın ve aciz tanrıları olamazdı! İnsanın, fitratın, aklın, doğanın, evrenin ve bütün tarihin yaratıcısı, her şeyi kuşatan ve bilen mutlak hikmetin sahibi bir tanrı ve onun mutlak, evrensel hikmeti olabilirdi! Çölün tarihin kuytu köşesinde kurulmuş mütevazı bir şehrin ümmi bir toplumunda dünyaya gözlerini açmış bir peygamber eliyle insanlığın dünya görüşünü

kökünden değiştiren bu kitabın yaptığı devrim, tam da insanın bu tarihe ve tabiata bakışını evrensel bir çerçeveye kavuşturan bir aydınlanmaydı.

şimdi sunacağımız analiz ve sentez örnekleri incelendiğinde, bu harflerin taşıdığı anlamların Arapça kelimeler içerisinde nasıl bir fonksiyon icra ettiği görülebilir. Algımıza yansıyan bu reel anlam dünyasının mitik sembolizm perspektifinden ne kadar uzak olduğu da daha net anlaşılabilir. Arapçadaki illetli “hâ’e” fiilinin ‘yüksek olmak, yücelmek, himmet etmek, övünmek, lebbeyk (emrindeyim)’ anlamlarında kullanılması sembolik anlamla ilişkili görünür. Aynı kelimenin keskin ve isabetli fikir, düşünce, tedbir ve zan anlamlarına gelmesi de resimli alfabedeki ‘insan başı’ sembolüyle anlam ilişkisini göstermektedir. ‘Heh ve hâhe’ kelimelerinin ‘uyarı ve ihtar’ anlamına gelmesi de “hâ’e” kelimesinin tedbir anlamıyla ortaklığını göstermektedir. Hem müzekker hem de müennesler için kullanılan üçüncü tekil ve çoğul şahıs ve mülkiyet zamirlerinin (hüve, hiye, ...) merkezinde yer alması ve hüviyet kelimesinin yapısı ve anlamı bu harfin insan resmiyle sembolize edilen anlamsal ilişkisini yansıtmaktadır. Dahası bu zamirlerin beden dili ve işaretleşme hareketleriyle birlikte kullanılması da sembolizmin başka bir boyutunu yansıtır. “Heve’e”, “heye’e” fiilinin ‘güzel görünüşlü olmak, bir işe hazırlanmak, arzu etmek, niyetlenmek’ anlamları da insan sembolüyle ilişkili görüldüğü gibi, ‘hevâ’ fiilinin yükselmek, dağa çıkmak, ani hareket etmek, düşmek anlamları da “hâ’e” fiiliyle anlam akrabalığına işaret etmektedir. ‘İstehvâ’ fiilinin ‘bir kimsenin aklını ve şuurunu başından almak’ anlamında kullanılması da anlam ortaklığının daha derin boyutlarına işaret etmektedir. ‘Hevâ’ kelimesinin ‘boşluk, derin çukur’ vs. anlamlarıyla ‘hevve’ kelimesine ortak olmasıyla, ‘boşluk, hava, hevai ve uarılık’ anlamlarıyla ‘havâ ve havvâ’ kelimeleriyle ortak olması da yapısal ve anlamsal ilişkinin çok boyutluluğunu göstermektedir.[177]

Çünkü ‘Hâ’ harfi, başta mahreci yakın olan ‘Hemze, Ha, Hı, Ayn, Ğayn’ harfleri olmak üzere birçok harfle değişime girerek farklı kelimelerin oluşmasına temel oluşturmuştur. ‘Hâ’ harfinin başka harflerle, özellikle mahreci yakın harflerle dönüşüme girerek pek çok benzer kelime oluşturduğu görülür. Bunlar ‘Hemze, kalın Ha ve Hı, Te, Tı, Cim, Bâ, Ayn, Ğayn, Fâ, Kaf ve kâf (ince), Lâm, Nûn ve Yâ’ harfleridir. İlk ve son harfleri illet harfi olan fiillerin emri hazırlarının tekil, eril kipinde illet harflerinin düşmesi ve kelimenin tek harfe inmesi ve kelimenin de en az iki harften meydana gelmesinin zorunlu olması sebebiyle sonuna sakin bir ‘Hâ’ harfinin eklenmesi de bu harfin kelime türetmedeki anahtar rollerinden birine işaret etmektedir. Sonu illet harfiyle biten fiillerin emir, meczum muzârileriyle mebnî isim ve harflerde vakıf ‘Hâ’sının getirilmesi de bu fonksiyonun yaygınlığını göstermektedir.[178] ‘Hâ’ ile başlayan kelimelere göz atıldığında daha zengin anlam ortaklıkları görmek mümkündür. Üstelik bu harfle başlayan kelime grupları, ses ve anlam ortaklıklarını yansıtmanın yanı sıra kelime ve anlam zenginliğinin gelişim seyri hakkında da önemli ipuçları veriyor. Özellikle ‘gel, git, dur, haydi’ gibi ‘çağrı, uyarı, tenbih, gülmek, fısıldamak, neşelenmek, oşmak’ gibi tabii ses ve duyguları yansıtan ifadelerde bu ses ve harfin rolü büyüktür.[179]

‘Rüzęârın esmesi, suyun akması, kuşun uçması’ gibi tabiattaki hızlı ve şiddetli hareketleri ifade eden kelime grubunun anlamı da bu insanî edimlere yakın durmaktadır.[180] Buna karşın ‘süt sağmak’ gibi yumuşak, yavaş ve sürekli hareketleri ifade eden kelimeler grubu da doğal hayatın çok boyutlu anlamını ifade etmektedir.[181] ‘Bir müddet gözden kaybolmak, aniden gelmek, söze veya işe hemen başlamak, hızlı hareket etmek, acele etmek’ gibi refleksif davranışları ifade eden kelime grubu önemli bir yer tutmaktadır.[182] İnsanın bilinçli ve akıllı tutumlarını, düşünerek

hareket etmesini ifade eden 'sabırlı olmak, yavaş ve te'enni ile hareket etmek' anlamındaki kelimeler dizgesi de buna başka bir boyut katmaktadır.[183] 'Eskimek, yıkılmak, ihtiyarlamak, yorgun ve bitkin düşmek, perişan ve zelil olmak, birini zelil ve perişan etmek, kadrini düşürmek, alay etmek, aşağılamak, helak etmek' gibi olumsuz durum ve davranışları ifade eden kelime grubudur. Üstelik bunlar hem tabii, hem de ahlakî alanın ortak dilini oluşturmaktadır.[184] Hatta bir kadının çocuğunu kaybetmesi, yaşlı bir annenin veya babanın son anda çocuğunun doğmasını ifade eden kelimelerin varlığı da sûrede anlatılan kıssalar bakımından anlamlıdır.[185] Bu olumsuz anlam alanını, 'şaşırmak, aklını kaybetmek, korkudan akli gitmek, ahmak ve zayıf olmak, sefih ve rezil olmak' gibi insanın yaşadığı psikolojik olumsuzlukları ifade eden kelime grubunun izlemesi başka bir dil ve anlam ilişkisini yansıtmaktadır.[186] Kafa karışıklığının insan konuşmalarına yansımalarının sonucu olarak 'hızlı veya yavaş konuşmak, bağırarak veya gizli konuşmak, vesvese vermek, fısıldamak, geceleyin gizli yürümek, kekelemek' vs. gibi davranışları anlatan kelime grubu da azımsanmayacak ölçüdedir.[187] Gecenin belirli vakitlerini dile getirmede kullanılan deyimsele ifadeler de gizem, duygusallık, tedbir ve kaygılı durumların ifade yoğunluğunu yansıtmaktadır.[188] Uykudan uyanmak, uyanık durmak, çağırmakla ilgili kelimeler de daha derin ve yüce duyguları yansıtmaktadır.[189] Bunlar, devamında yer alan 'Yâ' harfinin anlamıyla ilişkiyi de göstermektedir. Varlığın konumunu, yerleşmesini, konaklamasını, mekânın güzelliğini ifade eden kelime grubu, az da olsa önemli bir yer tutmaktadır.[190] Varlığın ihtişamını, yükselmesini, uçmasını, yüceliğini, düşmesini ifade eden kelimeler de dinî bir anlama ev sahipliği yapmaktadır.[191]

AYN, Kuzey Samîlerinin icad ettikleri ilk alfabe sistemlerinde küçük bir daire şeklinde sembolize edilmesinden dolayı Samî dillerde 'delik' veya 'göz' anlamına gelen 'ayn' kelimesiyle adlandırılmıştır.[192] Arapça'da 'Ayn' sadece bu harfin adı değil, görme organı 'göz'ü, suyun kaynağı anlamında 'göze'yi de ifade eden bir kelimedir. Bu nedenle su kaynağı yanına kurulmuş birçok yerleşim yerine de isim olmuştur. Ayntab (Antep), Ayn'el-Arap, Ayn-Talut, Ayn-İsa vs. gibi. Ortadoğudaki bu tür tarihi yerleşim yerlerinin adı, aynı zamanda Fenikelilerin ya da bütün Samîlerin ayak izleri olarak da okunabilir. Çünkü Fenike ve İbrani alfabelerinde 16. harf olan 'Ayn' da (göz) anlamındadır. O, Mısır hiyeroglif alfabesinde çoban çantası gibi kullanılan katlanmış bez, bohça anlamındadır. Grekçede 15. harf 'Omicron', Omega'dan biraz farklıdır. Tarihe genel olarak bakıldığında medeniyetlerin belli imkânlar çevresinde geliştiği görülmektedir. Örneğin Ortadoğuya bakınca en eski iki medeniyetten birinin ırmakların denize indiği Mezopotamya havzasında, diğerinin ise Nil'in denizle buluştuğu deltada kurulup geliştiğini görmek mümkündür.[193]

Bu nedenle insanların hayatında suyun nimet ve külfetleri hep varolmuş, dil ve kültürüne de hep yansıya gelmiştir. Tufan, sel baskını, su canavarları, su ve fırtına tanrıları destan ve mitolojilerden, hatta en makul dini edebiyatlardan bile eksik olmamıştır. Tatlı ve tuzlu su ikilemi izah edilmek istenince insanlar kendi makuliyetleri ölçüğünde izahlar üretmeye çalışmış tatlı sulara ayrı, tuzlu sulara ayrı bir alan açmış ve onların idaresini farklı tanrılara havale etmişlerdir. Özellikle tatlı sular gündeme gelince kaynak göze, çeşme, kuyu, yeraltı ve yerüstü suları Ayn harfi ve ona özgü sembolik anlamlara konu olmuştur. Bu durum onu genel anlamda su anlamına gelen mim harfiyle ve onun anlam alanıyla ortak bir zeminde buluşturmuş, sonuçta ortak mitolojilerin de konusu haline getirmiştir. Sümer'in Apsu kültü buna iyi bir örnek oluşturduğu gibi[194], insanların kafasına takılan bu soru Kur'an'ın da bu konuya dair cevaplar vermesini

beraberinde getirmiştir.[195] Çünkü burada ortaya konan tatlı deniz tasavvuru çağdaş coğrafya tanımlamalarındaki deniz tanımlamasına sığmamaktadır.

Fenike kültürünün etkisiyle diğer alfabelere de geçen 'Ayn' ya da 'O' harfi, sembolik anlam dünyasını da beraberinde taşımış, taşıdığı da anlam dünyası gelişmiştir. Gerçek anlam ve fonksiyonlarının yanısıra gizemli, büyüsel anlam dünyasını da taşıyarak kültürler arasında mitik anlatıların gelişim ve değişimlerine de aracılık etmiştir. Mısır mitolojisine ait Güneş'in gözünden ortaya çıkan 14 ve 15. harflerinin yılan balığı motifi, ağzından 16 nokta (inciler) döker. Fenike alfabesinin 16. harfi olan 'Ayn' (göz), Kelt güneş tanrıçası Ayne'dir. Kelt 'Ayne' gibi Atum da Mısır'ın Güneş tanrısıdır. Sürekli döngüyü tekrar dünyaya gösterir. Mısır'ın 24 harfli hiyeroglif alfabesi geri dönen yılan motifiyle bitiyor.[196] Fakat Arapça sözlüklerde 'Ayn' harfinin anlam kattığı kelimeler tarandığında yaşayan bir dil ve kültürün anlam haritalarına ait gerçek çizgiler belirir. Bu anlam dünyasından kesitler sunan sûrelerin kıssaları, açık olan her gözün görebileceği tarihsel kesitler sunar. 'Ayn' harfi, gırtlaktan gelen boğuk bir 'A' sesi vermesine rağmen sessiz harf olarak işlem görmektedir. 'Ğayn' harfi diğer Samî dillerden farklı olarak sadece Arapça'da 'Ayn' harfinin üzerine nokta konmak sûretiyle ayrıştırılarak sembolleştirilmiştir. Bundan dolayı 'Ayn' ve 'Ğayn' harflerinin dönüşümüyle kullanılan ortak kelimeler söz konusu olduğu gibi, 'Ayn' harfi mahreci yakın olan 'Hâ' ve 'Hemze' ile dönüşüme girerek de farklı kelimelerin oluşumuna imkân sağlamıştır. Bu dönüşümle ilgili örnekler, hangi harflerin önce hangilerinin sonra ortaya çıktığını gösterebileceği gibi, o harflerin oluşturduğu kelimelerin ve taşıdığı anlamların da gelişim seyrini gösterebilir.[197]

'Ayn' harfinin ismi ve anlamıyla aynı kökten olan kelimelerin anlamları ortaktır. 'Ayn' kelimesi bu sembol gibi daha birçok nesnenin de ismidir.[198] Bu kelimeyle aynı köke ve anlama sahip başka isim ve fiiller mevcuttur. 'Ayn' harfiyle başlayan kelimeler tarandığında 'âne, anâ ve anne' fiilleriyle fonem ve anlam bakımından ortak oldukları ve hatta kendi aralarında da anlamsal ilişkiler olduğu açıkça görülmektedir.[199] Ancak bu ilişkiler çoğunlukla eş anlamlılık, bazen de zıt anlamlılık boyutunda tezahür etmektedir ve hepsi de 'Ayn' harfinin bulunduğu iki edat üzerinden sınıflandırılabilir. 'Alâ' harf-i cerrinin "isti'la" (yükseklik) anlamı ile 'âne' fiilinin görünürlük ve üstün olma anlamları arasında ortaklık söz konusu olduğu gibi,[200] 'An' harf-i cerrinin 'mücâvezet, uzaklaşma' anlamları ile 'yüz çevirme' anlamındaki 'anne' fiili arasında da anlamsal ilişki söz konusudur.[201] Dolayısıyla her iki kategori de 'Ayn' harfinin anlam dünyasını yansıtmaktadır.

Özetle söylemek gerekirse 'KÂF, HÂ, YÂ, AYN, SÂD' harfleri tek başına sûrenin muhtevasına dair genel bir imâ olabilir. "Rabbinin Zekeriyya'ya verdiği rahmetin anısıdır!" cümlesiyle başlayan kıssa da bu içeriğin ilk bölümü kabul edilebilir. 'Kâf' ile Zekeriyya (as), 'Hâ' ile Meryem (as), 'Yâ' ile Yahya (s), 'Ayn' ile İsa (s) 'Sâd' ile Muhammed'in (s) kast edildiğini dile getiren görüş olaya bir adım yaklaşmış görünür.[202] Ancak harflerin anlam dünyasını bu isimlerle kayıtlamak ispatlanmış bir tespit değildir. Çünkü sûrede birçok Peygamberden bahsedilmektedir. Sûrenin başındaki harflerin kelimelere sirayet eden anlam zenginliğini daha ilk âyetinden itibaren Zekeriyya (s) ve diğer Peygamberlerin anılarını, örnek hikâyelerini anlatan satırların arasında hissetmek mümkündür. O, örnek şahsiyetlerin annelerinin yaşadıkları duyguları o kelimelerde yakalayıp sizin de gözleriniz aydınlanabilir ya da hüznü boğulabilirsiniz. Kelimeler arasında gezinirken yaşlılıkta çocuk sahibi olmak, biricik evladını kaybedip çocuksuz kalmak anlamlarına gelen kelimelere rastlayabilir, hatta Hz.

Musa'nın geceleyin gördüğü bir ateşle Tur'a yönelmesini canlandıran bir kelimeyle de karşılaşabilirsiniz.[203]

Söz anlamaz asi kavimlerin inkârcı, alaycı ve saldırgan tavırları karşısında, Peygamberlerin içlerine kapanıp hüzne gömülmelerini, gönlünden geçen içli duyguların yanık kokusunu hissedebilir, yaratana yakarışlarının sıcak ve samimi seslerini ruh dünyanızda duyabilirsiniz. Söz anlamazlara yapılan hakikat çağrısının duvara çarpıp geri dönmesiyle, Allah'a yönelen yardım çağrısının çaresizliği arasında gidip gelen duyguların renk ve vurgu farklarındaki ince çizgileri bile görebilirsiniz. 'Kâf' harfinde küfür ve zulmün karşısındaki kapanmışlığı, 'Hâ' harfinde derinden gelen nefeslerin, 'Yâ' harfinde ilahî, peygamberî çağrının sesini duymanız, 'Ayn' harfinde Allah'a yönelip yücelmeyle yan çizip yere gömülmenin ayırımına varmanız, yutkunmanın boğukluğunu hissetmeniz, 'Sâd' harfinde ilahî sadânın yankısıyla tekrar tekrar uyanmanız mümkündür.[204] Bu kıssaların bu mahzun zata anlatılmasında ve sûrenin başına bu harflerin yerleştirilmesinde derin hikmetler olduğu kesin. Arapça'yı ana dil olarak bilen ve Kur'an'ı şiirsel bir incelikle dinleyen bilinçli ve duyarlı her kalp sahibi bundan daha fazlasını sezinleyebilir. Fakat Arapçadaki bu harflerin bizi tarihe ve mitolojilerin dünyasına göndererek, sûredeki ilahi kökenli doğal dinin tevhit öğretisini o kültürlerdeki şirk üretimlerinin nasıl kirlettiğini görmemizi istiyor gibidir. 'Sünetullah' ile 'sünet'ül evvelin' farkını toplumların yaşanmış tarihlerinde araştırmamız için yol gösterilmiş olmalı!

7. TÂ HÂ طه(Tâhâ 20/1).

Çoğu tefsircinin bu iki harfi kelime kabul ederek Samî dil ailesinin Nebatî, Süryanî, Ukkî ve Habeşî lehçelerinde 'Yâ racül' (Ey Adam) anlamına geldiğini dile getirerek eski şiirlerden örnekler vermesi, 'Tâ'nın nida edatı olduğunu ve 'Yâ'ya dönüştüğünü söylemesi anlam arayışları konusunda önemli ipuçları sayılır.[205] Bu harflerin kıssaların anlatıldığı sûrelerin başında yer almasından ve devamında Kur'an'a vurgu yapılmasından hareketle sûre başlangıcı kabul edenlerin bu harflerin bazı kelime veya cümlelerin yerine rumuz olarak kullanıldığını söylemeleri de, iki yaklaşımı aynı karede buluşturmakta ve anlamı sûre içeriğinde arama girişimine ipucu oluşturmaktadır.[206] Ancak burada mukattaa harflerinden sonra gelen ifadenin bu harflere haber olma imkânı gözükmediği için[207] bu iki harfin tek başına sûre başlangıcı sayılması daha kuvvetli bir ihtimal olabilir. Bu harflerin sûreye isim olması ve kelimelerin anlamındaki 'Tâ' harfinin yansımaları da bu görüşü desteklemektedir.

TÂ, Fenike ve İbranî alfabelerinin 9. harfi 'Tet'in Ârâmca'da adı aynıdır ve ip yumağı veya θ anlamına gelir. Arapça'daki ince 'Tâ' harfinin karşılığı ise 'Tav' veya 'Tau'dur. Yunanca'ya 'Theta' θ olarak geçtiği mitolojilerden hareketle ve ölüm anlamına geldiği düşünülmektedir. Hiyerogliflerde 'su'yu, sembolize ettiği söylenir,[208] fakat Hiyeroglif alfabesinde iki yolun kesiştiği bir kavşak veya artı (+) işareti şeklinde resmedildiği bilinmektedir. Aynı şekilde Latinceye de geçtiği ve zamanla üst uzantısını kaybederek büyük 'T' şeklini aldığı, fakat küçük harf (t) yazılımlarında şeklini koruduğu görülmektedir. Arapça'ya da geçen 'Tâ' harfi, anlamları büyük oranda ortak olan iki ayrı harfe dönüşmüş, ince seslilere karşılık 'Te', kalın seslilere karşılık 'Tı' harfi kullanılmıştır.[209] Arapçadaki kalın sesli 'Tâ' harfi, alt istikametteki uzantısını kaybetmiş, sağ tarafı kıvrımlı bir artı işaretine yakın görünür. Dolayısıyla Batı

alfabelerindeki büyük 'T' harfinin tersine dönmüş şekli gibi görünür. İnce 'Tâ' harfi ise 'ev resmi' şeklinde gösterilen 'Be veya Bet' harfinden dönüşen iki noktalı bir şekilde gösterilmiştir.[210]

Diğer Sami harfler gibi bu harfin kökeninin de Sümer çivi yazısına dayandığı düşünüldüğünde, Hint-Avrupa çizgisi üzerinden Kuzeydoğu Avrupa kültürlerine ve alfabelerine kadar kısmi değişimlerle uzanmış görünür. Sembolik anlamlarını ve çoğu değişimlerle birlikte mitolojik bazı gizemlerini de o alfabe ve kültürlere belli ölçülerde taşıdıkları görülmektedir. Ogham'da 'Tinne' (çobanpüskülü bitkisi veya ateş), Runik alfabede 'Hagalaz veya Hail'dir; 'dolmuş veya cehennem rune'ü anlamına gelir. Popüler Batı eğlence kültüründe karanlıkta yolunu açmak için bir fener taşıyan Keşiş resmiyle sembolize edilir.[211] Biz sembolik anlamları özetlerken halk muhayyilesinin ürettiği destansı/masalsı mitolojileri olduğu gibi aktarmak yerine, harflerin somut dilsel anlamlarıyla ilişkili olanlarına ve kelimelerin içeriklerine kattığı anlam boyutuna eğilmek istiyoruz. Fakat mitolojileri ana hatlarıyla özetlemeden Kur'an'ın yaptığı sadeleştirmelerin anlaşılamayacağını düşünerek tadında bir özet yapmayı da ihmal etmek istemiyoruz. Dillonn'ın verdiği bilgilere göre mitolojik verilere göre 9. harf 'Teth'in Eski Mısır ve Fenikelilerde ruhu, temsil ettiği sanılmaktadır. 9. hiyeroglif Tethys'in, Nil ve bütün nehirleri, okyanusları, yıldızlı gökyüzünü (Orion'u) ve yeraltı nehirlerini doğuran eski bir tanrıça olduğu, Mısır'ın firavunu/güneşi öldüğünde, gökyüzü tanrıçasının onu yuttuğu, bir gün yeniden doğana kadar onun karnındaki yeraltı sularında tekneyle yolculuk ettiği yönündeki masalların sihirli Tevrat rakamlarıyla desteklediği savunulmaktadır. Yahudi kültürüne dâhil olan Leviathan gibi Akdeniz canavarlarıyla, Mısır'ın Tethys'i, Babil tanrıçası Tiamat veya Apsu'nun yönettiği sularla akrabalık kurularak yaratılış destanları, gökyüzündeki parlak tanrısal varlıkları konusunda hayaller kurulmuştur.

Öldürülen Viking Devi'nin kanlarından okyanusların, Ymer'in etinden yeryüzünün, kanından denizlerin, kemiklerinden dağların, saçlarından çalıkların, kafatasından cennetin olduğu yönündeki İskandinav mitleriyle Fenike harfi Teth Okyanusunu Yunan denizcilerin güvenli yolculuk için tuzlu su içmeleri, rüzgârı, suyu bağlamak için Mısırlıların Tethys büyü yapmaları gibi sınırsız hayaller kurulur. İskandinav taş labirentlerinden, Finlandiya'nın Toprak ana efsanelerine, kader yumaklarını döndüren tanrıçaların Doğu'dan nasıl geldiği, Çin'in İlk Efsanevi İmparator annesi Yaşlı Anne Lha Mo'nun Hindistan'daki benzeri Kali'nin Savaşçı şeytanlardan kurtulmak için Seylan'daki Labirenti'nden kuzeye kaçıışı, Seylanın iblis kralı tanrı Ram'ın 'dünya doğumlu' karısı Sita'yı ('karık') kaçırmaması, Ram'a yardımının anısına dokuzun güçleri arasında bulunan şifa sihrinin dokuzuncu harf 'Teth'le doğunun ve kuzeyin bütün cadılarını bir araya getiren dokuz günlük Cadılar Festivali'nin sonbahara taşınması gibi bütün dünya mitleri kabalacı yorumla buluşturulur. Truva'nın çalınan Helen'i sakladığı ritüel merkezinin Yunanlıların saldırılarıyla düşmesi, Truva surlarının, yıldızlara ait evrenin temsili olan Girit Labirenti modelinden sonra Girit mimarları tarafından yeniden inşa edilmesi, Troy'un düşüşünden sonra, Helen'in tıp okumak için Mısır'a seyahati, Londra'nın güvenliği ve İrlanda ile savaşları gibi mitolojilerin arasına serpiştirilmiş tarih anlatıları dikkat çekmektedir. Bütün bu masallara Herkül'le ilgili destanların, başı kutsal inek şeklinde olan tanrıça masallarının, kadim hikâyeleri daha sonraki olaylara uyarlayan başka masalların eklendiğini ve harflerin sembolik anlamıyla yorumlandığını ilave edersek meselenin nerelere vardırıldığı az çok tahmin edilebilir. A harfinin inek başı şeklinde olması üzerinden kurban edilen İsa'nın (sa) taçlandırılması yorumuna, 9. harf sembolü üzerinden 9. saatte İsa'nın hayaleti bırakması olayına, 9. ayda Sonbahar

Ekinoksunu geçen güneşin karanlıkla savaşını kaybetmesi sembolizminden Kuzey İsrail Krallığının yıkılması arasında bağ kurmaya vardırılan yorumlar sembolizmin dibini sıyırmış görünür.[212]

Fakat Kur'an'ın bize bu tür masallar anlatmak yerine, bizim gidip o olayları yerinde araştırmamız gerektiğine işaret etmesi, buna karşın aynı sûrelerde geçmiş dönem peygamberler tarihine dair gerçekçi kıssalardan yalın örnekler sunmakla yetinmesi oldukça anlamlıdır. Mitolojik tarih perspektifine karşın, makul, reel, objektif tarihsel perspektifle okunacak olgusal bir tarih anlayışı oluşturmak istemesi olağanüstü bir çığır açmıştır! İnsanlığa kazandırılmak istenen böylesi bir tarih perspektifi ve bir dünya görüşünün makul, fitri ve doğal bir zemine oturtularak temellendirilmek istendiği gayet açıktır. Çünkü dilin ve tarihin gerçek dünyasını böylesi bütüncül ve tutarlı bir yoruma kavuşturmadan, insanın sağlıklı bir algı, anlam, din ve değer tasavvuruna kavuşturulması belki de imkânsızdı. Sağlıklı bir din algısı için sağlıklı bir din dili inşa edilmesi kaçınılmaz olduğu gibi, sağlıklı bir dünya görüşü için gerçekçi bir insan, tabiat, tarih ve toplum algısı da kaçınılmazdı. Bu da ancak Kur'an kıssalarındaki sade ve özlü anlatılarla sağlanabilirdi. Bunu kısaca sade bir kitabın akıl ve algıları sadeleştirme girişimi olarak özetleyebiliriz. Harflerin, Arapça kelimelerin dünyasındaki fonksiyon ve yansımalarındaki gerçekliği incelediğimizde anlamın varlığı ve somutluğunu gözlemlemek mümkün olabilir.

'Tâ' (Tı) harfi, başta ince 'Te' olmak üzere 'Cim, Ha, Dâl, Zâl, Şın, Sâd, Ze, Zı, Ğayn, Fe, Kaf, Kâf, Lâm, Mîm, Vav' harfleriyle dönüşüme girerek eş anlamlı kelimelerin doğmasına imkân vermiştir.[213] 'Tâ' harfi özellikle illetli fiillerle bir araya gelerek anlamdaş kelimelerin doğmasına zemin teşkil etmiştir. Bunların bir kısmı hareket bildiren fiillerden oluşurken bir kısmı harfin sesindeki sertlikten dolayı 'vurma, kırma' gibi şiddet sesleri ifade eden kelimelerden oluşmuştur.[214] Önemli ve asli kısmı 'gidip gelme' anlamındaki fiiller oluşturmaktadır.[215] Bu fiillerin anlamı tarandığında Tur dağından Tuvâ vadisine, 'tur' ve 'tarîk' kelimesinden gidip gelmeye, Tîh çölünde yol almaktan yolunu şaşırma ve denizde açılan yola varıncaya kadar birçok kelimenin varlığı ve anlam haritası, 'Tâ' harfinin sûrenin içeriğini yansıttığını gösterecektir. Bu tür göndermelere işaret eden tefsircilerin görüşleri anlamlı görünmektedir.[216] İster kalın 'Tâ/Tı' ve 'Ha' harfleriyle isterse ince 'Te ve He' harfleriyle yazılsın çöl ve çölde yolu şaşırma anlamında kullanılan 'tâha-yetîhu' fiilini bu bağlamda değerlendirmek,[217] 'He' harfini 'hidayet' kelimesinin baş harfi anlamında yorumlayan görüşle birlikte ele alınırsa daha da anlamlı hale gelebilir.[218] Bu da Musa kıssası örneğinde risalet ve tebliğ mücadelesinin uzun ince bir yolda yürümek gibi değerlendirilmesi gerektiğini hatırlatmakta ve 'Tâ hâ' harflerinin "*Ayağını yere vur, sağlam bas, yani dirençli ol!*" anlamında Arapça emir olduğunu söyleyenlerin yorumlarına yakın durmaktadır.[219]

Mısır'ı terk eden Hz. Musa ile Mekke'yi terk eden muhacirlerin kaçtıkları zulüm aynı zulümdü, zalimlerin adlarının farklı olması durumu değiştirmiyor. Aralarında yer alan Vâkıa sûresini saymazsak 'Tâ hâ' sûresinden sonra inen Şuarâ, Neml ve Kasas sûrelerinin başındaki 'Tâ Sîn Mîm' harfleri de bu yorum çerçevesinde değerlendirilebilir.

8. TÂ SÎN MÎM طسّم (Şuarâ 26/1).

Tâhâ sûresi 1. âyetteki ‘Tâ’ harfiyle, Yâsîn 36/1. âyetteki ‘Sin’ harfiyle ve A’raf 7/1. âyetteki ‘Mîm’ harfiyle ilgili söylenenler burada da geçerlidir. Bu harfleri sûre başlığı sayanlar anlam olarak da bütün sûrenin içeriğini kapsadığına işaret etmişlerdir. Devamında gelen ve apaçık kitabın âyetleri olarak işaret edilenlerin bu harfler ve dolayısıyla bu sûrenin bütünü olduğu söylenmiştir.[220] Söz konusu harflerle devamındaki cümle arasında kurulan bu i’rab ve anlam ilişkisi ve sûre içerikleriyle kurulan öyküsel bağlantılar, mukattaa harflerinin anlamının olmadığı yönündeki yorumların tutarsızlığını göstermektedir. Ayrıca Hz. Ali’ye isnad edilen şu görüş, söz konusu ilişki arayışlarını destekler niteliktedir: ‘Tâ’ harfinden kasıt Tur-i Sina, ‘Sîn’ harfinden kasıt İskenderiye, ‘Mîm’ harfinden kasıt Mekke’dir.”[221] Gerçi bu yorumlar, ‘Tâ’ ve ‘Sîn’ harflerinin birlikte ‘Tur-i Sina’ olması ya da ‘Sîn’ harfinin Kudüs, selam, Süleyman vs. olması gibi görüşler yeterince açıklayıcı görünmemektedir.[222] Ay ve Güneş tanrısı Sin’e inananların tarihine gönderme yapmadığını söylemek ne kadar isabetli olabilir?[223] Ya da sûre başlığı yorumları çerçevesinde ve ‘su’ anlamına gelmesi bağlamında ‘Mîm’ harfi, Hz. Musa ve Mekke, dolayısıyla Hz. Muhammed isimlerini bile sembolize etme imkânı da olamaz mı? Dolayısıyla bu tür soruları da cevaplayacak şekilde bu harflerin ilgili kelimelerle anlam ilişkisini ve ilgili sûrelerin içeriğindeki tarihi kıssalarla irtibatını kurmak ve tarihsel verilerin izini sürmek daha isabetli olacaktır.[224]

Tâ Sîn طس (Neml 27/1)[225]

Tâ Sîn Mîm طسم (Kasas 28/1)[226]

9. ELİF LÂM RÂ الرَّاء (Yûnus 10/1)

Bu harflerden sonra gelen cümlenin başında yer alan işaret zamiri hem bu harflerde anlatılmak istenen anlamlara hem de kitabın âyetlerine (içeriğine) dikkat çekmektedir.[227] Âlimler, Hûd 11/1. âyetteki mukattaa harfinden sonra gelen cümlenin mübteda ve haberini tespit etmede ihtilaf etmiş ve cümlenin başına hâzâ gibi bir işaret ismi veya hüve gibi bir zamir takdir edileceğini öngörmüşlerdir.[228] Hatta mukattaa harflerini cümlenin birincil ögesi (mübteda) kabul edenler bile olmuştur.[229] Bu yaklaşım abartılı bulunsa bile mukattaa harflerinin, tek başına veya devamındaki cümleyle birlikte dikkat çekici bir sûre başlığı olarak değerlendirilmesine engel değildir. Ayrıca Muaz’dan gelen bir rivayette Yûsuf 12/1. âyetteki harflerle yabancıların lisanından sakıt olan altı harfin açıklandığına işaret edilmesi, çok erken dönemde harflerin tarihiyle ve diğer Samî dillerdeki fonksiyonlarıyla ilgili bir arayışın varlığını göstermektedir.[230] Dolayısıyla bu harflerin anlamı tespit edilmeden bu tür irap sorunlarının ve devamındaki âyetlerin somut sonuçlarının çözülmesi zor görünmektedir. ‘Elif’ ve ‘Lâm’ harflerinin anlamı için A’raf 7/1. âyete bakılabilir.

RÂ, harfinin anlamı konusunda diğer Samî dillerdeki isimleri bir takım ipuçları vermektedir. Örneğin ‘Râ’ harfinin ismi Fenike dilinde ‘Ros’, İbranice’de ‘Reş’, Aramice’de ‘Res’tir. Bu isimler, Arapça’da ‘Râ’, harfiyle başlayan ve ‘baş’ anlamına gelen “re’s” kelimesine benzemektedir. Yunanca’ya da yaklaşık bir isimle ‘Rho’ ya da ‘Upsilon’ olarak geçmiştir. Zikredilen dillerde bu kelimelerin hepsi de baş (ra’s) anlamındadır. Hiyeroglif alfabetinde göğüs hizasından başlayan ve sol tarafını gösteren bir insan başı resmiyle sembolize edilmiştir. Harfin bazı alfabelerde aldığı şekiller incelendiğinde baş resminin çizim şekilleri hissedilebilir.[231] Runik alfabede ‘OERP’

(adam) anlamında, Ogham'da 'Uhr' (Çalı, Süpürge, Uygur) anlamında kullanıldığı konusunda da bilgiler vardır.[232]

Bu alfabeler arasında ortak tema ve sembollerin olması şaşırtıcı değildir. Sümerlerin geliştirdiği çivi yazısı Sami ırkına mensup bütün gruplarca kullanılmıştır. Bunun bir delili MÖ. XIV. yüzyılda Filistin ve Suriye'de yazılan Amarna mektupları kabul edilir. Diğer milletlerin Sümer yazılarını ödünç almalarıyla birlikte Sümer kültürü de o ülkelere gitmiş görünür. Sümer kozmolojisinin ve teolojisinin yazılması hiçbir yerde Filistindeki kadar yaygın olmadı. Sümerlerin MÖ. 3000-2000 yıllarındaki edebi belgeleri, kendilerinin Sami dilinin, Hurri, Kenan, Hitit ve İbrani dillerinde de kullanıldığı merkezi Mezopotamya'daki Akkadlılarca biliniyordu.[233] Mısır'ın, Babil'in, Ortadoğu'nun ve Kenan'ın kozmik efsaneleri, gerçek hadiselerin sözlü tekrarlarıydı.[234] Efsanelerin sembolleri mitolojik anlatılarla birlikte yayıldı ve evrensel bir nitelik kazandı. Bu evrensel motif ve temalar ya yaratılış destanı gibi insanların ortak ruh ve merakıyla birbirinden bağımsız olarak üretildi, ya da tufan efsanesi gibi farklı medeniyetlerin birbirinden üretilmesi veya göçlerle taşınması sonucu yaygınlık kazandı.[235]

Fakat burada iki ana nedenden bahsetmemiz mümkündür. Birincisi Mezopotamya coğrafyasının Hint-Avrupa kültür yolunun güzergâhında oluşu, yayılmanın güzergâhını Anadolu ve Kafkaslar üzerinden Doğu Avrupa ve Avrasyaya, ikincisi de Akdeniz havzasını bir ticaret gölü haline getiren Fenikelilerin çevre kültürlerle kurdukları ticari-kültürel ilişki ve ortaklıklar yoluyla, özellikle Girit ve Anadolu üzerinden Yunanistan'la kurdukları ilişki yoluyla Kuzey Avrupa'ya kadar ulaşmıştır. Bu iki farklı güzergâh sayesinde Batı alfabelerinde iki farklı iz kendini belli eder. Birincisi, Hint-Avrupa çizgisine özgü çivi yazısının geometrik etkisini, hem de Sami alfabelerin isimsel, anlamsal ve büyüsel etkilerini yansıtır. Hint, Mezopotamya, Grek çizgisinde gelişen Pisagor matematiğinin sembolik yorumu buna eklenince, sayıların büyüsel fonksiyonu kozmolojik yorumlara yeni boyutlar katmış ve etkileşim Yunanistan'dan ortadoğuya doğru yön değiştirmiş görünür. Kabala kültüründen Ebcedçi-cifirci yorumlara uzanan çizginin doğuya doğru işleyen bu doğu yolculuğunun eseri olarak gerçekleştiği bilinmektedir. Dillon'ın Sümer, Kenan, Mısır çizgisinde gelişen yakınoğu kültüründeki insan başı 'Râ' sembolünden, Hint Avrupa çizgisinde gelişen Kuzey'in rakamsal Kuş-Ağaç-Ölüm sembolüne geçişe işaret eden yol ayrımı yorumu mitolojilerin yol ayrımı gibidir.

Dillon, Ogham alfabesindeki Kuş sembolü ve Popüler Batı eğlence kültüründe 20. sembolündeki Kıyamet Günü ölümlerin mezarlarından çıkma sahnesiyle, 19 yıllık güneş döngüsünden sonra her 20 yılda gelen yeni başlangıcı, 20. Fenike harfi 'ros' ile ilişkilendirmiştir. Fakat Fenike'nin 20. harfi 'ros'nin insan başını resmeden sembolizminden, Pisagor-Kabala kültü yardımıyla yeni döngünün 'başı' anlamı üretmiştir. Eski İsrail'de, Süleyman'ın ölümünden sonra iki krallığın birbirleriyle rekabeti sonucu İsrail'in Kuzey krallığı ve Yahuda krallığı şeklinde önce ikiye bölünmesi ve sonra her iki İsrail'in düşmanlarına yem olmasını da Yeni Yılına İlkbahar Ekinoksu (Mart) sonbaharda Ekinoksu (Rosh Ha Shanah kutlaması) gibi kozmolojik efsanelerle açıklaması, aynı mitik simgeselliğin bir uzantısı gibi görünür. Dillon'ın bu yorumu ve büyük hükümdar Jüpiter ve yaşlı Satürn'ün her 20 yılda bir birleşmesinin doğurduğu başka döngüyü ve onun parlaklığını benzeri olaylara yorması, Bratton'un efsanelerin etkileşimini savunan tezlerini doğrular gibidir. Dillon'a göre her 20 yılda başka bir döngü başladığında, yol çatallanır ve birileri yolunu seçer. Çünkü Pisagor, çatallı yolu temsil etmek için (Grek 20. harfi) Y şekilli Upsilon'u kullanmıştır. Upsilon, Pisagor'un

harfi olarak bilinir ve Pisagor bunu “erdem veya ahlaksızlık” yolunun bir amblemi olarak kullanmıştır. Mars’ın üçüncü ayı olan İlkbahar Ekinoksu, antik dünyanın yeni yılını işaret ediyor. Her zodyak döngüsünün başı, sıfır zaman noktası, Koç (Mars) İngiltere’nin Yeşil Cadısı (Greenwich Ortalama Saati) üzerinden geçtiğinde gerçekleşir. Ve insan zaman dünyasına girdiğinde, Ölüm dünyasına girer. Baş aşağı dönen İnsan’ın runik sembolü, ölüm tarihini göstermiştir.[\[236\]](#) Yani bu rakamlar ölümü ve ömrü belirlemiş olmakta ve Dillon sayesinde harf de bu anlamı kazanmaktadır!

Kozmik efsane anlatılarının satır aralarındaki politik yorumlar, Bratton’ın şu yorumlarını hatırlatmaktadır: “Efsaneler, genelde tarihi hadiseler ve halka dayanmakla birlikte çok defa yaşadığımız evrende düzen ve devamlılık görme arzusundan gelir. Kutsal hareketler ve yenilenen hikâyeler, bir gayeye hizmet eder: Tabii-süper dünya ve hayatın devamlılığı için gerekli öz ve ahengi temin etmek! Efsaneyi inancın yaratılması ve yaşatılmasında kadim bir vasıta olarak görmekle, aklın üstünde ve ötesindeki kozmik hakikatin vaz geçilmez bir unsuru olarak görmek aynı şeyler değildir. Bilakis, aynı ilim adamlarının kabul edemeyecekleri bir anti-entellektüelizm şeklidir. Efsanelerin incelenmesi önemli, fakat efsaneyi sallantılı bir teolojiyi pekiştirmek için faydalı bir araç olarak benimsemek, insanoğlunun en iyi ümidi olan aklın hayatına kast etmektir.[\[237\]](#) Bu sebeple biz objektiflerimizi lügatlerin reel anlam dünyasına ve Kur’an’ın sadeleştirmek sûretiyle öne çıkardığı kıssaların makul, fitri, vicdani, objektif ve tutarlı dünyasına çevirmek durumundayız: Çünkü ‘Ra’ sembolüne buradan bakınca aslında bu sembol insanın aklını başına almasını sembolize etmektedir. Ama aklının yerine mitolojiyi koyduğunda aklını da mitolojiler çöplüğünde kaybetmektedir. Akla vurgu yapan ilahi dinler geldiğinde mitolojilerin tükenme noktasına gelmesi tesadüf değildir. Eğer buna rağmen mitolojiler halen yaşayabiliyorsa bunun müsebbibi akla vurgu yapan dinin akıl düşmanı müntesipleridir.

‘Râ’ harfinin taşıdığı anlam son derece gerçekçi anlam ve sesleri eşleştirmektedir. Harfin taşıdığı sesteki titreşim ve tekrar hissi, harfin yer aldığı kelimelerin anlamına da yansımıştır. Sakin ‘Nûn’ ve ‘Lâm’dan sonra geldiğinde o harflere dönüştüğü gibi başta bu iki harf olmak üzere ‘Ze, Mîm, Vav, Yâ, Ayn ve Cim’ harfleriyle değişime girerek eş anlamlı kelimelerin türemesine imkân vermiştir.[\[238\]](#) Harfin baş anlamına gelmesinin ve söylenişindeki titreşim ve sürekliliğin yer aldığı kelimelerdeki yansımaları görmek mümkündür. Çünkü “ra’s” kelimesi, sadece insan başı anlamına gelmekle kalmayıp her şeyin ucu, önü, yukarısı, zirvesi gibi yaygın bir anlam yelpazesi oluşturmakta ve birçok deyimsele ifadeye temel teşkil etmektedir.[\[239\]](#) Özellikle illetli fiillere kaynaklık ettiği gibi yer aldığı diğer fiillere ve türemiş isimlere de ses ve anlamı yansımıştır. Yükseklik, yücelik (riyaset ve rububiyet رياسة، بوبية ر), görme ve düşünme (râyet ve ru’yet رؤية، اية، راية), koruma ve kollama (riayet ve rahmet رحمة، رعاية), korku ve ümit (ra’d ve recâ رعد، رجاء), titreme sarsıntı, hayır ve bereket (rahbe ve rabve ربه، ربة)، seslenme, iletme ve haber nakli (risalet رسالة ر), yerleşme ve helâk olma (rassa رصا) anlamlarının kaynaştığı görülür. Bir başka ifadeyle doğa, dil, duygu, düşünce, inanç, ahlak, kültür ve medeniyet gibi anlam alanlarının aynı karede bulunduğu bir anlam örgüsü varlığını hissettirmektedir. [\[240\]](#)

‘Râ’ harfiyle başlayan “ra’ebe” راب، ‘râbe’ راب ve ‘rayb’ ريب gibi illet harfi bulunan kelimelerin anlamına bakıldığında şüphe ve tereddüt anlamı öne çıkmaktadır. Harfin tarih içinde aldığı şekillerle soru işareti olarak ortaya çıkan sembol arasındaki benzerlik de dikkat çekicidir. Bundan önce inen İsrâ 17/110. âyette tartışılan Rahman ismini göz önünde bulundurursak ‘Râ’ harfinin Rahman ismini ya da “Ben sizin Rabbinizim, benden başka Rab yok.” cümlesini sembolize ettiğini söyleyen yaklaşımlar bu anlam haritasına

katkıda bulunabilmektedir.[241] Kur'an tarafından haber verilen fakat yaşadığı tarih ve yer henüz tespit edilememiş olan Ress halkı kıssası bu bakımdan anlamlıdır.[242] Bu ismin metruk bir yerleşim yeri anlamına gelmesi bile harf ve kelimenin anlam dünyasıyla tarihi verileri aynı fotoğraf karesinde buluşturmaktadır.[243] Ugarit Samilerinin başkenti olan ve yapılan kazılarda elde edilen bulgulardan Kenan topraklarında önemli bir medeniyet merkezi görevi gördüğü anlaşılan Ras-Şamra'nın ismiyle ilgisinin olup olmadığı konusu araştırmaya değer görünmektedir.[244] Öte yandan Sinâ yarımadasının doğu yakasında ve bugün Ürdün sınırları içerisinde yer alan Petra (Betra) harabelerinin ismi de bu açıdan ilginçtir. Açılımı beyt-râ olan bu isimlendirmenin Râ'nın evi anlamına gelme ihtimali çok bariz görünmektedir. İbranicede 'Bet' ismi, Arapça'daki 'Be' harfinin ismine denk düşmekte ve 'ev' anlamına gelmektedir. 'Râ' ismiyse Suriye-Mısır topraklarında yaşamış kadim kavimlerden bazılarının tanrı isimlerinden birisidir.

Kur'an'a göre şirk dinlerinin tevhid dininin bozulması yoluyla ortaya çıktığı düşünülürse Allah ile kendi aralarında aracı olmasını düşündükleri tanrıları ihdas ederken insanların, Allah'ın bazı sıfat ve yetkilerini bu tanrılara nispet ettikleri anlaşılacaktır. Bu olgu Allah'a ait sıfatları putlara verirken bazı isimleri de onlara takmalarını akla getirmektedir. Bu nedenle Kur'an'ın bu harfleri ilahi vahyin kökenini ortaya koyma ifadeleriyle başlayan, tevhid ve şirk tartışmalarının çok yoğun olarak geçtiği ve geçmiş kavimlerin kıssalarının örnek olarak anlatıldığı sûrelerin başında zikretmesi tesadüf değildir.

Elif Lâm Râ الرَّاء (Hûd 11/1), Elif Lâm Râ الرَّاء (Yûsuf 12/1), Elif Lâm Râ الرَّاء (Hicr 15/1), Elif Lâm Mîm الم (Lokmân 31/1). Bu harflerin anlamı için bk. Yûnus Sûresi 10/1; A'raf Sûresi 7/1. âyetler.

10. HÂ MÎM حَمِيم (Mü'min 40/1).

'Hâ, Mîm' harfleriyle başlayan sûrelerin hepsi peşpeşe inmiştir. Resmî tertip mushafında da bu sıra korunmuştur. 'Mîm' harfinin anlamı için A'raf 7/1. âyete bakılabilir.

HÂ, harfinin, Fenike, Süryanî ve İbranî alfabelerinde aynı harfle gösterildiğine, beşinci harf olduğuna ve bundan dolayı 5. gezegen Merih'in sembolü olarak kullanıldığına işaret edilir. 'Hâ ve Hı' harfleri Akkadca'da hece işaretleriyle ayrılır. Arapça'da üç ayrı 'Hâ' vardır ve noktasız 'Hâ' harfi bunlardan birisidir. 'Cim ve Hı' harfleri noktalarıyla bu harften ayrılır. Diğer Samî dillerde 'Hâ' harfinin ortak adı 'Het'tir, Arapça'ya 'Hâ' ismiyle geçmiştir. Bazı harflerle değişime girerek benzer kelimelerin oluşmasına imkân vermiştir.[245]

Fenike ve İbrani alfabelerinin söz konusu 5. harfin ince 'He' harfi olduğunu asıl 'Hâ' harfinin 8. HETH olduğunu iddia eden Dillon ise, bu harfin 'Çit ya da kapı' anlamında olduğuna, Hiyerogliflerde çit veya Owl (Baykuş), Grekçede 'Eta' harfi, Ogham'da 'Duir' (Oak: meşe), Rune'lerde 'Wynn' (sevinç veya beyaz), Popüler Batı eğlence kültüründe Justice (Adaletin) sembolü olduğuna işaret etmiştir. Ancak, harflerin anlamlarından çok afabedeki sıra numaralarının etkisine odaklanan Dillon, 5. harf ince 'Heh' ile 8. harf kalın 'Heth' arasındaki gerilimden bir türlü kopamaz. Kader, kıyamet günü, diriliş, adalet gibi en hayati kavramları bile harflerin alfabelerdeki sıra numarasına, hatta fal kartlarının

kaçıncı numarasına denk geldiğine bağlaması mitolojileri ne kadar ciddiye alıp almamamız bakımından anlamlı görünebilir! [246]

Arap dilinde bu harfin diğer dillerdeki adını çağrıştıran kelimeler bulmak mümkündür. Ancak bunun izlerini ‘Hâ’ ve ‘Hı’ harflerinin paralelinde aramak gerekir. Örneğin duvar veya bahçeyi çevreleyen çit anlamına gelen Sami dillerdeki ‘Het’ harfinin ismi Arapça’da noktalı ‘Hâ’ (Hı) harfiyle başlayan ve duvar anlamına gelen kelime ‘hatta’ fiilidir. ‘Çizmek veya temel kazmak’ anlamlarına gelmektedir. ‘Hatâ/hatave’ (yürümek, duvar veya sınırı atlayıp geçmek, hadde tecavüz etmek), “hata’e” (taşmak veya yanlış yola sapmak, hatâ, günah işlemek), ‘hâta’ (iki şeyi yan yana bitiştirip dikmek, hızlıca geçip gitmek), fiilleri ortak bir anlamda buluşmaktadır. Noktasız ‘Hâ’ harfiyle başlayan kelimeler de bu anlamda ortaktır: ‘Hatâ, hafede, hâte, hatâ, hatte ve hathate (bir şeyi şiddetle hareket ettirmek), hathata (işinde çabuk olmak), hâta=hatta (kuşatmak, çevrelemek, himaye etmek, korumak, gözetmek, duvar, set yapmak, bir düşüncüyü bütünüyle kavramak ve ihtiyatlı hareket etmek), hayye (bir kabile ve çevrede yaşamak), hale, havle (hal durum, değişim, çevre) vs... ‘Hâ’ ve ‘Hı’ harflerinin sınır çizmek, çevrelemek ve ihata etmek anlamı başta olmak üzere bütün anlamları bu harflerin yer aldığı diğer kelimelere bir şekilde yansımıştır. [247] Ancak bu ‘sarma, kuşatma’ ile ilgili kelimelerin anlamı tek yanlı değildir. Himaye, şiddet ve azabı da içermektedir. ‘Hamme’ fiili ‘sıcak dost ve ısınma’ anlamıyla ‘hamâ’ fiilinin ‘sarma ve himaye’ anlamına [248] ortak olurken “hame’e” fiilinin ‘gazap, öfke ve azap’ anlamıyla da ortaktır. [249]

Bu nedenle bu sûrelerin başında yer alan ‘Hâ’ ve ‘Mîm’ harflerini ‘hamme’ kelimesinin kısaltması olarak değerlendirip Yûnus 10/2. âyetle bağlantı kurarak anlamlandırılanlar vardır. Bu kanaatte olanlar, ‘humme’ kelimesinin ‘hükmetmek’ anlamını tercih ederek “İş kesinleşti ve kitabın indirilmesi gerçekleşti” veya ‘yaklaşmak’ anlamını tercih ederek “Allah’ın kâfirlere azap etmesi, mü’minlere yardım etmesi yaklaştı.” şeklinde yorumlamışlardır. [250] ‘Ortaya çıkmak, gerçekleşmek, kararın kesinleşmesi’ anlamlarına gelen kelimelerin varlığı ve anlam örgüsü [251] bu yorumu desteklediği gibi, bu harflerle başlayan diğer sûrelerde de yankısını hissettirmektedir. Çünkü ‘hamîm’ kelimesi kullanılarak vaad edilen azabın hançereye (gırtlığa) dayanması ve o azaba düşen kâfirlerin samimi bir dostunun (hamim), koruyucusunun olmayacağı vurgulanmaktadır. Ya da Allah’ın halk خلق, ihya احياء, hafız حافظ, halîm حلیم, hakîm حكيم ve muhîm محيط sıfatları, her şeye hükümran oluşu ve kâfirleri çepeçevre kuşatması ifade edilirken, baskı ve kuşatma altında yaşayan mü’minlere yardım vaad edilmektedir. Çünkü akarsu anlamına gelen ‘Mîm’ ile duvar veya set anlamına gelen ‘Hâ’ harfleri bir arada kullanıldığında kontrol savunma ve kuşatma anlamlarına gelmesi daha kuvvetli bir ihtimal gibi görünür.

Hâ Mîm حم (Fussilet 14), Hâ Mîm, Ayn Sîn Kâf حم عسق (Şûrâ 42/1, 2), Hâ Mîm حم (Zuhruf 43/1), Hâ Mîm حم (Duhân 44/1), Hâ Mîm حم (Câsiye45/1), Hâ Mîm حم (Ahkâf 46/1), Elif Lâm Râ الر (İbrâhîm 14/1), Elif Lâm Mîm الم (Secde 32/1), Elif Lâm Mîm الم (Rûm 30/1), Elif Lâm Mîm الم (Ankebût 29/1), Elif Lâm Mîm الم (Bakara 2/1), Elif Lâm Mîm الم (Âl-i İmrân 3/1), Elif Lâm Mîm Râ المر (Ra’d 13/1). Bu harflerin anlamı için bk. Mü’min 40/1; 10/Yûnus 1; A’raf 7/1; “Ayn, sîn, kâf” harfleri daha önce kullanılmış, ancak bu formda ilk defa geçmektedir. Meryem 19/1; Yâsîn 36/1; Yûnus 10/1. âyetlere bakılabilir.

SONUÇ

Bu harflerin hikmetli kitabın sûrelerinin başında yer alması ve bazen onlara isim olması, daha derin ve veciz anlamlarının olmasını gerektirir. En derin anlamları en yalın ifadelerle anlatmanın numunesi sayılan, muhteşem evreni ve hayatı anlamlandırmanın da ötesinde özlü ama bir o kadar sade bir dille özetleyen bu kitabın, sûrelerin başına anlamsız harfler yerleştirdiğini düşünmek ciddi bir çelişki olur. Karşımıza bazen sûre ismi, bazen sûre başlığı, bazen bir kelimenin, bir anlatının, bazen de anlamı bilinemez bir gizemle çıkan bu harflerin belirsizliğinde bile bir anlamın olabileceğini düşünmek insanı çok yönlü bir araştırmanın kapısına getirmektedir. İnsana son defa seslenen evrensel ilahi mesajın birçok sûrenin başına alfabenin yarısını sembol olarak koyması, hafife alınacak bir durum olmamalıdır.

Öte yandan dilin kökleri sayılan harflerin sadece kelimeleri meydana getirmeye yarayan anlamsız bir materyal yığını olmadıkları da ayrı bir gerçekliktir. Canlı bir organizmayı meydana getiren hücreler gibi kendi anlamlarıyla sözcüklere, sözcükler tümcelere, tümceler de anlam dünyamızı dolduran anlatılara imkân vermektedir. Sınırsız ama ölçülü bir anlam bütününü dillendirmede kullanılan bu unsurların, anlam harikası bir kitabın hikmet dolu okuma parçalarının başında, bazılarının sandığı gibi anlamsız şekilde konduğunu düşünmek ve bunu da mucize saymak, anlamla anlamsızlığın yer değiştirdiğini iddia etmek kadar saçmalık olurdu. Dolayısıyla, edatları, isimleri, fiilleri ve hatta cümleleri meydana getiren, parçadan bütüne dil yapılarının her karesine anlam taşıyan bu harflerin, insani kabiliyet ve fonksiyonları gibi dilin de basitten karmaşığa doğru gelişmiş olmasının birer göstergesi olduklarını söylemek mümkündür. Çünkü bunun aksini söylemek, en basit ifade araçlarını anlamlandıramamış insanın son derece girift, ama o derece sistematik ve de anlamlı bütüne sahip yeknesak bir dili sıfırdan ve aniden kurduğunu söylemek bizi başka bir sihirbazlığın kapısına götürebilir.

Harf şekillerinin sembolik olması anlamsız oldukları anlamına gelmediği gibi harflerin isimleri ve resimleri arasında ortak bir anlam ilişkisi olmadığını düşünmek de ayrıca abes olur. Çünkü eldeki verilerden hareketle, harflerin isimleriyle aynı köklere sahip kelimeler arasında anlamlar da ortaktır ve tek harfliden çok harfli kelimeye geçişin en canlı örneklerini göstermektedir. Yani çok sesli kelime yapıları, tek sesli kelime yapılarını bünyesinde taşıyarak gelişmişlerdir. Harflerin ortaya çıkış sürecindeki resimleri ve isimleri ile kelimelerin kök anlamları arasındaki akrabalık ilişkisi somut göstergelerdir. Bu kök yapıların aynı harfi taşıyan diğer kelimelerdeki anlam ve fonem ortaklıkları da tezimizi doğrulayan zengin kanıtlardır. Nitekim kelimelerin harflerden, harflerin de 'Elif'ten doğduğunu söyleyen genellemeler, birçok Sami dilde gündeme gelmiştir.[\[252\]](#) Dahası Üç harfli fiillerden dört, beş ve altı harfli (mezid) fiillerin nasıl türettiği sistematik bir şekilde incelenmişti ve halen öğretilmeye devam ediliyordu. Fakat tek harfli fiillerden iki ve üç harfli fiillere nasıl ulaşıldığı sorusu sorulmamıştı veya bir sistem dâhilinde izah edilmemişti. Ayrıca mezid fiillere temel teşkil eden üç harfli fiillerden bazıları çekimler esnasında iki hatta tek harfli fiillere tekrar dönüşebiliyordu. Bu durum, üç harfli fiillerden iki harfli ve tek harfli fiillere doğru aksi istikamette bir yol izleyerek, tek harften üç harfe doğru gelişmenin test edilmesi mümkün görünüyordu. Bu da kalkış noktası olarak iki harf ile üç harf arasında gidip gelen illetli fiilleri ve konumuzu ilgilendiren mukattaa harflerinin sembolik anlamlarıyla ilgili iddiaları öncelikle ele almamızı kaçınılmaz kılıyordu.

Daha açık bir ifadeyle üç harfli fiillerin sahih ve illetli diye ikiye ayrılması önemli bir ipucuydu. İletli fiiller, sahih fiiller gibi üç harflilik şartını tam olarak yansıtmadıkları için illetli fiiller olarak adlandırılmaktadırlar. Özellikle fiil çekimlerinde i'lal kaideleri gereği meydana gelen harf kayıplarının varlığı ve bunların görmezden gelinmesi, üç harflilik şartının dildeki yapıya dar geldiğini göstermektedir. Bu da onların iki harfliler ile üç harfliler arası bir konumda görülmeleri ve bu nedenle illetli fiiller diye kategorize edilmesini gündeme getirmektedir. Buna ilave olarak illetli fiillerin anlam haritası incelendiği zaman, ses ve harf yönünden ortak oldukları bütün sahih fiillerin anlamını içerecek kadar geniş bir anlam zenginliğine sahip oldukları da görülmektedir. Bu durum bizi ister istemez üç harfli fiillerin illetli fiillerle gelişmeye başladığını düşünmeye sevk etmiştir. Bunu destekleyen net bir gösterge de genellikle kelimelerin harf ortaklığı arttıkça anlam ortaklıklarının da artmasıdır. Ayrıca edatların harf ile kelime arası bir yapı arz etmelerine ve kelime sayılan sözcükler kadar çok harften oluşmalarına rağmen yine de harf sayılmaları, harf ile kelime arasında azımsanmayacak ölçüde bir yapısal geçişkenliğin varlığını göstermektedir. Bu yapıların harf olarak değerlendirilmesi, tıpkı illetli fiillerin bazı kiplerde tek harfe düşse bile kelime sayılması gibi görece bir durumu ele vermektedir. Bu durumda hece harfleri veya onların sembolize ettiği tek heceli sesler, çok heceli veya çok harfli kelimelerin türetildiği tek sesli ilk kelimeler olma ihtimalini akla getirmektedir.

Bütün bunlara ek olarak hece harflerinin hece sesleriyle isimlendirilmek yerine kelime gibi isimlendirilmeleri ve hurufu mukattaa diye bildiğimiz harflere çoğu dilcinin kelime gibi anlam vermesi, bizi ister istemez tarihin bir kesitinde harflerin kelimeler gibi çok anlamlı bir fonksiyon icra etmiş olabileceğini araştırmaya sevk etmiştir. Bu araştırma sonucunda çok harfli kelimelerin bu tek sesli yapıların zenginleşmeleri sonucu geliştikleri ispatlanabilirse bu bizi mukattaa harflerinin sembolik anlamlarının kökenlerine ve anlam dünyasının keşfine götürebilirdi. Özetle eğer çok sesli ve çok harfli kelimeler az sesli ve az harfli kelimelerden türediyse, onlar da tek sesli ve tek heceli harflerden türemiş olabilirdi. Dolayısıyla bu harflerin yerini zamanla kelimelere bıraktığını, ama kelimelere bıraktığı anlamların tamamını olmasa bile en azından bir kısmını harflerin taşımaya devam ettiğini düşünmek mümkündür. Yani harfler basit anlamlı en basit kelimelerdi. Anlam zenginleştikçe karmaşık hale geldi ve kelimelerin yapısının geliştirilmesini zorunlu kıldı. Fakat ses ve anlam bakımından kelimelerin genetik kodlarını oluşturan harfler kendi eserleri olan kelimelerin veya anlam setinin yerine rumuz veya sembol olarak kullanılmaya doğal yoldan devam etti. Kaldı ki bugün bu tür kısaltmalar ve harf sembolizmi eskiye göre daha yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Dolayısıyla mukattaa harfleri, taşıdığı veya sembolize ettiği anlamlar yoluyla bizi dilin tarihî köklerine götürmektedir.

Fakat harfler bizi sadece dilin tarihi köklerine götürmekle kalmaz. Din ve kültürün, dünya görüşünün tarihsel köklerine de götürür. Hayatın ve anlamın tarihine! Çünkü dil, hem toplumsal, hem tarihsel kültürün en önemli taşıyıcı formudur. Ayrıca Kur'an, dini, Allah, insan, doğa ve anlam temeli üzerine oturtmaktadır. Dil, bu çok boyutlu varlık alanını anlamlandırmamıza, bağlarını kurmamıza ve aktarmamıza yardımcı olan en önemli ortak öğedir. Tarihsel süreçler incelendiğinde bu ortaklıklar daha ayrıntılı bir şekilde tespit edilebilir. Yûnus peygamberden zen-Nûn diye bahsedilmesi bu konunun Kur'an'daki ilk ve en bariz örneğini, bizim için de ilk ipucunu oluşturmaktadır. Arap şairin "gıftü" yerine "kâfi" demesiyle Arap gramercilerin 'vekâ-yakî' fiilinin emir kipinde 'gı' demeleri arasında harf sayısı bakımından da anlamlılık bakımından da çok fark

yoktur. Hatta kelime sayılmayan ve harf ismi olarak değerlendirilen 'kâfi' kelimesi, 'gı' kelimesine göre daha çok hece sayısına sahiptir. Bu da ikinci mukattaa harfinin anlamlılığına önemli bir atıf olarak değerlendirilebilir. Bu durumda mukattaa harflerinin sembolik anlamlarını sûrelerin içeriğindeki kelimeler ve olaylar dizgesinde aramak en anlamlı yöntem olarak gözükmektedir. Bu da dilin ve dinin tarihindeki yolculuk serüvenimizin daha uzun süre devam etmesi gerektiği anlamına gelmektedir.

Fakat dinin tarihini araştırma konusunda, dil ve tarih araştırmalarının atbaşı gitmesi de bir zorunluluktur. Bu da ister istemez araştıral ve eleştirel bir tarih anlayışını ve bu tür teorik araştırmaların arkeolojik tarih araştırmalarıyla desteklenmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Kelimeler üzerinde yapılan tarama sonucunda elde edilen anlam öbekleri, sûrelerin dil ve anlam içeriği ile karşılaştırıldığı zaman sûre başında yer alan harflerin anlamları aydınlanmaya başlamakta ve harflerin sûre içeriğini sembolik bir dille ifade edilmek üzere oraya yerleştirildikleri anlaşılmaktadır. Yani anlamlı sûre başlığı olduklarını düşündüğümüz bu harflerin taşıdığı sembolik mesajları, sûrelerin temel konu ve kavramlarında, örnek olarak anlatılan kıssaların satır aralarında ve ilgili dönemlerin tarihsel verilerinde aramak gerektiğini düşünüyorduk. Bu harflerden birisi kaç tane sûrede yer alıyorsa o sûrelerin içeriğini bu gözle okumak gerekiyor. Dahası Kur'an'ın dilini, tarihini, anlattığı konuları ve örnek olarak aktardığı kıssaların yaşandığı dil, kültür ve medeniyetleri, hatta mitolojileri, destan ve masalları araştırmamız, ama özellikle dinler tarihi açısından daha geniş perspektiflerle yeniden okumamız gerektiğine inanıyoruz. Ayrıca Kur'an'da anlatılan kıssaların çoğunun, Arap dili ve alfabetiyle akraba olan Samî dil ailesinin ve alfabelerinin yaşadığı coğrafyaya ait olduğunu da göz önünde bulundurarak karşılaştırmalı dil ve tarih çalışmaları yapmanın zorunlu olduğunu düşünüyoruz.

Bu nedenle biz çalışmamızı ilk baskıya hazırlama arafesinde tefsir kaynaklarındaki mukattaa harfleriyle ilgili mevcut veri ve yorumlardan başlayarak İslam Ansiklopedisindeki harf maddelerini ve Arapça sözlüklerdeki bu harflerle ilgili kelimeleri tarayarak filolojik bir analiz yapmaya çalıştık. Buna ilave olarak kronolojik sırayla başında mukattaa harfi bulunan sûrelerdeki kıssalarla ilgisini gördüğümüz Ortadoğu odaklı mitolojilerden tezimizi ispatlayacak bazı örnekler vermekle yetindik. Fakat yer ve zaman darlığı nedeniyle bölgenin dil ve kültür havzaları üzerinde derinlemesine bir tarih okumalarına girişemedik. Bu nedenle biz bu sorunu bütünüyle çözdüğümüz iddiasında olmadık. Çalışmayı hazırlarken bizden sonra araştırma yapacak bilim adamlarına yeni bir bakış açısı sunabilmenin telaşıyla derli toplu bilgiler devşirmeye çalıştık. Fakat ilk baskıdan itibaren araştırmalarımızı sürdürmeyi hedeflediğimiz için konuyla ilgili ulaşabildiğimiz yeni bilgi ve bulguları metne yansıtacak bir gözden geçirmeyi ilk defa bu baskıda, bu konuda denemeye çalıştık.

Fakat şu kadarını söylemeliyiz ki harflerin anlamları ve kelime grupları arasında yaptığımız gezinti bile bize çok önemli anlam demetleri ve ipuçları yakalama imkânı sağlamıştır. En azından daha önce yapılan tespitleri yeni bir sistem dâhilinde yeniden değerlendirme fırsatı vermiştir. Örneğin mukattaa harflerini bazı kelimelerin yerine kullanılan rumuz,[253] sûre ismi veya başlangıcı kabul eden[254] ve hatta bizim arayışımıza da ipucu oluşturan görüşler yeni bulgularla desteklenmiş ve bu harfleri mucize[255] ya da dikkat çekme aracı[256] kabul eden birçok yaklaşım anlamlı hale gelmiştir. Ayrıca bu yaklaşım, dilin felsefesi ve sistematığı içerisinde yer almayan bazı iddiaların anlamsızlığını da ortaya koymuş veya yeni bakış açıları geliştirmemize imkân

sunmuştur. Örneğin bu harflerin anlamının olmadığını, varsa da sır olduğunu söyleyen [257] bilinemezci ve dolayısıyla teslimiyetçi tutumları veya hiçbir dilsel ve tarihsel temele dayanmayan tutarsız görüşleri, [258] aziz kitabın harflerini büyüsel, teosofik hezeyanların parçası haline getiren batınî ve hurufî yorumları [259] tefsir ciddiyetiyle bağdaştırmanın mümkün olmadığını göstermiş oldu. Örneğin tefsirciler arasında bu harflerin bir anlamının olmadığı kanaatinin öne çıkması ya da anlamının olduğunu düşünenlerin de bunu destekleyecek yeterince delil veya ipucu bulamamaları, acaba çalışmalarını Arap dili ve kültürüyle sınırlandırılmalarından mı kaynaklanıyordu? Çevre kültürleri kapsayacak şekilde çalışmalar genişletilecek olsaydı anlaşılma iddiasının aşılmasını sağlayacak alternatif yol ve yöntemler bulunabilir miydi soruları belki cevaplanabilirdi?

Evrensel din tasavvurunu esas alan bir kitabı ve onun geçmiş bütün dini tasavvurları genel bir değerlendirmeye alan kıssalarını, söz konusu tarihlere yaptığı gönderme ve imaları anlama çabasını ilk muhatapların dil ve kültür imkânlarıyla sınırlamak, hem bu harflerin hem bütün Kur'an'ın anlaşılmasına getirilmiş en talihsiz kısıtlama olurdu. Özellikle Kur'an kıssalarının tarihsel verilerle mukayesesi ve genel manada Kur'an tarihi çalışmalarının sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi açısından kültür ve dinler tarihi çalışmalarıyla interdisipliner bir ilişki içerisinde olmak tefsir ilminin asla uzak kalmaması gereken bir yaklaşımdır. Kaldı ki klasik dönemde tefsir ilminin, bölgenin diğer kültür coğrafyalarıyla yeterince sağlıklı ilişki geliştirmesi bir yana, cahiliye Arap kültürüyle yeterince sağlıklı bir iletişim ve yüzleşme gerçekleştirdiğini söylemek bile zordur. Mesela Kur'an'ın ilk muhatapları tarafından bu harflerle ilgili bir soru sorulduğu veya inkârcılar tarafından bu harflere yönelik bir eleştiri yapıldığı yönünde sağlıklı bir bilginin bize ulaşmamış olması henüz izah edilebilmiş değildir. Tefsirdeki bilgilerin son derece sınırlı olmasına karşın, uzun asırlar boyunca bu harflerin anlamı konusunda söz söylemek, kitabın dünyasından uzak ebcetçi, cifirci, hurûfî sokak vaizlerine kalmıştır. Tarih içinde bu tür yorumlar öyle bir noktaya geldi ki, düşünce piyasasında kitabın anlam ve mesajlarının Allah tarafından gönderildiğini konuşanlardan çok, Arap harfleri ve yazısının Allah tarafından gönderildiğini sanan ve onları kutsayan cahiller söz sahibi olabildi. [260]

Kısacası sûrelerin başındaki harflerle sûrelerin içeriği ve özellikle kıssaların ilişkisinin yeniden ve ayrıntılı bir şekilde konuşulması gerekiyordu. Yaptığımız araştırmanın sonuçlarını kısaca değerlendirecek olursak sûrelerde anlatılan kıssalar, siyak sibakiyla değerlendirildiğinde başı sonu belirsiz, boşluğa konuşulmuş ya da avare kış gecelerini değerlendirmek için anlatılmış hikâye veya masala benzemektedir. Özellikle ilgili sûrelerin giriş ve sonuç kısımları oldukça yoğun, vurgulu, vahye dayalı tevhidi öğretiyi öne çıkaran metinlerdir. Kıssalar da bu etkili giriş ve sonuçların orta yerinde, o tevhid dininin tarih boyu tebliğ ve temsilciliğini yapmış peygamberlerle onların müşrik kavimleri arasında yaşanmış mücadelelerin özlü, örnek tarih anlatıdır. Tek tanrı inancı ve O'nun vahyine dayalı hidayet öğretisi, onu getiren melekler, hitap ettiği hak peygambeler ve iman, sabır, ahlak, ibadet bilinciyle o yolu takip eden mü'minlerin sınavı, onlara vaat edilen hesap ve ödül, inkârcıların cehalet ve zulüm dini uğruna onlara karşı aldıkları inkârcı, ahlaksız, sorumsuz, baskıcı, şiddet yanlısı tutum ve kendilerine vaat edilen ağır hesap ve azap vaadi işlenmektedir. Dahası bu mücadelenin tarihte bir defa olmadığı ve insanların ilk peygamberinden son peygamberine kadar aynı diyalektik hak-batıl mücadelesinin devam etmiş olduğu gerçeği vurgulanmaktadır. Bir yanda 'Sünnetullah'ın' peygamberlerce sürdürülen çizgisi, diğer yanda o çizgiyi bozmuş ve sünnet'ül evvelin'e dönüştürmüş olanların çizgisi. Fakat sünnet'ül evvelin'in fasık

temsilcileri Sünnetullah'ı tanınmaz hale getirdikleri için eskisini Allah adına savunurken, Allah'ın gönderdiği orijinal vahye ve onun içeriğine yabancı kalmakta ve ona 'esatıru'l-evvelin' demektedirler. Allah da onlara: "De ki: 'Allah, göklerde ve yerde ne varsa bildiği halde siz dininizi Allah'a mı öğretiyorsunuz! Allah her şeyi bilir.'" demektedir.[261]

Kıssalar açısından sûrelere yaklaştığımızda görünen manzara ve kurulan denklem özetle şudur: 'Sünnetullah' ile karşısına konan sünnetü'l-evvelin arasında bir tanımlama var ve bu ithama kimse sahip çıkmıyor. Müşrikler Allah'ı inkâr etmiyor ama gönderdiği kitabın Allah'tan geldiğini kabul etmiyor ve onu (Hz) Muhammed'in (s) uydurduğunu söyleyerek, "Esatıru'l-evvelîn" (eskilerin masalları, yani mitoloji) olarak niteliyorlar. Allah da onu kendisinin indirdiğini ifade ederek, her şeyi bilen onlar değil, kendisi olduğunu vurguluyor. "Kâfirler, 'Bu kitap, onun uydurduğu bir düzmedir; başka bir topluluk da kendisine yardım etmiştir.' diyerek haksızlık ettiler ve asılsız ithamlarda bulundular. 'Bu, eski çağların efsaneleridir. Onları yazdırmış, sabah akşam kendisine okunuyor!' dediler. De ki: 'Onu, göklerin ve yerin bütün sırlarını bilen Allah indirdi. O, son derece bağışlayıcı, son derece merhametlidir.'" [262] Aslında bu denklemde kâfirlerin Hz. Peygamber'e iftira ederek vahyi kendisinin uydurduğunu söyleyerek 'öncekilerin masalları' demeleri, Kur'an'ın kadim mitolojilerin bir tekrarı olduğunu söylemeleri anlamına gelmektedir. Oysa Kur'an, verdiği cevaplarla 'öncekilerin masalları'na asıl inananların onlar olduğunu, kendisinin 'Allah sözü' olduğunu vurgulamaktadır. "İnanmayanlar bir kötülük yaptıklarında, 'Biz atalarımızı böyle yaparken bulduk. Allah da bize böyle emretti.' derler. De ki: 'Allah fuhşiyatı emretmez. Bilmediğiniz şeyleri Allah'a mı isnat ediyorsunuz? Rabbim adaleti emretti...' Sapkınlığa müstahak olanlar, Allah'ı bırakıp şeytanları veliler edindikleri hâlde kendilerinin doğru yolda olduklarını sanırlar." [263] Dolayısıyla onların iddiası ve Kur'an'ın onlara verdiği cevap birlikte düşünüldüğünde 'sünnet' (gelenek) ve sünnet'ül evvelin' kavramının iki versiyonuyla karşılaşırız: Birincisi, müşriklerin tâbi olduğu 'atalar sünneti' (geleneği) yani 'sünnet'ül evvelin', İkincisi Allah'ın o öncekilere uyguladığı yasa (cezası kastedilmektedir) ki bu ikincil anlamıyla 'sünnet'ül evvelin'dir ve Kur'an'ın Sünnetullah kavramıyla kastedtiği mana bu anlamdadır. Zaten şu âyetlerde iki kavram aynı anda karşılıklı ve iki boyutlu bir anlamda kullanılmaktadır: "Seni sürgün etmek için neredeyse memleketi başına dar etmek istiyorlar. Ama seni çıkarmaları durumunda kendileri de orada çok az kalırlar! Senden önce gönderdiğimiz peygamberlerle ilgili sünnet (gelenek) budur. Bizim sünnetimizde bir değişiklik bulamazsın." [264]

Fakat bazı âyetler var ki müşrik ve muharref din mensuplarının dinlerini önceki mitolojilerle karıştırdıklarını açıkça ifade etmektedir. Mesela Yahudi ve Hristiyanların, peygamberleri 'Allah oğlu' sayma sapkınlığını önceki kâfir toplumların mitolojilerini esas alarak ya da önceki mitoloji kahramanlarını peygamber sayarak ürettiklerini ifade etmektedir. "Nitekim Yahudiler, 'Üzeyir Allah'ın oğludur!' dediler; Hristiyanlar da 'Mesih, Allah'ın oğludur!' dediler. Bu, onların daha önce (ortak koşan) kâfirlere özenerek dillerine doladıkları bir sözdür. Allah onları kahretsin; nasıl aldatılıp da şirke mahkûm oluyorlar. Onlar, Allah ile birlikte hahamlarını, rahiplerini rabler edindiler. Tabii ki Meryem oğlu Mesih'i de! Oysa onlara, kendisinden başka ilah olmayan tek bir ilaha kulluk etmeleri, O'ndan başkasına kulluk etmemeleri emredilmişti. O, onların yakıştırmalarından uzak ve yücedir." [265] Bu âyette Peygamber İsa'nın (s) Allah oğlu olduğu iddiası, önceki mitik dinlerin mensuplarına özenme sonucu üretildiği anlatılmaktadır. Fakat Uzeyr'in de Hz. İsa gibi, ama ondan önce ve mitolojilerden ödünç alınarak Allah oğlu sayıldığı ve ilahlaştırıldığı anlatılmaktadır. Çünkü Uzeyr olayı Musa'nın olayıyla birebir aynı değildir.

Bu nedenle Uzeyr'in Yahudilerce Allah oğlu kabul edilmesi ifade edildiği halde, ilahlaştırıldığı konusundan bahsedilmemektedir.

Çünkü Uzeyr'in ismi sadece bu âyette geçmekte ve peygamber olduğundan bahsedilmemektedir. İslam kaynaklarındaki erken dönem Peygamberler listelerinde yoktur. İsrailiyat yoluyla sonraki listelere dâhil edilmiştir. Üstelik Yahudi literatüründe Uzeyr adında bir kahraman ismine rastlanmaz. Âyetin ifadesiyle Uzeyr ismini kâfirlerden öğrenmişlerdir. O, Mısırlı Ozer'dir ve Yahudiler onun ismini kopyalamadan önce zaten Mısır'ın tanrılarında birisiydi. Kardeşi ve rakibi Set tarafından öldürülmüş ve yeraltı tanrısı kabul edilmişti. Set ise Tevrat yazarlarının iftirasıyla Hz. Âdem'in Kur'an'da adı geçmeyen eşi Havva'yı aldatarak başka bir kadından dünyaya getirdiği Şit'ten başkası değildir. Çünkü Kur'an'da Şit Peygamber ismi de geçmez. Yahudilere göre Hz. Âdem'in nesli bu gayri meşru Şit'ten çoğalmıştır. Aslında bu İsrailiyat mitolojilerine dikkatli baktığımızda çağlar boyu akan Sünnetullah ırmağının ve sonuçta Kur'an'ın sade ve arı duru kıssaları tarafından eleştirilmeyi hak etmektedir. Çünkü Tevrat yazarları, önemli bir kısmı yakındoğu mitlerinden oluşan bir peygamberler tarihi üretmişlerdir.[266]

Kur'an ise söz konusu mitolojileri eleştirel, makul, realist (fitri) doğal bir yaklaşımla ayıklayarak daha gerçekçi ve olgusal bir tarih perspektfi geliştirmeye önyak olmuştur. Sırf bu hassasiyeti nedeniyle mitolojilerin aşırı uçuk ayrıntılarını anlatmayarak kendi içeriğini kirliliğe kapatmış ve okurun naif algı temizliğini temin etmeyi hedeflemiştir. Bu nedenle o kirliliği panteonuna ve tanrılar dâhil dinlerin kirliliğine uzak imalarla gönderme yapmak yoluyla okuru yönlendirmiştir. Aslında kıssaların yoğun olarak anlatıldığı bu sûrelerin başına koyduğu harflerin sembolik anlamları bu yönlendirmeyi sağlamaya dönük olmalıydı. Okurumuz mitolojilerden yaptığımız aktarmalarda biraz fazla uzattığımızı düşünebilirse de kastımız bu somut kirliliğe yapılan sembolik göndermeleri ispatlama gayretimizin ürünüdür.

Fakat maalesef Kur'an'ın bu mantığını kavramakta zorlanan birçok tefsirci Kur'an'ın reddettiği bu aşırı derecede kirliliği rivayet kutsayıcılığı adına getirip tefsirin içine, yalın ve tertemiz âyetlerin altına tefsir diye yazmışlardır. Oysa Hz. Peygamber, arkadaşları ve onların yolunu takip eden erken dönem âlimleri, gayb konusunda Kur'an'ın söylemediği şeyleri bu nezih dine mal etmemeye özen göstermişlerdi. Bu âyetlerden oluşan pasajlardan birçoğu da Kur'an kıssalarıydı. Ve o kıssalar da ahiret vb. inanç konuları ibadet konuları kadar, nübüvvet ve vahyin tamamı kadar nezaheti korunması gereken mesajlardı. Örneğin Şuarâ sûresi, ilk paragrafında âyet kavramını tanımlayarak başlar ve anlattığı her kıssadan sonra "*Şüphesiz bunda bir âyet (mucize) var, ama onların çoğu iman etmezler.*" diye devam eder.[267] Hatta bazı kıssaların sonunda şöyle bir uyarı gelir: "*Biz Musa'ya buyruğumuzu ulaştırırken sen batı yakasında değildin. Oralari görmüş de değilsin. Bilakis biz onlarla senin aranda nice nesiller yarattık da üzerinden nice asırlar geçti. Sen, Medyen halkı arasında yaşamadın ki o âyetlerimizi bunlara anlataşın. Aksine bu vahyi gönderen biziz. Sen, Musa'ya seslendiğimiz zaman Tur'un yanında da değildin. Seni ancak, düşünüp öğüt alsınlar diye senden önce kendilerine uyarıcı gelmemiş bir toplumu uyarman için Rabbinden bir rahmet olarak gönderdik.*"[268] Aslında İsrailoğullarına sürekli peygamber geldiği halde, Hz. Muhammed'e kadar İsmailoğullarına neden peygamber gelmediğinin cevabı da bu âyetlerde açıklanmaktadır. Çünkü kitabı kaybettiği için ümmi hale gelmiş olan cahiliye Arabının bozulmuş dini bile İsrailoğullarının mitolojiden bozma kitabı kadar kirlenmemiştir.

Aslında şu âyetler, mitolojilerin ilahi dinlere nasıl sızıp kirlettiğini, onlara karşı nasıl hassas bir mücadele vermemiz gerektiğini ve âyetlerin altına uygunsuz mitolojileri ölçüp tartmadan yazmanın ne gibi sonuçlara ve ne tür veballere yol açabileceğini ispat eden bir özet gibidir. *“Allah’a kız isnat etmeyi darbı mesel yaptıkları hâlde onlardan birine kız çocuğunun olduğu müjdelendiği zaman öfkesinden yüzü simsiyah kesilir de ‘Ziyet içinde yetiştirilecek ve kavgada kendini gösteremeyecek olan bir çocuğu ne yapayım!’ (diye düşünür). Onlar, Rahman’ın kulları olan melekleri O’nun kızları saydılar. Yoksa meleklerin yaratılışına mı şahid oldular? Onların (zanla) yaptıkları şahidlik yazılacak ve bunun hesabı kendilerine sorulacaktır. Dahası, ‘Rahman dileseydi biz bunlara tapmazdık.’ dediler. Onların bu konuda bir bilgileri yoktur; sadece iftira ediyorlar. Yoksa kendilerine daha önce bir kitap verdik de ona mı dayanıyorlar? Aksine onlar, ‘Biz atalarımızı bir dine bağlı bulduk ve onların izinden gidiyoruz.’ dediler. Senden önce hangi memlekete uyarıcı gönderdiysek oranın şımarık varlıklıları da aynı şekilde, ‘Biz atalarımızı bir dine bağlı bulduk ve onların yoluna uyuyoruz.’ dediler. Peygamberleri, onlara, ‘Ben size atalarınızı bağlı bulduğunuz dinden daha doğrusunu getirsem de mi?’ dedi. Onlarsa, ‘Biz sizinle gönderilen dini inkâr ediyoruz.’ dediler. Biz de onlardan intikam aldık. Bak, yalanlayanların sonu nasılmış?”* [269]

Bugüne kadar Kur’an’ın bu anlam dünyasına biraz yabancılaşmışsak bunun sebebi genelde sahabeden sonraki ilk tefsircilerin çoğunlukla Arap kültürüne yabancı Mevalî’den oluşu, biraz da Arap asıllı kuşaklar nezdinde ilmi küçümsemeye vardırılan fetih teşvikçiliğidir. Hicretten iki asır sonra gelişen karşılıklı mihne hareketlerinin Ortaçağ ulemasına miras bıraktığı içtihat yasağı ve taklitçi tutum, iki felaketi beraberinde getirmiştir. Birincisi yerli ve yabancı her türlü düşünce üretimine cahilce düşmanlık, ikincisi İsrailiyat ve mitoloji seviciliğine dönüşen ölçsüz aşırı rivayetçilik. Bu durum ezberci teslimiyetçiliği beslerken, araştırma ve inceleme merakını öldürmüş ve akıl düşmanlığını körüklemiştir. Bu ufku dar, lafızcı ve parçacı yaklaşımın günümüze yansması ise ya doğru yanlış ayrımı yapmadan eskici iktibasçılık ya da sistem ve bütünlükten yoksun marjinal teorisyenliktir.

Özetle Kur’an’ın ve ilk muhataplarının sade din anlayışını yakalamaya çalışmak ve Müslüman kültürün içine sızmış eğreti mitleri tanımak ve ayıklamak konusundaki hassasiyetimiz ara vermeden devam etmelidir. Bahçeyi sarmış yabancı otları korumayı sünneti koruma sanan sahte selefilikten ve sahte sünnetçilikten korunmaksa israiliyatla mücadelenin en birinci önceliğidir. Ve bu kesinlikle bir Sünnetullah ve âdet-i Rasul düşmanlığı değildir (fitnecilere bu kapıdan ekmek çıkmaz)!..

Kur’an’ın örf tanımı ile sünnet kelimesi arasında tarihte yaşanan anlam ve rol değişiminin yol açtığı kafa karışıklığının ciddi bir deşifre çabasıdır. Çünkü Örf kavramı, sünnet kavramını asıl anlamına döndürecek anahtar bir Kur’an kavramıdır. Kur’an’daki sünnet kavramı, öncekilerin çarpıtılmış sünnetinden (geleneğinden) kitaba (Sünnetullah’a) ve toplumun canlı örfüne (yaşayan ortak doğrularına) dönmekti. Sünnet başlangıçta Hz. Peygamber’in (as) anlayış ve yaklaşım tarzı anlamında kavramlaşmışken, onun şahsına hurmeten kelime, Müslümanların tasavvur dünyasında dini (vahyi) bir kisveye büründü. Önce sünnet hadise, hadis rivayete indirgendi. Her rivayet hadis, her hadis sünnet sayıldı. Aslında bu sünnetin ciddi bir kimlik değişimine uğramasıydı. Onun eski ‘gelenek’ anlamı, içi boşaltılan örf kelimesine yüklendi. Dinî kisveye bürünmeyi başaran her rivayet sünnet kelimesinin içine dolduruldu ve dokunulmaz hale geldiği için ulema arıtmakla bitiremedi.

Buna karşın, toplumların fiilen yaşamakta olan ortak doğruları anlamında kullanılan örf kelimesinin eski içeriği yok farz edildi ve yerine sünnet kelimesinin eski gelenek anlamı boca edildi. Aslında Hz. Peygamber'e (as) emredilen ve onun da icra ettiği şûrâ, tam da bu yaşayan örfün canlı toplumsal doğrularını arayıp bulma müzakereleriydi. Bu görüşmelerde çoğunluğun görüşü Hz. Peygamber'i de bağlıyordu ve onun sünneti, âdeti, yaklaşım tarzı tam da bu peygamber olmayanların düşüncesine değer veren tutumuydu. Sahabenin onun sözünün üstüne söz söylemesi ona ve sünnetine saygısızlık anlamına gelmiyordu. Çünkü o, vahye ait salt dini alanı müzekereye açmıyordu, daha çok bireysel ve toplumsal hayatın işleyişine dair muamelat konuları şuranın konusuydu. Fakat zamanla toplumun ortak akli yok sayıldı ve yaşayan örfün içi boşaltıldı ve ölmüşlerin geleneğine (sünnet'ül evveline) dönüştürüldü. Yani yaşayan toplumun iradesi yok sayıldı, o da atalarından gördüklerini mutlaklaştırarak onlara tabi oldu. Böylece yaşamak için gelmiş bu din, yaşayan toplum muhayyilesindeki yerini yavaş yavaş mitolojik bakışlara terk etti ve en sonunda kendisi de toplumdaki ayak çekmiş, insan gönlündeki saygın değerini kaybederek efsaneye dönüşmüş bir görüntüye büründü. İnsanın olgusal dünyasında yaşaması gereken fitri, doğal, organik ilahi din, çağ geçmiş mitolojiler gibi kendi toplumu tarafından ötelenir veya itelenir hale geldi. Şimdi onu vahiy yağmuruyla yeniden güçlendirip çağıl çağıl akan bir ırmağa dönüştürme ve akıl filizlerini onunla sulayıp yeşertme zamanı!..

- [1] M. Zeki Duman, "Huruf-ı Mukattaa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 18/401.
- [2] Darimî, "Fedailü'l-Kur'an", 1; Tirmizî, "Fedailü'l-Kur'an", 16.
- [3] Kurtubî, *el-Cami'*, 1/115, 116.
- [4] Duman, "Huruf-ı Mukattaa", 18/401, 402.
- [5] İbn Teymiyye, *Mecmu'u Fetâvâ*, 13/275; ayrıca bk. Tuncer Namlı, "Kur'an'ın Âyet Kavramı Çerçevesinde Mucize Tasavvurumuz", *XI. Kur'an Sempozyumu*, (Ankara: Fecr Yayınevi, 2009), 125-139.
- [6] İbn Atıyye, *el-Muharrer*, 1/96.
- [7] Duman, "Huruf-ı Mukattaa", 18/406.
- [8] Kürşat Demirci, *Tekvindeki Yaratılış Kıssalarının Çivi Yazılı Kaynaklardaki Yaratılış Kıssalarıyla Mukayesesi*, (İstanbul: Marmara Üniv. Sos. Bil. Enst., Doktora Tezi, 1995), 22.
- [9] Duman, "Huruf-ı Mukattaa", 18/402.
- [10] Fred GLadstone Bratton, *Yakın Doğu Mitolojisi*, çev. Nejat Muallimoğlu, (İstanbul: , Marmara Üniv. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., 1995), 19-29.
- [11] Demirci, *Tekvindeki Yaratılış Kıssalarının Çivi Yazılı Kaynaklardaki Yaratılış Kıssalarıyla Mukayesesi*, 17-33.
- [12] Bratton, *Yakın Doğu Mitolojisi*, çev. Nejat Muallimoğlu, 35-37, 64-67, 102-105, 129-131.
- [13] Bratton, *Yakın Doğu Mitolojisi*, çev. Nejat Muallimoğlu, 102-105; Demirci, *Tekvindeki Yaratılış Kıssalarının Çivi Yazılı Kaynaklardaki Yaratılış Kıssalarıyla Mukayesesi*, 17-38.

[14] Mücahid'e göre burada kalemle yazılanlar zikir, yani vahiy, yazanlar da meleklerdir (Taberî, *Camiu'l-Beyan*).

[15] Kalem 68/1, 2.

[16] İbn Atıyye, *el-Muharrer*; Ebu Hayyan, *el-Bahr*; Kurtubî, *el-Cami'*, 1/115.

[17] Taberi; *Camiu'l-Beyan*; Ebu Hayyan, *el-Bahr*.

[18] İsmail Durmuş, "Nûn", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 33/242, 243.

[19] Zebidî, "Nûn", *Tâc*.

[20] Zemahşerî, *Keşşaf*, Kalem 68/1. âyetin tefsiri.

[21] Zemahşerî, *Keşşaf*; Razî, *Mefatihü'l-Gayb*, ilgili âyetin tefsirleri.

[22] İbrahim Usta, *İslam Öncesi Arap Mitolojisi* (Ankara: Ankara Okulu yayınları, 2015), 11.

[23] Âlûsî, *Ruhu'l-Maanî*; Hamdi Yazır, *Hak Dini*; Mevdudî, *Tefhim*, ilgili âyetlerin tefsirleri.

[24] Sâffât 37/139-149.

[25] Bratton, *Yakın Doğu Mitolojisi*, çev. Nejat Muallimoğlu, 98-101, 102-116, 126-131.

[26] Judith Dillon, "Magic Alphabets: Mysteries of Letters Mem (#13) and Nun (#14)", 2, https://www.academia.edu/5428900/MAGIC_ALPHABETS_MYSTERIES_OF_MEM_13_and_NUN_14_, Erişim Tarihi: 10.05.2020, saat: 16.30; *An Alchemy of Alphabets – Including Hebrew, Runes & Ogham*, 241-257.

[27] Judith Dillon, "Magic Alphabets: Mysteries of Letters Mem", 2, "A Short History Of The Hebrew Alphabet & Gematria", 2014, 3, https://www.academia.edu/5428900/MAGIC_ALPHABETS_MYSTERIES_OF_MEM_13_and_NUN_14_, Erişim Tarihi: 10.05.2020, saat: 16.30.

[28] Bratton, *Yakın Doğu Mitolojisi*, çev. Nejat Muallimoğlu, 132, 135, 136.

[29] Kıbrıslı Zenon veya Kitionlu Zenon yaklaşık olarak MÖ. 334-262 yılları arasında yaşamış eski Yunanlı (Helen) filozoftur. Kıbrıs Adası'nın güneyinde doğmuştur. Fenike kökenlidir (Fenikeli Zeno olarak da bilinir), MÖ. 310'lardan sonra Atina ve çevresinde yaşamıştır. [Stoacılığın](#) kurucusudur.

<https://www.dmy.info/kibrisli-zenon-kimdir/01> Temmuz Çarşamba 2020, saat. 03.41.

[30] Kalem 68/48, Enbiyâ 21/87.

[31] Hadîd 57/25-29.

[32] Muhammed Ağırakça, "Nebatiler" *TDV İslam Ansiklopedisi*, 32/257, 258.

[33] Durmuş, "Nûn", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 33/242, 243.

[34] Nebe'e نَبَأَ (çıkarmak, çıkagelmek, yükselmek, haber vermek), netece نَتَجَ (çıkarmak, doğurmak), nesâ نَسَى (sözü yaymak), neceha نَجَحَ (başarmak), necâ نَجَى (arınmak, kurtulmak, fisildamak), nevvene نَوَّنَ (nun harfi yazmak, tenvinlemek), nâle نَالَ (almak, vermek, bağışlamak), vecede وَجَدَ (bulmak, ulaşmak, sahip olmak), vatana وَطَّنَ (yerleşmek, vatan edinmek), vesene وَسَنَ (ikamet etmek, malı çoğaltmak), nâsa نَاصَ (davranmak, çalışmak, harekete geçmek), ve'ane وَعَنَّ (sağlam, sert yere sığınmak), vekene وَكَّنَ (yerleşmek, yuvaya girmek), benâ بَنَى (bina yapmak, kurmak vs.), benne بَنَّ (yerleşip kalmak, ayrılmamak), bâne بَانَ (ayrılmak, göçmek, kızı evlendirmek), tennur تَنُّورَ (tandır, ocak), tene'e=teneha=tenne تَنَّنَ=تَنَّنَ (ikamet etmek), senâ سَنَى (katlamak, gizlemek) sebete سَبَتَ (sabit olmak), sevâ سَوَى (ikamet etmek), sâbe سَابَ (konaklamak, korunmak, barınmak, sığınmak), denne دَنَّ (ikamet etmek), tinnün تَنَّ (eş, benzer), kanne كَنَّ (temel atma, araştırma, değnek vurma, kanun koyma, kul edinme, baş eğme, susma, köle olma, dağın tepesi yükseği...), senne سَنَّ (kanun koymak) senâ سَنَى (yükselmek, parlamak, bir yıllık süre iş yapmak, anlaşmak), şene'e شَنَّ (kin, küsmek), nevâ نَوَى (kasdetmek, kourumak, uzaklaşmak), yakine يَكَّنَ (gerçek ortaya çıkmak, sabit olmak)...

[35] Senâ سَنَى (katlamak, bükme, ip eğirmek), hanâ حَنَّ (ip eğirmek, yay yapmak, kabuğu soymak, kadın çocuğuna bağlı olmak), hanâ حَنَّ (hane, ev, işyeri edinmek), denne دَنَّ (küp, çanak, çömlek yapmak, ikamet etmek), denâ دَنَّ (yaklaşmak, evlenmek, akraba olmak), dane دَانَ (düzenlemek) dâne/deyene دَانَ/دَيْنَ (din edinmek, hesaplaşmak, borç alıp vermek), senne سَنَّ (bilemek, cilalamak, mızrağa demir uçtarmak, fırçalamak, tebasına güzel bakmak, kanun koymak, sözü güzel söylemek, izah etmek tasvir ve medh etmek, düğümü, sorunu çözmek, su dökmek, eskimek, yaşlanmak, adet edinmek, yol edinmek ve işlek hale getirmek), senâ سَنَى (parlamak, yücelmek, kuyudan su çekmek, kuyu, baraj, set yapmak), nehera نَهَرَ (su kazmak, suya erişmek, çok su akmak), nehele نَهَلَ (sulamak), vedene وَدَّنَ (deriyi ıslatmak), nara نَرَى (aydın ve ışık olmak, çiçek açmak, güzel olmak) nâra/neyera نَارَ/نَيْرَ (çizgi çekmek, nakış yapmak, süslemek, parlatmak), nevvene نَوَّنَ (divit ucu takmak, kılıcın ağzını bileyip keskinleştirmek) nevâ نَوَى (tohum ekmek) vetene وَتَّنَ (bir yerde kalmak, sürekli olmak, su sürekli akmak, kanal açmak), tane تَانَ (çamur yapmak, çamurla sıvamak), ğanâ غَانَ (zengin olmak, mamur olmak, evlenmek, güzel olmak, ikamet etmek, dirlik sürmek, faydalanmak, şiir ve şarkı söylemek), fenne فَنَّ (süslemek), feyne فَيَّنَ (zaman, saat), kana'â قَنَّ (zırh ve kalkan yapmak, kanaatkâr olmak), kanâ قَنَّ (mal kazanmak, kanaatkâr olmak), kanne كَنَّ (yerleşmek, kanun koymak, düzenlemek, ip bükme, şişe yapmak), kâne/kayene كَانَ/كَيْنَ (demircilik yapmak, dağınık olanı toplamak, kap kacağı tamir etmek, süslemek, çengi çalgı çalıp oynamak), kenne كَنَّ (saklamak, gizlemek, ateş ocağı yapmak), levvene لَوَّنَ (renklendirmek, farklılaştırıp ayırt etmek), menâ مَنَّ (arzu etmek, ideal edinmek), vezene وَزَّنَ (ölçmek, tartmak, ölçülü ve dengeli olmak, yapmak)...

[36] Ayrıca lügatlerden seçtiğimiz bozulmak, hastalanmak, eksilmek, yumuşamak, gevşemek, aciz ve zayıf olmak, sallanarak yürümek, kirlenmek, kötü kokmak, eskimek, yaşlanmak, boyun eğmek, esir olmak, ağlamak, inlemek, gizlenmek, ürkmek, yok olmak, ölmek, afete uğramak, engellenmek, vazgeçmek anlamlarına gelen şu kelimeler grubu bunu kanıtlar niteliktedir: Ne'ete نَأَتْ (inlemek), ne'ne'e نَأَأَ (zayıf, tutarsız, gevşek olmak), ne'ese نَأَسَ (ağır yürümek, uzaklaşmak), ne'eye نَأَى (uzaklaşmak), nebâ نَبَى (isabet etmemek, kararsız olmak, ayrılmak, peygamberlik etmek), netene نَتَّنَ (kötü kokmak), senne سَنَّ (su bozulmak, kokmak), necise نَجَسَ (pis, murdar olmak) nehâ نَحَى (yönelmek), nahnaha نَحَّنَا (öksürmek, kem küm etmek), nehase=nehâşe نَحَّشَ=نَحَّشَ (eziyet etme), nesiye نَسَى (unutma) vahaşe وَحَّشَ (ürkmek, kaçmak), nâ'e نَاءَ (ağır gelmek, uzaklaşmak),

nâbe ناب (zorlanmak, dönmek), nûbe نوبة (musibet), nûne نونة (küçük, çukur), nâta ناط (şişmek, ağırlaşmak, asmak), nâsa ناص (geri durmak, kaçmak, batmak), nâ'a ناء (eğilmek, salınmak, susamak), rane'e راناء (sallanmak, ses çıkarmak) ranne رن (ses çıkarmak), ranâ رنى (dalmak, gafil olmak, inlemek), râne ران (zor, sıkıntılı, şiddetli olmak, çukura düşmek, ölmek), nâme نام (uyumak, ölmek, sönmek, sakin olmak), vesene وسن (uyuklamak, dalgın olmak), vedene ودن (kısalmak, yumuşamak, ıslanmak), venâ ونى (aciz kalmak, vaz geçmek), vehene وهن (zayıf düşmek, gevşemek), vâle=veyl وال=ويل (ilenmek, yakınmak, rezil olmak), senne سن (kasık ve atın topuk kılları, hastalığın artması), cenne=kenne جن=كن (gizli, kapalı olmak), hanne حن (üzülmek, ağlamak), zenne زن (üşüme, burnu akma, mecalsiz olma), zenne زن (sarkık olmak, kötü zan ve töhmette bulunmak) sanne صن (bozulmak, kokmak, susmak, kızmak), dane دان (cimrilik etme), tanne طن (tınlamak, ölmek), zanne ظن (zannetme, töhmette bulunma), anne عن (yüz çevirmek, engellemek, aciz kalmak), anâ عنى (boyun eğmek), âne عن (yardım etmek), ganne فن (vızıldamak), ğâne غان (susamak, içi bulanmak, unutmak), fenne فن (süslemek, aldatmak, yormak), fenâ فى (bitmek, yok olmak), menne من (başa kakma, zayıflatma, ölümüne sebep olma), nennün نن (zayıf saç), nâe ناء (çiğ, ham, zayıf), henne هن (ağlamak, inlemek), hâne هان (kolay, yumuşak, adi olmak), zenâ زنى (zina etmek, iffetsiz olmak)...

[37] Usta, *Arap Mitolojiisi*, 157-171.

[38] Judith Dillon, *An Alchemy of Alphabets*, 45, 288-292.

[39] İbn Kesir, *Tefsir*; Razî, *Mefatihü'l-Gayb*, Kâf 50/1. âyetin tefsiri; Kürşat Demirci, "Kafdağı", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 24/144, 145.

[40] Usta, *Arap Mitolojiisi*, 35-38.

[41] Mukatil, *et-Tefsir*; Taberî, *Camîu'l-Beyan*, Kâf 50/1. âyetin tefsiri.

[42] Maverdî, *en-Nüket*, Kâf 50/1. âyetin tefsiri.

[43] Zemahşerî, *Keşşaf*, Sâd 38/1. âyetin tefsiri.

[44] Zebidî, *Tâc*.

[45] Bakara 2/87; Hadîd 57/27; Mâide 5/46.

[46] Mürselât 77/1.

[47] Mehmet Ali Sarı, "Kâf", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 24/142.

[48] Taberî, *Camîu'l-Beyan*; Maverdî, *en-Nüket*, Kâf 50/1. âyetin tefsiri.

[49] Maverdî, *en-Nüket*; İbn Atıye, *el-Muharrer*; Razî, *Mefatihü'l-Gayb*, Sâd 38/1. âyetin tefsiri.

[50] İsmail Durmuş, "Sâd", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 35/370, 371.

[51] Judith Dillon, *An Alchemy of Alphabets*, 284-287.

[52] Razî, *Mefatihü'l-Gayb*, Sâd 38/1. âyetin tefsiri.

[53] Zemahşerî, *Keşşaf*, Matüridî, *Te'vilât*, Sâd 38/1. âyetin tefsiri.

- [54] Zuhruf 43/57.
- [55] Zebidî, *Tâc*; İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*.
- [56] Taberî, *Camî'ü'l-Beyan*; Maverdî, *en-Nüket*, Sâd 38/1. âyetin tefsiri.
- [57] Zemahşeri, *Keşşaf*, Sâd 38/1. âyetin tefsiri.
- [58] İbn Atıyye, *el-Muharrer*, 38/Sâd 1. âyetin tefsiri.
- [59] Nahl 16/88.
- [60] Razî, *Mefatihü'l-Gayb*, Sâd 38/1. âyetin tefsiri.
- [61] Bratton, *Yakın Doğu Mitolojisi*, çev. Nejat Muallimoğlu, 113-116.
- [62] Bratton, *Yakın Doğu Mitolojisi*, çev. Nejat Muallimoğlu, 19-29.
- [63] Usta, *Arap Mitolojisi*, 11.
- [64] Maverdî, *en-Nüket*; İbn Atıyye, *el-Muharrer*; Razî, *Mefatihü'l-Gayb*, Sâd 38/1. âyetin tefsiri.
- [65] A. Turan Arslan, "Elif", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2/35.
- [66] Arslan, "Lâm", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 27/92.
- [67] Durmuş, "Mîm" *TDV İslam Ansiklopedisi*, 30/87.
- [68] Durmuş, "Sâd", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 35/370.
- [69] Durmuş, "Mîm", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 30/87.
- [70] Dillon, *An Alchemy of Alphabets*, 89-105.
- [71] Dillon, *An Alchemy of Alphabets*, 89-105.
- [72] Arslan, "Elif", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 11/35.
- [73] Kelimelerin anlamı için bk. Zebidî, *Tâc*; İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*.
- [74] Arslan, "Elif", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 11/35.
- [75] Arslan, "Elif", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 11/35.
- [76] Örneğin "esere" أسر fiili izinden gitmek, ikram etmek, etkilemek, iz bırakmak, anlamlarına gelmektedir. "Esefe" أسف fiili "esere"nin anlamlarını büyük oranda barındırmaktadır. "Esse" أسس fiili de evi düzene koymak anlamına gelirken "etâ" أتى fiili gelmek ve uğramaktan tutun, cinsel ilişkiye kadar birçok beşerî ilişkiyi ifade etmektedir. "Ehaze" أخذ fiili etâ "أتى" fiili kadar çok anlamlıdır ve zıtlıklar barındırır. En masum eylemi ifade eden "almak" anlamından tutun da birçok olumsuz anlam barındırır. "Eribe" أرب fiilinin içeriği de benzeri bir ikilem barındırır. Hatta "erace" أرح fiili gibi iki şeyi karıştırmak anlamına gelen fiiller bile mevcuttur. "Esime" أثم günah işlemek, "âbe" أب dönme, tevbe etmek, "ebâ" أبى yüz çevirmek, "ecüne" أجن su bozulmak, kokmak; "ehha" أحم oksürük, hastalık, susuzluk; "ehine" أحن kin, nefret ve düşmanlık beslemek, "edira" أدر "edele" أدل "ezâ" أذى fiileri hasta olmak, yaralanmak, bozulmak,

ekşimek, sıkıntı, “erra, errase ve erraşe” أرش, أرس, أر, ateş veya harbi tutuşturmak, ateşli hastalık, cinsel ilişki, “erida” ارد cin çarpması ve kafayı oynatmak, bulut ağırlaşip yere yaklaşmak, yara azmak, “erame ve ezele” أرم kökünü kazımak, kuraklık ve kıtlık, “efeke” أفك yalan söylemek, “efeke” أفك yıldız batmak, “efene” أفن akılsız olmak, “ekke” أك gün çok sıcak olması, göğüs daralması ve ahlaki kötü olmak, “esâ” أسى hüznün, “effe” أف sıkıntıdan of/öf çekmek, “elle, enete, eneha ve enne” أن, أنت, أنح, أن gamla inlemek vs... Bütünüyle negatif anlamlar içeren bu kelimelere karşın eş anlamlı ve zıt anlamlı olanlar da vardır. “Ecera” اجر ücret ve kira, “ecile ve eccelle” أجل hapsetmek, gecikmek, vaade ve mühlet vermek anlamlarına gelirken, “ehhara” أحر fiili de “eccelle” أجل fiiliyle neredeyse eş anlamlıdır. “Edübe” أدب uslu, nazik, zarif ve terbiyeli olmak, “edde” أد için zor, ağır müşkil olması, akıl dışı çirkin iş, felaket anlamlarındadır...

[77] A’raf 7/10-58 âyetler.

[78] Arslan, “Lâm”, TDV İslam Ansiklopedisi, 27/92.

[79] Dillon, “An Alchemy of Alphabets, 234-240.

[80] Arslan, “Lâm”, TDV İslam Ansiklopedisi, 27/92.

[81] Leata لأط (bastonla vurmak), lebeha لبخ (vurmak, öldürmek, sövmek), lebeta لبط (birini yere vurmak), lete’ه لتأ (birini itmek, cinsel temasta bulunmak), lehabe لهب (kılıçla vurmak, tesir etmek, iz bırakmak), lehace لهج (vurmak, yapışmak), lahha لهخ (yapışmak, sürtmek), lahata لهط (itmek), lahame لحم (yapıştırmak, etine vurmak), lahha لهخ (vurmak), ledese لئس (eliyle vurmak, taş atmak, yalamak), ledeme لدم (tokat vurmak), lata’ه لطاء (yapışmak, vurmak), letaha لتخ (tokat vurmak, yere yıkmak), lataha لطح (bulaşmak, kirlenmek), latase لئس (tokat vurmak), latame لطم (yüze tokat vurmak, yapıştırmak), leace لهج (dövmek, acıtmak), lefe’ه لفأ (bastonla vurmak), legaha لهج (hurmaya aşu vurmak), legaze لهز (yumruklamak), lagata لهت (yama), legâ لهق (atmak) leke’ه لكأ (kamçı ile vurmak), lekeسه لكس (kamçı ile vurmak), lekeha لهك (eliyle vurmak), lekede لكد (eliyle vurmak, itmek), lekeze لهز (yumrukla vurmak), lekeşe لهكش (eliyle vurmak), lekke لكك (vurmak), lekeme لكم (yumrukla vurmak), leme’ه لئأ (eli ile vurmak, gizlice çalmak), lemese لمس (dokunmak), lemaga لهق (göze tokat vurmak), leheze لهز (mızrakla göğsüne vurmak), leheta لهط (tokat vurmak)...

[82] Leyene لين (yumuşak davranmak), leblebe لبلب (dişi yavrusuna şefkat göstermek, yalamak), lebuga لهق (uygun, zarif olmak), letafe لهف (kibar, nazik davranmak), leabe لهب (oynamak), leheve لهو (hoşlanmak, oynamak), lealle لهل (rica), lebene لبن (süt sağmak, emmek, içirmek, vurmak, kerpiç kesmek, eğlenip kalmak), lebe’ه لبأ (memeden ağız sağmak), ledüne لئن (yumuşak ve güzel ahlaklı olmak), lefega لهق (arayı düzeltip yumuşatmak), levvene لون (boyamak, renklendirmek) ...

[83] Leaze لهز (yalamak), leıga لهق (yalamak), lata’a لهط (yapışmak), lecene لهن (yalamak), veleğa لهغ (yalamak), vela’a لهع (bir şeye düşkün olmak), lahıse لهس (yalamak, otlamak), lahıke لهك (balı yalamak), lezıbe لهزب (yapışmak), lezıga لهزق (yapışmak), lesse لهس (yalamak) lesaga لهسق (yapışmak), letae لهطأ (yapışmak), leta’a لهع (içmek, yalamak), la’aaze لهز (yalamak), laıga لهق (yalamak), lağafe لهف (kabı yalamak), lemaza لهظ (yalanmak, diliyle tatmak), lehese لهس (yorgunluktan dilini çıkarmak)...

[84] Lâfe لهف (iştahla ot yemek), lâke لهك (çiğnemek, gevelemek), lemece لهم (emmek), lehıme لهم (içmek, yutmak), ilham لهام (yutturmak, kalbe ilka ve ilham).

[85] Lahha لَحَّ (yapışmak), lehace لَحَجَّ (yapışmak, ayrılmamak), lezebe لَزَبَ (yapışmak), lezece لَزَجَ (yapışmak), leziye لَزِي (yapışmak, ayrılmamak), lezube لَزُبَ (çamur özlü, sıva yapışkan olmak), lezze لَزَّ (tutturmak, yapıştırmak), leziga لَزَقَ (yapışmak, yapıştırmak), lezime لَزَمَ (sabit olmak, ayrılmamak), lesega لَسَقَ (yapışmak, yapıştırmak), lesibe لَسِبَ (yapışmak, yılan, akrep sokmak), letame لَطَمَ (yapıştırmak), lesağa لَصَقَ (yapışmak), letâ لَطَى (yere yapışmak), lekide لَكِدَ (kir yapışmak), lekia لَكَعَ (kir, pas yapışmak), lewise لَوَسَ (sarmak, yapıştırmak), lâta لَاطَ (yapışmak, sıvamak), leyeta لَيَطَ (sevgi kalbe yapışmak), lâga لَاقَ (sığınmak, yapışmak)...

[86] Lebbe لَبَّ (ikamet etmek), lebise لَبِسَ (eğlenip durmak), lebide لَبِدَ (ikamet etmek), lezibe لَزَبَ (ikamet etmek) lesse لَسَّ (ikamet etmek), leslese لَسَلَسَ (ikamet etmek), lahime لَجِمَ (saplanıp kalmak), lekiye لَكِيَ (saplanmak, ikamet etmek), lemme لَمَّ (toplanmak, yerleşmek, kalmak), lemleme لَمَلَمَ (toplamak, toplanmak), lewise لَوَسَ (eve girip ayrılmamak) ...

[87] Lebase لَبَسَ (elbise giymek, örtmek, karıştırmak), elleylü اللَّيْلُ (gece örtmek), elâle الال (geceye girmek, gece çok karanlık olmak), lehade لَحَدَ (ölüyü gömmek), lehafe لَحَفَ örtü örtmek, elbise giydirmek, yalamak), lessa لَصَّ (kapıyı kapamak, bitişirmek, hırsızlık yapmak), latta لَطَّ (kapıyı kapamak, örtmek), lağaze لَغَزَ (gizli kapaklı konuşmak), leffe لَفَّ (dürmek, bükmek, bitişik olmak), leflefe لَفَلَفَ (elbiseye bürünmek), lefeme لَفَمَ (ağza yaşmak, buruna burunsalık vurmak), leme'e لَمَأَ (el vurmak, gizlice çalmak), lemiye لَمِيَ (bürümek, kaplamak), lâse لَاسَ (başa sarık sarmak, örtmek), lâze لَازَ (saklanmak, kaplamak, bitişik olmak), lâhe لَاهَ (saklanmak, örtünmek, yüksek olmak) ...

[88] Lece'e لَجَأَ (sığınmak, güvenmek), elehe أَلَحَ (sığınmak, koruma ve himaye etmek), latâ لَطَى (sevmek, yapışmak), lâte لَاتَ (haberi saklamak), lâse لَاسَ (bağlanmak, sığınmak), lâze لَازَ (sığınma, gizlenme)...

[89] Le'le'e لَأَأَ (şimşek parlamak, ateş tutuşmak, ışımak), lehafe لَحَبَ (yolda yürümek, iz bırakmak, yolu açmak), la'la'a لَلَعَّ (şimşek parlamak), lemaha لَمَحَ (parlamak, işaret etmek, işaret ve ima etmek), lama'a لَمَعَّ (şimşek parlamak, iletme, işaret etmek), lâha لَاحَ (şimşek parlamak, zahir olmak yıldız doğmak, ışık vermek), lâhe لَاهَ (serap parlamak)...

[90] Dillon, *An Alchemy of Alphabets*, 235, 236.

[91] Elle أَلَّ (inlemek, yüksek sesle dua etmek, berrak olmak) illün إِلُّ (ahd, yakınlık, komşuluk, tanrılık), leâ لَعَى (kötü ahlaklı olmak), la'ata لَعَطَ (birinin hakkını tehir edip oyalamak), laisa لَعَصَ güçlük çıkarmak, zorlaştırmak), leane لَعَنَ (kovmak, beddua etmek, eziyet etmek, lânet etmek), leğa لَعَى (hükmü kaldırmak) lefâ لَفَى (hakkını eksik vermek), lehede لَهَدَ (zorlamak, zulmetmek), lâte/levete لَاتَ/لَوَتَ (haberi saklamak, hakkını eksik vermek), lewise لَوَثَ (kirletmek, karıştırmak), lâme لَامَ (kınama), levâ لَوَى (borcunu ödemeyip hakkı inkâr etmek), lâte/leyete لَاتَ/لَيَتَ (haberi saklamak, hakkını eksik vermek) ...

[92] Lezâ لَذَى (ateş tutuşmak), lehebe لَهَبَ (ateş alevlenmek), lehesse لَهَسَ (susuzluktan dilini çıkarmak), lehefe لَهَفَ (alevlenmek, ah etmek, yanıp yakılmak), lâbe لَابَ (susuz dolaşmak), lâha لَاحَ (susamak), lâ'a لَاعَ (üzüntü ve tasadan yanmak, hasta olmak) ...

[93] Lesene لَسَنَ (dilini kullanmak, söz söylemek, çekiştirmek, elçi göndermek), lağata لَغَطَ (karışık sesler çıkarmak, şamata yapmak), lağıye لَغَى (boş konuşmak,

saçmalamak batıl söz söylemek, iptal etmek), lakkane لَكَّن (sözü hemen anlamak, birine bir şey öğretmek, telkin), lekine لَكِن (dilde peltek ve kekeme olmak), lemeze لَمَز (üstü kapalı, alaycı konuşmak), lehâ لَحَى (oyalamak), lâme لَام (kınamak, azarlamak)...

[94] Bratton, *Yakın Doğu Mitolojisi*, çev. Nejat Muallimoğlu, 102-105.

[95] Örneğin, Zeyd bin Amr ve Varaka bin Nevfel sahih din arayışı için gittikleri Filistinde Yahudi Hahamı, Şam'da Hristiyan Papazı dinlediler. Varaka önce Yahudi, sonra Hristiyanlığı seçerken Zeyd bin Amr her iki dinle kendi kavminin dini arasında fark olmadığını, onların da Araplar gibi şirk koştuklarını söyleyerek, din değiştirme gereği duymadı. Bütün Hanifler gibi o da Arapları ibadetlerinde aracı edinmekle Allah'a ve İbrahim dinine ihanet etmekle suçluyordu. Bu nedenle Mekke'den sürüldü, bir mağarada yalnız yaşadı ve emaneti sahibine orada teslim etti (Celalettin Vatandaş, *Hız Muhammed'in Hayatı ve İslam Daveti I-II*, (İstanbul: Pınar Yayınları, 2007), 1/53-58, 81-85).

[96] Bratton, *Yakın Doğu Mitolojisi*, çev. Nejat Muallimoğlu, 102-105; Demirci, *Tekvin'deki Yaratılış Kıssaları ve Çivi Yazılı Tabletler*, 17-19.

[97] Dillon, "An Alchemy of Alphabets, 241-248.

[98] Demirci, *Tekvin'deki Yaratılış Kıssaları ve Çivi Yazılı Tabletler*, 22-23.

[99] Kur'an'daki salıverilen iki deniz metaforu, bizim bildiğimiz kavramsal anlamdaki deniz değil, tam da tatlı ve tuzlu su kütleleri olduğu ve bu tarihi açmazı izah eden bir anlatı olduğu anlaşılmaktadır. Furkan 25/53; Fatır 35/12; Rahman 55/19-20.

[100] Demirci, *Tekvin'deki Yaratılış Kıssaları ve Çivi Yazılı Tabletler*, 24-28.

[101] Emmek, sıyırmak, somurmak ovalamak: Mahha, mahâ محى، مح (kabuk, et, ilik sıyırmak), mehase=mehaşe محش، محس (deriyi soymak), mehasa محص (ayırmak), mehada محض (halis kılmak), mahha=maḥmaḥa مخ=مخمخ (kemikten ilik sıyırmak), merase مرس (çocuk parmağını emmek), merade مرد (çocuk memeyi emip yumuşatmak), meraze=merasa مرز=مرس (çocuk memeyi parmaklarıyla sıkmak), merâ, mezera مری، مزر (süt versin diye memeyi okşamak), mezze مَزْ (emmek, sormak), meseke مسك (tutmak, bırakmamak), mesâ/meseye مسى/مسي (dokunmak süt için memeyi sıkmak), meşşe مَشْ (emmek, sağlamak), masara مصر (memeyi sağlamak, bir yeri şehir yapmak), massa مَصْ (emmek, yavaş içmek), masmasa ممصص (yalamak), madağa مضغ (çiğnemek), mease معس (ovmak), meade معد (mideye vurmak, çekmek), meğade مغد (emmek), meka'a مكع (şiddetle emmek), mekke مكْ (emmek), mekale مكل (memeden süt emmek), makâ مقى (şiddetle emmek), mekke=mekmeke مكك=مكك (iliği emmek), melece ملح (ağız ucuyla emmek), meleha ملح (emzirmek), melea ملع (yavru deveyi emmek), meleka=mehece ملق=مهلق (çocuk anneyi emmek)...

[102] Silmek ve ovalamak, sürmek, dokunmak: Messe مسّ (dokunmak), mehha مخّ (iz silinmek), mehada محض (çalkalamak), meraḥa مرخ (bedene bir şey sürmek), meraze مرز (dokunmak), mezega مزق (dokunmak, silmek), meseha مسح (silmek), messe مس (dokunmak, hastalık, ihtiyarlık gelmek), meseye مسي (dokunmak, hastalık zebun etmek), meğase مغس (eliyle dürtmek, yoklamak), mâsa ماص (ovalamak)...

[103] Şu ses öbekleri anlam öbeklerini de yansıtmaktadır: Me'me'e مأمأ (koyun, ceylan melemek), me'e'e=me'â ماء (kedi miyavlamak), ma'â مأي (miyavlamak), mâe ماء (kedi

miyavlamak), maġâ مغى (kedi miyavlamak), mehhe مه (deveyi yavaş sürmek), meh مه (bırak, vazgeç)...

[104] Durmuş, “Mîm”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 30/87, 88.

[105] Örneġin eski Arap dilcilerine göre “erbî-ermî, bahr-mahr, Mekke-Bekke” kelimelerinde ‘Mim’ ‘Be’ye dönüşürken, ‘Ġayn-Ġaym’, ‘nedâ-medâ’ kelimelerinde ‘Nûn’ ‘Mîm’e, ‘evşâc-emşâc’, ‘fûh-fem’ kelimelerinde ‘Vav’ ‘Mim’e, ‘cefese-cemese’, ‘kefeha-kemeha’ fiillerinde ‘Fe’ ‘Mîm’e, ‘Kays-meys’, ‘Katar-matar’ kelimelerinde ‘Kaf’ ‘Mîm’e, ‘cezele-cezeme’, ‘letaha-metaha’ fiillerinde ‘Lâm’ ‘Mîm’e dönüşmüştür. Durmuş, “Mîm”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 30/88.

[106] Durmuş, “Mîm”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 30/88.

[107] Su, dalgalanma, taşma, salınma: Mâhe/mevehe/meyehe ماه/موه/ميه (su belirdi, su içirmek), el-mâû=el-mâhü الماء=الماء (su), mâse ماس (yumuşak) mâce, mâra maün مار،ماج، ماء (su dalgalandı), mâde, mâse, mâşe ماش، ماس، ماد، (salınmak, dalgalanmak), mâ’a ماء (su akmak), merece مرج (çalkanmak), meraha مرح (sevinçte taşkınlık), mese’e مسأ (laübali olmak), meşece, meşera, mekere مكر، مشر، مشج، (hile yapmak), mâşe/meyeşe ماش/ميش (karıştırmak, haberin bir kısmını saklamak), mâne مان (yalan söylemek), mesmese مسمس (işi karıştırmak), mecene ve mece’a مجن جمع (utanmaz olmak)...

[108] Germek, uzatmak, çoğaltmak, toplamak ve yüze ulaşmak: Me’â، معى (çekip uzatmak, çoğaltmak, sayıyı yüze tamamlamak), mette، متع، meteha، metera متع (uzamak, artmak), metâ متى (uzatmak), mehane مخن (uzun olmak, kuyudan su çıkarmak), medde مدّ (yaymak, döşemek, nehrin suyu akmak, kabarmak), mesede مسد (ipi bükme, yola devam etmek), meşâ مشى (yürümek, söz taşımak), medâ مضى (geçmek, gitmek), matta=matale=matâ=maġata مطّ=مطل=مطى=مغط (germek, uzatıp sürdürmek), mele’e ملأ (doldurmak, yayı germek) melle مَلّ (uzamak millete mensup olmak), melâ ملى (koşmak, uzatmak), mehede مهد (yaymak, döşemek), mehele مهل (süreyi uzatmak, mühlet vermek), mâta، ماط (uzak olmak, uzaklaştırmak) mâle، مال (sevmek, sapmak, salınmak, eğmek, uzatmak, ulamak) mâte مات (ölmek)... Vurmak: Me’ene مأن (göbeġe vurmak), meteha=meteha متع=متع (vurmak), metene متن (sırtına kamçı vurmak), mehane محن (vurmak, sınamak, denemek) meraze مرز (el ile vurmak), meşene=mesa’a مصع=مشن (kamçı kılıç vs ile vurmak, derisini sıyırmak), metahâ=metahâ متخ=متخ (el ile vurmak) meade معد (midesine vurmak), mease معس (saldırmak, şiddetle vurmak), meġase مَغِثّ (hafifçe vurmak), meġase مَغْس (dürtmek), meġara مَغْر (aniden vurmak), mekara مكر (boynuna vurmak), mekata مكط (yere vurmak, boynunu kırmak), meleze ملذ (mızrakla vurmak), meleka ملق (baston veya kamçıyla vurmak)... Birlikte olmak, toplanmak, cinsel ilişkiye girmek: “Ma’a مع (beraber olmak) جمع (toplamak, cinsel ilişkide bulunmak), متر (cinsel ilişkide bulunmak), مَجّ (aġzından suyu püskürtmek), مَجج (laübali davranmak), مَجج (soylu şerefli davranmak), مَجج (suyu çalkalamak, cima etmek, yalan söylemek), مَجن (laübali, utanmaz olmak), mera’e/mer’ü مرأ/مرء (erkek olmak cima etmek), امرأة (kadın), mezâ مزى (kadınla oynaşmak), meleke ملك (hamuru ovmak, sahip, kral olmak, kadınla evlenmek), meheme مهر (deve yavrulamak, kadına mehir tayin etmek), meace، melece، ملح، معج (salınmak, taşmak, cinsel ilişkide bulunmak, yavru aġzıyla memeyi aramak) menâ منى (cinsel boşalma)...

[109] Yerleşmek, kuvvetli olmak, tutmak: “Metüne مثنى (kuvvetli olmak, çadır kurmak, sağlam yapmak), medere مدر (evde oturmak, çadırdan eve geçmek), medene مدن (şehirli olmak), mezâ مذى (kibirleşmek, övmek), meseke مسك (kuvvetle tutmak, yakalamak), Massara مصّر (bir yeri şehir yapmak), mekese مكس (durup eğlenmek), mekese مكس (vergi koymak, zulmetmek), mekede مكد (bir yerde ikamet etmek), mekene مكن (yerleşmek, saygın olmak), mele’e ملأ (güçlü, zengin olmak), meleke ملك (malik, egemen olmak) mehede مهده (kazanmak)...

Benzemek, örnek olmak: Mesele, مثل (darb-ı mesel söylemek, hikaye anlatmak, heykel yapmak...).

Kıl yolmak, tüy dökmek, taramak:

Merata مرط meşeta, مشط meşe’a مشع meşeğa مشع meira معر mağase مغس meleta ملط mene’e م نأ ...

Bağışlamak, vermek: Meneha منح (bir şey bağışlamak), menea منع (vermemek), menne منّ (iyilik yapmak, zayıflatmak), menâ منى (destek verip başarıya erdirmek), mete’a متع (faydalanmak, faydalandırmak)...

[110] Bk. Maverdî, *en-Nüket*; Razî, *Mefatihü'l-Gayb*; Hamdi Yazır, *Hak Dini*, A’raf 7/1. âyetin tefsiri.

[111] İbn Atıyye, *el-Muharrer*; Salebî, *el-Keşf*, Yâsîn 36/1. âyetin tefsiri.

[112] Bk. Kalem 68/1; Kâf 50/1; Sâd 38/1; A’raf 7/1.

[113] Durmuş, “Yâ”, *TDV. İslam Ansiklopedisi*, 43/169.

[114] Dillon, *An Alchemy of Alphabets*, 216.

[115] Mısırdaki kaderci anlayış konusunda Dillon’ın verdiği bu bilgileri, Bratton’ın naklettiği “Ölüme Mahkûm Olmuş Prens” metnindeki Kaderden kaçamayan gencin öyküsü desteklemektedir. (*Yakın Doğu Mitolojisi*, çev. Nejat Muallimoğlu, 88-90).

[116] Dillon, *An Alchemy of Alphabets*, 216-224.

[117] Yûsuf 12/74-79. 75. âyette verilen bilgiye göre Kenan hukukunda hırsız, çaldığı malın yerine alıkonmakta ve mal sahibinin kölesi olmaktadır. Bazı tefsirciler, bunun bir yıl süreyle geçerli olduğuna işaret etmektedir (İbn Atıyye, *el-Muharrer*; Hamdi Yazır, *Hak Dini*). Tefsirciler bu hükmün Hz. Yakub’un dininin gereği olduğunu söylüyorsa da âyetlerde açık bir bilgi yoktur. Âyetten anlaşıldığı kadarıyla o dönemde Filistin’de henüz tazmin hukuku bilinmemektedir. 76. âyete bakılırsa Mısır’da uygulanan hukuk bundan farklıdır ve mal sahibi hırsız köleleştirememektedir. Âyetlerin sükûtundan Yûsuf Peygamber’in bundan rahatsızlık duymadığı, sırf kardeşini alıkoyabilmek için uluslararası hukukun gereği olarak Filistin yasalarını uyguladığı anlaşılmaktadır. Çünkü Filistin’de uygulanan yasanın daha sonra ilahî buyrukla değiştirildiğini ve tazmin hukukunun uygulanmaya başladığını görüyoruz. Hz. Davud ve Süleyman’ın hasar görmüş ekinin tazmini konusunda verdikleri hükmün farklılığına bakılırsa (En’âm 6/78, 79) kısaca tazmin hukukuna geçiş sürecine işaret ettiği görülmektedir. O topluma ait bir davar sürüsü, çobanın haberi yokken bir şahsın ekinine dalmış ve harap etmişti. Tefsircilere göre Davud, sürünün ekin sahibine verilmesiyle tazminin gerçekleşeceğine

hükmetmiş, Süleyman ise koyunların sütünün sadece o mevsim ekin sahibine verilmesi halinde daha adil bir tazmin gerçekleştirilmiş olacağına hükmetmiştir (Razî, *Mefatihü'l-Gayb*). Âyetin açık ifadesine göre Süleyman'ın hükmü Allah tarafından onaylanmıştır. Mevdudî'nin verdiği bilgilere göre Tevrat'ta bu konuyla ilgili herhangi bir bilgi yoktur. İslam âlimlerinin verdiği bilgiler de içtihadî yorumların mübahlığına delalet etmektedir. Âlimler ilgili âyetlerdeki peygamber hükmünün içtihadî dayandığını, onların verdiği adlî kararlar konusunda tecrübe kazanmalarına Allah'ın imkân verdiğini ve isabetli olanı onayladığını dile getirmektedir (*Tefhim*). Fakat En'âm 78, 79. âyetlerin tefsirinde bu bilgileri tasvip eden Mevdudî, bu sûrenin 76. âyetini farklı yorumlayarak Yûsuf Peygamber'in, Mısır kralının kanunlarına uymasının mubah olamayacağına hükmetmektedir. Bir peygamberin kralın dinini uygulaması caiz olmayabilir. Fakat Mevdudî'nin de işaret ettiği gibi eğer Mısır kralının dininden kasıt Mısır'da mer'iyette olan pozitif kanunlarsa ve Hz. Yûsuf bu kanunları hukuk tekniği ve adaletin gerçekleştirilmesi bakımından kardeşlerinin naklettiği kölelik hukukundan daha gelişmiş buluyorsa bunda şaşılacak bir durum gözükmemektedir.

[118] Bratton, *Yakın Doğu Mitolojisi*, çev. Nejat Muallimoğlu, 91-95.

[119] Demirci, *Tekvin'deki Yaratılış Kıssalarının Çivi Yazılı Kaynaklarla Mukayesesi*, 20.

[120] Bakara 2/178, 179, Mâide 5/45; Nûr 24/2, 3; Nisâ 4/15, 16.

[121] Durmuş, "Yâ", *TDV. İslam Ansiklopedisi*, 43/169, 170.

[122] Durmuş, "Yâ", *TDV. İslam Ansiklopedisi*, 43/169.

[123] Çağrı anlamına gelen sadece yâ edatı değildir, aynı anlamı ifade eden sesdeş ve anlamdaş başka kelimeler de vardır. Örneğin, toplanmaları için insanları, durmaları için develeri çağırma ve bir kuşun ötmesi anlamında ye'ye'e يَأْيَأُ fiili kullanıldığı gibi, yâ edatı yerine yâ heyâ ve türevlerinin kullanılması da bu manada değerlendirilebilir. Ya'ara يِعْر fiili de koyun ve keçi gibi hayvanların bağırması anlamına gelmektedir.

[124] Zebidî, *Tâc*; İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*.

[125] Zebidî, *Tâc*; İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*.

[126] Zebidî, *Tâc*; İbn Atıyye, *el-Muharrer*; Salebî, *el-Kesf*, Yâsîn 36/1. âyetin tefsiri.

[127] Durmuş, "Sîn", *TDV. İslam Ansiklopedisi*, 37/220.

[128] Dillon, *An Alchemy of Alphabets*, 295-297.

[129] Sin harfinin adıyla akraba görülen "sinn ve senne" سنّ، سنّ، سنّ kelimelerinin anlam zenginliğinin başta "senâ" سنّى olmak üzere sin bulunan kelimelerle fonetik ve semantik ilişkisini gösteren bir anlam öbeği sunmak istiyoruz. "Senne" kelimesinin türevleriyle birlikte anlam listesinde yer alan manaları ve o manaya ortak olan Arapça kelimeleri (parantez içinde) yazmaya çalışacağız: Bıçak bilemek (semeta سمط), bileği taşı, bilenmiş bıçak, iki ağızlı balta, taşı cilalamak (sehara سحر), gümüşü altınla cilalamak, aldatmak, sözü süslemek (sebeke, sece'a, serice سرج، سجع، سيك)، yalan söylemek (serafe سرف)، aldatmak, çalmak (seraga سرق)، şube, kalem ucu, mızrağa demir geçirmek, sivirtmek, mızrakla dürtmek, doğrultmak, çalmak (semmeha سَمَح)، diş, dişleriyle ısırarak, dişlerini kırmak, dişe misvak sürmek (sâke سَاك)، yıl (senâ, sene سنة، سنّى)، bir yıllık kontrat yapmak (sâ'a سَاع)، vakit tayin etmek, kıtlık (senihe سنهه)، yontulan taşın kazıntı tozu (sehaga سَحَق)،

sehale سحل, sehane سحن, sehâ سحى), yontmak (selebe سلب, seleha سلخ, selega سلق), soymak, uzun ve yüksek kum yığını, rüzgâr (sehece سهج, sâhic ساهج, seheke سهك, sehabe سحب, sefene سفن, sefâ سفى), rüzgâr yeri silmek (semme سم), sam yeli kavurmak, kurak yer, yerin bitkisi yenmek (sebiha سيخ); yer kır, çorak olmak (sehate سحت); kökünü kazımak, saçı tıraş etmek (sebete سبت, sehafe سحف, sehaga سحق, sebede سبد, sebrede سبرد, sebeha سيخ, selete سلت, secâ سحى); uyumak (sekete سكت), sakin olmak (sekene سكن), uykusu kaçmak, uykusuz kalmak, üzerinden yıllar geçmiş eski şey (sehira سهير, sehida سهيد), yaş, yaşıt, yaşlanmak, çelimsiz olmak (senihe سنيه, sehaga سحق, insehaga انسحق), ihtiyarlıktan aklı gitmek (sübihe سبيه), aklı zayıf olmak (sahufe سحف), ihtiyarlıktan gözleri kararmak (sedife سدف), delirmek, aklı gitmek (sa'ara ساعر), bir işi izah etmek, tasvir etmek, methetmek (selise سلس, semehe سمه), isim koymak, çamurdan saksı yapmak, amel etmek (semâ سمى), çalışmak (se'â سعى), yardım etmek (se'ade ساعد), fiyat belirlemek (se'ara ساعر), yorulup acıkmak, yere su dökmek (seğabe سغب), suyu akıtmak, gözden yaş akmak (senâ سنى, sekebe سكب), akmak, akıtmak, yağmur yağdırmak (sâha ساح, sâle سال, sebsebe سبب, senâ سنى, esbele أسبل, setele سئل, secele سجل, seceme سجم, sehha سح, sehaga سحق, sehale سحل, serabe سرب, seraha سرح, sa'abe سعب, sefeha سفح, sefeke سفك), sulamak (sega سقى), suyunu sızdırmak, subozulup kokmak (sele'e سلا), et kokmak, süratle davar sürmek (senihe سنيه, senâ سنى, secise سسس, sedeme سدم, sehame سخم), geceleyin yürütmek (sâga ساق, serâ سرى), tebasına güzel bakmak, arslan (tesennâ, تسنى sâhele, ساحل seceha سجع), güzel davranmak (sâde ساد, sâse ساس, seytara سيطر, se'ebe سب), efendi, başkan, hâkim olmak, hayvana iyi bakmak (serâ, سرى semâ سمى), şerefli olmak, yüksek olmak, eve tavan yapmak (segafe سفف), birini yüz üstü yıkmak (esbeta, اسبط isbeterra, سدح sedeha), yere uzanmak, uzatmak başını yere eğmek, koymak, mütevazı olmak (secede سجد), boyun eğdirmek, zorla yaptırmak (sehara سحر), baskı altına almak, hükmetmek (selleta سلط), kurtulmak (selime سلم), itaat etmek (esleme سلم), müsamaha, yumuşak olmak, boyun eğmek (semeha سمح), düğümü çözmek (semi'a سمع), çözülmek (tesennâ تسنى), yer otlanmak, otlanmış arazi, insan veya hayvanın dişi bitmek, dişlendirmek, malzemeye diş açmak, yemeği lezzetlendirmek (sâga ساقى), şevke gelmek oynamak, serap çölde parlamak, şimşek parlamak (senâ سنى, sehira سحر), yol (sebil سبيل), düzgün yol, yola sevk ve sülûk etmek (sede'a سدع, seleke سلك, semete سمت), yol işlek olmak (esbele أسبل seceha سجع), yolda yürümek (sâra سار, sefera سفر), süpürmek, açmak, açığa çıkmak, yola çıkmak, sıçrayarak yürümek, sıçrayıp ileri atılmak (sâra سار), yürümek, gezmek (seyera سير), öne geçmek (sebege سبق), geçmek, örnek, birinin sünnetine uymak, yüz, siret, tarikat, tabiat, cibilliyet şeriat, kanun koymak (selefe سلف), ıslah etmek (es-sûratü السورة, es-sîretü السيرة, senne سن).

Şu kelimelerse “senne سن” fiilinin anlam haritasında tespit edilemeyen fakat kendi aralarında anlam ilişkisi olan fonem öbekleridir:

Sehbü سهب (ova düz yer), es-sevdü السود (düz, taşlık yer), seviye سوية, sedde سدّ (yer düz olmak, düzeltmek, doğrultmak),

Setaha سطح (düzlemek), setara سطر (dizmek, yazı yazmak).

Sehibe سهب=sâfe ساف (kuyu kazıp kumsala erişmek),

Sâ'a ساع, sâme سام, sâbe ساب, sedeale سدل, seraha سرح, sedâ سدى, sefsefe سفسف, semehe سمح (salıvermek, ihmal etmek gevşek davranmak),

Sâ'e ساء (kötülük yapmak), seâ سئى (kavmin arasını bozmak), sebe'e سبأ (ifsad etmek), sebbe سبب, sebe'a سبيع (sövmek), sefele سفل (aşağı olmak), sefehe سفه (cahil ve bayağı olmak), segata سقط (düşmek), semüce سُمج (çirkinleşmek).

[130] Mustafa Sinanoğlu, "Sînâ", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 37/221.

[131] Zebidî, *Tâc*; Mütercim Asım Efendi, "Sîn", *Kamusu'l-Muhît Tercümesi*.

[132] Asım Efendi, *Kamus Tercümesi*.

[133] Yuya's titles included "Overseer of the Cattle of Amun and Min (Lord of Akhmin)", "Bearer of the Ring of the King of Lower Egypt", "Mouth of the King of Upper Egypt" and "The Holy Father of the Lord of the Two Lands", among others. For more see: Osman, A. (1987). *Stranger in the Valley of the Kings: solving the mystery of an ancient Egyptian mummy*. San Francisco: Harper&Row. pp. 29-30 (Vikipedi, Antik Mısır Tanrıları).

[134] Yâsîn 36/6.

[135] Mâide 5/18; Tevbe 9/30.

[136] Bakara 2/125-147.

[137] Yûnus 10/18, Zümer 39/3.

[138] Müddessir 74/42, 43; Maûn 107/1-5.

[139] Meryem 19/31, 59; Bakara 2/43, 83

[140] Bakara 2/105; Beyyine 98/1.

[141] Mâide 5/18; Tevbe 9/30.

[142] Necm 53/21, 27; İsrâ 17/40; Enbiyâ 21/26-29.

[143] Yûnus 10/31-32; Mü'minûn 23/81-89; Ankebût 29/61-63.

[144] Mü'min 40/27-45.

* Mehmet Apaydın, *Siyer Kronolojisi*, 365, 366.

[145] İbn Atıyye, *el-Muharrer*; Sa'lebî, *el-Keşf*; Sealibî, *el-Cevahir*, Meryem 19/1. âyetin tefsiri.

[146] Maverdî, *en-Nüket*; İbn Atıyye, *el-Muharrer*; Sa'lebî, *el-Keşf*, Meryem 19/1. âyetin tefsiri.

[147] Bk. A'raf 7/1; Yâsîn 36/1 ve ilgili dipnotlar.

[148] Dillon, *An Alchemy of Alphabets*, 225.

[149] Dillon'ın anlattığı mitolojiler bununla sınırlı değildir; devam etmektedir. Bu miğferin Buz Runesi gibi, savaşçıları koruduğuna inanılır. İngiltere'de 11'in durağanlık ve ölümle ilgili yönleri Martinmas Günü, 11/11 olan Mütareke Günü'nde, Girit'ten gelen rüya rahibesinin kafasında giydiği kan kırmızısı miğferi papazın giymesi, uyuyan ölümlerin uyanışını hatırlatır. Rüyalar dışında gelecekteki eylemleri tahmin için

görüntüler gelir. Norveç, aslen Anadolu'dan gelen Frey, sihirli bir domuz miğferi hikâyesi, Sümer'in domuz çobanı ve 12 aydan birine adını veren Tanrı Temmuz hikâyesini de hatırlatmaktadır... Ve destanlar bir anda derin sembolik nasihatlere dönüşür: "Unutmayın, iyi niyetlerle döşenmiştir geniş yolu Cehennemini!.. Körlerin yönetilmesi, onlara öncülük edilmesi gerekir! Akrep'in yanında çatallanan Samanyolu, Galaktik Merkez yakınındaki Cadının dallanan bölünen rahmidir. Yıldız Nehri, Orion/İkizler ve Akrep/Yay takımıyıldızları arasında akar. Yıldız haritaları üzerine dökülen yıldızlar, sonra Samanyolu'nun Galaktik rahim yakınındaki geniş ve dar bir yola ayrılması bir seçim gerektir. Seyahat ettikleri yol çatallanır ve hangisinden gideceklerini seçmeleri gerekir. Ölüm Diyarı'ndaki çatallı yollar Gizem Dinlerinde bulunur ve Pisagorcular tarafından bilinir!.." Mitolojinin ruhbanlığına kapı araladığı nokta burada kendini hissettirir. Dillon, *An Alchemy of Alphabets*, 225-233.

[150] A'raf 7/161, 162, 165-167. Aynı anlatı başka âyetlerde de vardır: "*Cumartesi yasağı konusunda aşırı gidenlerin akıbetini biliyorsunuz. Onlara, 'Aşağılık maymunlar olun!' demiştik. Bunu hem çağdaşlarına hem de kendilerinden sonra geleceklere bir ibret, sorumluluk sahiplerine bir öğüt olsun diye yaptık.*" (Bakara 2/65, 66). Cumartesi iş yapma yasağı genel olarak Allah emri gibi anlaşılmalı da Hristiyanların ruhbanlığı kendileri icat edip sonra ona riayet etmedikleri gibi (Hadîd 57/27), onların da bu yasağı kendilerinin ihdas ettikleri anlaşılmaktadır (A'râf 7/157, 163-166. âyetler). Çünkü âyet o günü yasak saydıkları ve yasak saymadıkları evrelerden bahsetmektedir. Din adına kendi koydukları yasağı ihlal etmeleri sebebiyle Allah onları böyle bir imtihana tabi tutmuş olmalıdır (Nahl 16/124). Daha önce aynı âyetlerde geçen "Aşağılık maymunlara çevirme" (mesh) ifadesi genelde bedenî (biyolojik) değişim olarak anlaşılmıştır. Bu mümkün olmakla birlikte azabı hissetmelerine engel bir durumu gündeme getirmektedir ve onlara azab edilmesi anlamsızlaşmaktadır. Cuma 5. âyeti delil getiren Mücahid ise kalp ve karakterlerinin değişmesi ve başkalarının eğlencesi konumuna düşmelerinin kastedildiğini söylemiştir (Maverdî, *en-Nüket; Ebussuûd, İrşad*). Hz. Peygamber'den gelen bazı rivayetler, maymun veya domuzla çevrilenlerin nesillerinin devam etmediğini, gerçek maymunların ve domuzların daha önce de var olduğunu, nesillerinin de devam ettiğini dile getirmektedir. İbn Hacer, *Fethu'l-Barî*, 4/407; Müslim, "Kader", 32, 33; Bünyamin Erul, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, 237, 238; ayrıca bk. Mâide 5/60. Dolayısıyla Mücahid'in yorumu daha makul görünmektedir.

[151] Bakara 2/65, 66.

[152] Bu tür mitik rivayetlerle ilgili prtaik bilgi için bk. Suad Koca, "Hadis, Mesh (Metamorfoz) ve Kültürel Bağlam: Farelerin Dönüşüme Uğramış Yahudiler Olabileceğine Dair Bir Sahihayn Rivayetinin Tahlili", *A.Ü.İ.F Dergisi*, 59:2 (2018), 1-64.

[153] M. Ali Sarı, "Kâf", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 20/142.

[154] Toplanmak, topluluk, toplamak, yummak, yönelmek: Ke'ke'e ككَا, inkebbe انكبّ, kübbetün كِبَّة, ketede كتد, ketene كتن, kesebe كسب, kesele كسل, keseme كسم, keddesse كدس, kerese كرس (istif etmek) kirsü كرس=kürsa'a كرسع (topluluk), tekerreşe تكرّش, kera'a كرس (biriktirmek, karıştırmak), kera'a كرس (sulamak, en uzak yer, Cevzâ burcunun son yıldızı), kerfe'e كرفأ, kezibe كذب ve kezze كز (büzülme, buruşmak), kezime كزم (ağzını yummak, susmak) kezime كظم (öfkeyi yutmak), kesebe كسب=keseme كسم=keşede كشد (toplamak, biriktirmek, külfetle kazanmak), kessa كص (kavim toplanmak, buruşmak, korkudan büzülüp titremek), el-kesîsatü الكصيصة (topluluk, cemaat), keale كعل (yapışmak), keame كعم (bir şeyin veya

kişinin ağzını bağlamak), kefe'e كفا (meyletmek, yönelmek, eşit olmak, ödül vermek), kerişe كرش (buruşturmak), kefete كفت, keffe كفت (toplamak, kumaşı katlamak, dikmek, avuçlamak, avuç, çukur yer, göz çukuru, terazi gözü, bir şeyin ucu kenarı, iki şeyin temas ettiği yer, ufuk), keff-ü Meryem كفت مريم (Meryem Ana bitkisi) kefele كفل (taahhüt, kefil olmak, üstlenmek, birine bakıp gözetmek), ketebe كتب (eklemek, dizmek, bükmek, katlamak, dikmek, ağzını bağlamak, yazmak, akdetmek, vasiyet, yükümlülük), kele'e كلاً (gözetmek, kollamak, korumak, veresiye ve kaparolu alım satım), kelete كلت (toplamak, bağlamak), kelede كلد=keleze كلز (yığmak), keldânî كلداني (Kaldeli), kemtera كمترا, kenea كنع (toplanmak), kâra كار (sarık sarmak, dürmek, bohça yapmak), kâfe كاف (dürmek, başörtüsü bağlamak)...

[155] Zamir, işaret ismi ve edat: Ke ك, ki ك, kümâ كُما, küm كُم, zâke ذاك, zalike ذلك, ke ك (teşbih), kemâ كما, ke'enne كَانْ, ke'eyyin كَائِي, keza كذا, küllün كُلُّ, küllemâ كُلمَا, kilâ كِلَا, kem كم, key كي, keyfe كيف.

[156] Olmak, oluşmak, parçaları birleştirerek oluşturmak: Kâne كان, kevn كون, mekân مكان (hal, istikbal ve geçmiş zamanın hikâyesi), key كي (sebeplik, için), kâde كاد (menetmek), kâde كاد (hile yapmak, tuzak kurmak), kâfe كاف, keyyefe كَيْف (şekil almak, hal, durum, mizaç, arzu), keyene كَانْ/كَيْن (korkak olmak, alçak ve zelil olmak).

[157] Gam üzüntü, zorluk: Keibe كَيْب, ke'ede كَادْ, kebede كَبِد, kedera كَدِر, kerabe كَرَب, kerase كَرَس, kesefe كَسَف, kemede كَمَد ...

[158] Geri gitmek, çekilmek, toparlanmak, acele etmek, çekip gitmek, kaçmak: Ke'ke'e كَأْكَأْ, kebeha كَبِح (hayvanın gemini çekmek), firen yapmak, kete'a كَتَعَ (çekip gitme, kaçma), inketele انكتل, kerra كَرَّ, kerker kerker, kerâ كَرَى (dönmek, tekrarlamak, anaför), kerame كَرَم, tekerrame تَكَرَّمَ (kendine yakışmayandan kaçınmak), kesefe كَسَف (Güneş ve Ay tutulması), keşkeşe كَشْكَشْ=kessa كَسَّ (korkup kaçmak, büzülüp titremek), ka'a كَع (korkmak), (itmek), ka'ka'a كَعَكَع (reddetmek ve çevirmek), ke'â كَعَى (korkak, aciz ve mağlup olmak), kefe'e كَفَأْ=kefete كَفَت (vaz geçmek, çekilmek), kefeha كَفَح (gemi çekmek), kefe كَفَّ (engellemek), kefekefe كَفَكَف=tekefefe تَكَفَف (geri durmak, engellemek), kelese كَلَس (korkup kaçmak), kelle كَلَّ (yorulmak, körelmek, nesebi kesik olmak), kemeha كَمَح, kemeha كَمَح, kehede كَهَد (yorulmak), keheme كهه ve keheye كَهِي (korku ve ihtiyarlıktan oturup kalmak, gözün ve kılıcın körelmesi), kehhe كَهَّ (ihtiyarlamak) kâde كَاد (ihtiyarlıktan titremek, korkmak, tereddüd, nerdeyse yapayazmak), kâe كَاء (korkmak, çekinmek), kâsa كَاص (korkak, aciz, cimri, olmak)

Yavaş ve te'enni ile davranmak yavaş ve sık adımla yürümek: Ke'eye كَائِي, ketefe كَتَف, ketkete كَتَكَت, ketele كَتَل, ketâ كَتَى, kerbese كَرَبَس, kerbeşe كَرَبَش, kete'a كَتَعَ (iletmek, alp götürmek) kefâ كَفَى (yetmek, yetinmek, yetiştirmek), kemtera كَمْتَرَا, kemüşe كَمُش (hızlı atılğan acele), keme'a كَمَع (yavaş yürümek), kehese كَهَس (savruk yürümek), kâse كَاس (sekerek yürümek, geri dönmek, akıllı ve zeki olmak), kâ'a كَاع (aciz olmak), kâle كَال (ölçmek, tartmak, mukayese etmek, ölçek, korkak olmak, savaşta geride durmak) keyene كَيْن (korkak olmak, alçak ve zelil olmak)...

Yere kapanmak, yıkmak: Kebbe كَبَب, senne سَنَّ, kebkebe كَبْكَب, kebene كَبِن, kebâ كَبَا, kerteha كَرْتَهَا, kerdese كَرْدَس, inkerese انكرس, kesâ كَسَى (düşmek)...

[159] Dolmak, şişmek: El-kerişü الكرش, kezze كَزَّ (mide, işkembe dolmak, büyük karın), kezabe كَطَب (şişmek), keza كَط, kezkeza كَزْكَظ, ke'abe كَعَب (kabarmak, büyüme), kezâ كَذَا,

keira كعر, kelseme كلسم (dolgun olmak), kemtera كمتر, kemüle كمل (tamam olmak)
kenebe كنب (dolmak...) ...

[160] Gür ve sık olmak, kaynamak, taşmak: Kese'e كسأ, kesse كسّ, kerabe كرب (yaklaşmak), kerfe'e كرفأ, kemsera كمسر, kâse كاس ...

Bozulmak, kokma, yalan, hurafe, : Kebese كبس, ketene كتن (kirlenme), kehasa كحس, kezibe كذب (yalan), keraze كرز, kerafe كرف (koklamak, bozulmak), kerihе كره (bozulmak, çirkinleşmek), kesele كسل (tembellik), kesâ كسى (düşmek), kefise كفس (eğri olmak), keleha كلح (yüzü ekşiterek sırtıtmak), kenete كنت (kokmak), kehibe بكه (bozulmak), keh keh كه (gülme sesi), kâhe كاه (bozulmak, kokmak), el-keyyihü الكيه (beceriksiz, maharetsiz)...

[161] Büyük, yüksek ve geniş olmak: kebeha كبح, kebûra كبر, kebese كبس, ektera أكثر, ketefe كتف, keseme كسم, kerese كرس (takdis etmek), kerame كرم (aziz ve kıymetli, saygın, şerefli, bereketli, münbit, cömert olmak, kendine yakışmayandan kaçınmak), kesâ كسى (şerefli), ke'abe كعب, (yükseklik, doluluk ve dört köşe olmak), kevkebe كوكب (parlamak, uzun ve yüksek olmak, kavme efendi olmak, çok ve parlak olan şeyler), kemüle كمل (tamam olmak), kennera كئر (iri, ablak olmak), kevime كوم (büyük iri olmak)...

[162] Kararmak: Kebede كبد, kebâ كبی, kedira كدر, kerrevus كروس (siyah adam), kerkebe كركب, kelese كلس, kemese كمس (yüzü ekşitme, doldurmak), kâbe كاب (küpten su içmek), kâze كاز (bardakla su içmek, daldırmak), keyyete كيت (kabı doldurmak, ambalaj yapmak), keyte كيت (şöyle şöyle, doldurma kelime) kâsa كاصّ (cimri, obur, şişman olmak)...

[163] Gizli, kapalı olmak, gizlemek, örtmek, sarmak: Kebbe كبّ, kebede كبد (kara, ciğer ve karın, büyüklüğü), kebûra كبر, kebese كبس, kebâ كبی, kette كتّ (kulağa fısıldamak, vahy وحى), ekkete اکت (işitmek), keteme كتّم, keseme كسم, keraze كرز (mağaraya sığınmak), ekrese اكرس (oğlakları kulübeye sokmak), kezime كزم (ağzını yummak, susmak), kezime كظم (öfkeyi yutmak, hapsetmek), kirsaf كرساف (göz dumanlanması), keseve كسو, keseye كسى (elbise giymek, örtünmek), keşeta كشط, keşefe كشف, kefeha كفح (yüzünü örten şeyi açmak), kehha كح (arınmak, halis olmak), kessa كصّ (yavaşça seslenmek), keame كعم (bir şeyin veya kişinin ağzını bağlamak), kefeha كفح (örtüyü açmak), kefera كفر (herhangi bir şeyi bürümek, nimeti örtmek, birinin hakkını inkar etmek, kaçınmak, birine kafirlik, isnad etmek, küfre zorlamak, köye dönmek), kafir كافر (inanmayan, karanlık, deniz, büyük nehir veya vadi, kara bulut, bitki, çiftçi, kuşanmış kişi, çiçek tomucuğu kapsülü, kılıfı, insandan hali yer), kefareت كفارة (günahları örten sadaka vs.), kefise كفيسة (sargı, kundak takımı), kefene كفن (sarmak, gece kararmak, bulutlar yığılmak), kelese كلس (üzerine çullanmak), kele'a كلع (yapışmak, toplanıp ahdetmek, and içmek, cesur olmak), iktelle اکتلّ (çevrelemek), küllün كلّ (hepsi, herkes), küllemâ كلّمّا (her ne zaman), kelime كلم (birine söz söylemek, konuşma, yaralama), keme'e كمأ (uzak gidip kendini kaybettirmek), kem'etü كمأت (mantar), kemtera كمتر, kemkeme ككم (gizlemek, kem küm etmek), keme كم, kemene كمن, kemiye كمي (gizlemek, gizlenmek), kemihe كمه (göz kör veya dumanlı olmak, görememek), kenibe كنب (zarfa koymak), kenede كند (nimete nankörlük, küfür), keneze كنز, künûz كنوز (malı gömmek), kenese كنس, kenise كنس (gizlenmek, yuvaya girmek, kilise, mabed), kenefe كنف (korumak, korunaklı yer yapmak), keneşe كنش (bükmek), kene'a كنع (büzülme, yemin etmek, mütevazı olmak, alçak veya sapkın olmak), ken'anî كنعاني (Kenan oğulları),

kene کن (gizleme, gizlenme) kânûn كانون (ateş ocağı), kanun'il-evvel vessani كانون الأول (aralık, ocak ayları), kenîhe كنه (hakikatini, özünü anlamak), kenâ كنى (üstü kapalı konuşmak, kinayeli söz söylemek, bir şeyi söyleyip başka şeyi hatırlatmak), kenîye كنى (künye takmak), iktefehe اكتفه (mağaraya, sığınağa girmek), kehene كهن (kahinlik etmek), el-kevbetü الكوبة (kaybolan şeye özlem duymak), kevveze كوز (önlük örtmek), kâra كار (sarık sarmak, dürmek, bohça yapmak), kevâ كوى (delik açmak, dar bir yere sokulup büzülmek) kâde كاد (hile yapmak, gizlice tuzak kurmak)...

[164] Reddetmek, itmek, ötelemek, tehir etmek, engellemek: Kebete كبت, kebele كبل, keseme كسم, kehha كح, kedira كدر (dağılmak), kedese كدس, kedeşe كدش, kede'a كدع, kedâ كدى, kerade كدر, kerîye كرى, (artmak, eksilmek, uzamak, tehir ve kiralamak, uyumak, uyanık kalmak), kesse كس (reddetmek), kes'e'a كسع (vurup kovmak), kesame كصم (kovmak), kedale كدل (itmek), ka'ka'a ككع (reddetmek ve çevirmek), kefe'e كفأ (tard etmek, vaz geçirmek), kehera كهر (surat asıp kovmak), kehele كهل (sakalına kır düşmek, ihtiyarlamak, güleç ve cömert olmak)...

[165] Kahır, galebe, şiddet, zor olmak, sağlam olmak, zelil etmek, hapsetmek, kıtlık: Ke'esa كأص, kebele كبل (esiri bağlamak), ketele كتل (hapsetmek, öldürmek), kehale كحل, kede'e كدأ, kedeha كدح, kedde كد, kedeşe كدش, kezze كز, kerase كرس (binayı sağlam yapmak, temel atmak, kürsü yapmak), kirsü كرس (taht, yurt, çadır, kerpiç), kürsî كرسى (kürsü), kernefe كرف (vurmak), ekrahe أكره, kesaha كسح, keşaha كشح (silip süpürmek, kıtlık olmak, dağıtmak), kesede كسد (iş kesat olmak), kesera ve kesse كسر, كسر (kırılmak, zarar etmek), keskes keskes (ufalamak), keşe'e كشأ (kavurup kurutmak), keşaha كشح (kabuğu soymak), kezeme كزم, keşeme كشم, keşâ كشى (burnu veya kuyruğu koparma, kökünden kesmek), keame كعم (bişeyin veya kişinin ağzını bağlamak), kebebe كلب (köpek kudurmak, bağlamak), kellefe كلف (yük yüklemek, görev vermek), kâha كاح=kâha كاخ (galip gelmek).

[166] Durmuş, "Hâ" TDV İslam Ansiklopedisi, 14/336.

[167] Dillon, *An Alchemy of Alphabets*, 154-155.

[168] Dillon, *An Alchemy of Alphabets*, 157-160.

[169] Dillon, *An Alchemy of Alphabets*, 164-170.

[170] Neftis, Nephthys ya da Nebt-het, Mısır tanrıçalarından biridir. ... Eski Mısır'da Geb ve Nut'un kızıydı. Seth'in eşi, Osiris ve İsis'in kız kardeşi idi. Kötü bir tanrı olan Seth'in eşi olarak da bilinir. Dişil organı olmayan bakire bir tapınak rahibesi, mumya görevlisi, ölüm törenlerini yöneten bir tanrıça olarak da bilinir. Osiris'in eşi olan İsis'i, kendisini onunla yatmak için kandırıp kendini çocuğuyla hamile bırakması için rezil etti. O ve Osiris, daha sonra yeryüzünün tanrısı olacak Anubis'e sahipti. Nephthys, akşam karanlığına yaklaşırken teknesindeki Ra'nın arkadaşı olarak da dikkati çekiyordu. Tevrat yazarlarının Hz. Âdem'in Havva'dan olmayan gayri meşru oğlu Şit anlatısına ve Habil-Kabil kavgası için üretilen ensest gerekçesine, Ozer kültüründen hareketle Üzeyr'in tanrı oğlu olduğuna dair mitik anlatıların kökenini Mısır vb. kadim kültürlerle özgülü bu çok kişilikli ve işlevli tanrı tipolojilerinden üretmiş olabilecekleri güçlü bir ihtimal olarak görünmektedir.

[171] Dillon, *An Alchemy of Alphabets*, 160, 163.

[172] Bratton, *Yakın Doğu Mitolojisi*, çev. Nejat Muallimoğlu, 19-29.

[173] “Yahudiler, ‘Üzeyir Allah’ın oğludur!’ dediler; Hristiyanlar da ‘Mesih, Allah’ın oğludur!’ dediler. Bu, onların daha önceki kâfirlere özenerek dillerine doladıkları bir sözdür. Allah onları kahretsin; nasıl aldatılıp da şirke mahkûm oluyorlar. Onlar, Allah ile birlikte hahamlarını, rahiplerini rabler edindiler. Tabi ki Meryem oğlu Mesih’i de! Oysa onlara, kendisinden başka ilah olmayan tek bir ilaha kulluk etmeleri, O’ndan başkasına kulluk etmemeleri emredilmişti. O, onların yakıştırmalarından çok uzak ve yücedir.” (Tevbe 9/30, 31). Bu âyetler, öncesi ve sonrasında Kitap ehlinin ilahî kitabı bırakıp daha önceki müşriklerin yoluna uyduklarını, kitabı okuyup Peygamber’i örnek alarak cahiliyeyi dönüştürecekleri yerde kitabı ve peygamberi cahilî düşünceler doğrultusunda dönüştürdüklerini açıkça ortaya koymaktadır. (Taberî, *Camî’-l-Beyan*; Cassas, *Ahkamü’l-Kur’an*; ayrıca bk. Zuhur 43/86). Yahudiler ve Hristiyanlar, sadece Üzeyr’i veya Meryem oğlu İsa’yı Allah’ın oğlu kabul etmekle kalmazlar; kendilerini de Allah’ın oğlu olarak nitelerler (Mâide 5/18). Kur’an’da Üzeyir ismi sadece bu âyette geçmektedir ve Peygamber olduğuna dair bir bilgi yoktur. İslam âlimlerine göre bu durumda onun da (Lokmân ve Zülkarneyn gibi) peygamber olduğu söylenemez Zaten erken dönem kaynaklarına göre Uzeyr ismi Peygamberler listesinde yer almaz. Sonraki dönemlerde listeye sokulmuş görünür. Bazı dinler tarihçilerinin verdiği bilgiye göre eski Mısır dinindeki Ozer olduğu kanaati daha isabetli görünmektedir. Çünkü Ozer ismi, Mısır’daki İsis-Oziris kültünün bir parçasıdır (Baki Adam, “Üzeyr” *TDV İslam Ansiklopedisi*, 42/401, 402). Söz konusu inanç Yunan mitolojisindeki Attis, Adonis, Cibela kültü ve İran dinindeki Mitra kültüyle paralellik arzeder. Çünkü bu inançlar ortadoğu dinlerinin ortak inancıdır. Yunan kültü dâhil aynı mitolojiler, Hz. İsa’nın Hristiyanlar tarafından Allah oğlu sayılmasına da kaynaklık etmiştir. Dolayısıyla bu âyetin eski kâfirlerden etkilendiklerine dikkat çekmesi boşuna değildir.

[174] Kur’an’da ne Şit’in peygamberliğine dair bir bilgi vardır, ne de ‘Havva’ ismi geçer. Sadece Hz. Âdem ve eşinden bahsedilir. Çünkü anladığımız kadarıyla ilk dönemde Âdem’in de özel bir ismi yoktu. Sanki ‘Âdem’ ismi ‘adam/insan’ anlamında bir cins ismi olarak kullanılıyor gibidir. Bu nedenle Kur’an Hz. Âdem’e eşyanın isimlerinin öğretildiği bir dönemden bahsettiği halde ne eşinin, ne de biri diğerini öldüren iki oğlunun özel isimlerinden bahsetmez. (Bakara 2/30-33, Mâide 5/27-32). Meryem sûresinde de Âdem, Nuh, İbrahim ve İsmail ismini kullandığı halde aralarında başka bir peygamber ismi vermemektedir. Bakara 2/30-33; Mâide 5/27-32.

[175] Bratton, *Yakın Doğu Mitolojisi*, çev. Nejat Muallimoğlu, 113-116.

[176] Bratton, *Yakın Doğu Mitolojisi*, çev. Nejat Muallimoğlu, 117-122.

[177] Bu kelimelerin anlamı için bk. İbn Manzur, *Lisanü’l-Arab*; Zebidî, *Tâc*.

[178] Bunlara ait örnekler için bk. Durmuş, “Hâ”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 14/336, 337.

[179] “He’he’e” هَاهَا (kahkaha ile gülmek, deveyi kovmak), hebese هبص (neşelenmek, çok gülmek), hebbe هب (bir şeyi şevkle, neşeyle yapmak, başlamak, uyanmak, yıldız doğmak), hedera هدر (böğürmek, gürlmek, kükremek, kaynamak, taşmak, kan boşa akmak, kanını mubah saymak), hedhede هدهد (çocuğu uyutmak için sallamak), herhera هرهر (ses çıkarmak, kükremek, koyunları suya çağırarak, gülünmeyecek şeye gülüp alay etmek), heze’e هزأ (gülüp alay etmek), hezze هز (sallamak, titremek, tahrik etmek, tencere kaynamak, ses çıkarmak, neşelenmek, coşmak, orgazm hali, zelzele), heziga هزق (gülmek neşelenmek), hezheze هزهز (bir şeyi tekrar tekrar oynatıp sökmek), hesse هس (kendini konuşma, sözü gizleme, susması için azarlama), hüs هس (sus emri),

heshese هسهس (gizli ses çıkarmak, gizli konuşmak, kendi kendine konuşma, vesvese, geceleyin yürümek, ayak sesi), heşşe هَشَّ (gülmek neşelenmek, coşmak, açılmak, yumuşamak), heşheşe هَشْهَشْ (kımıldatıp hareket ettirmek, kocasına muhabbet gösterip onun yanında olmaktan haz almak), hessasa هصص=heshesa هصهص (gözlerini parıltatmak), heffe هَفَّ (hafif olmak, dokunmak, özlemek, parlamak, gürlmek), hefhefe هففف (bir şeyi hareket ettirmek), hefâ هَفَى (sevinip coşmak, uçmak), heke'a هكع (sakin, rahat olmak), hekkeme هكَم (şarkı söylemek), hel هل (soru edatı, mi mı), hele هَلَّ (yeni ay görünmek, ay başlamak, işe başlamak, çocuk doğunca ağlamak, sevinmek, gülmek, parlamak, haykırmak, tehliil okumak, kaş kavisli ve ince olmak), hellâ هَلَّا (teşvik edatı), el-hüllâ الهلى (gamdan sonra gelen sevinç), el-helletü الهلة (yağmur), helime هلم (yapışmak, götürmek), helümme هلم (gel anlamında emir), helhele هلهله (atı azarlamak, bir şeyden rücu etmek), hemmeme همم (ninni söylemek), hemheme همهم (yavaş konuşmak, mırıldanmak, hırıldamak, ninni söylemek), hene'e هِنَا (yemek güzel olmak yaramak, hoşlanmak, sevinmek, kutlamak), hennefe هَنَّفَ (fütursuzca gülmek), henne هَنَّ (ağlamak, arzu ve iştihakla inlemek), hünâ هِنَا (burası, burada anlamında işaret ismi), heh=hâhe=هاه (bir şeyi hatırlatma, tehdit, uyarı), hâhe هاه (gülme sesi), hâne هان (yumuşak, kolay olmak), hevâ هوى (hoşuna gitmek, arzu etmek), hevâ هوى (düşmek, yükselmek, uçmak, süratle inmek, gitmek, dağa çıkmak, kulak çınlamak, el sunmak, havalandırmak, mizah yapmak, uçuruma yuvarlanmak), tehevvehe تهوه (ah edip sızlanmak, çukur olmak), el-hâvî الهوى (elif harfi), hâ'e هاء (güzel görünümlü olmak, arzu etmek), heyye' هَيَّا (hazırlamak, kolaylaştırmak, düzenlemek, hey'etini oluşturmak), heyte هَيْتَ (gel diye çağırarak), hâme هام (sevmek, aşık olmak), hâhe هاه (tehdit etme, gülme ve esneme sesini ifade eder), hîhi هيه هيه (kovma, defetme), heyhâte هيهات (çok uzak), heyâ هيا (çağırma anlamında nida), heysi هيس (haydi diye teşvik etmek), heyyi هي (çabuk ol), heyyâ هيا (haydi çabuk ol), mâ heyyânü hâzâ هَيَّانُ مَا هَذَا؟ (bunun işi ne?), heyyü'bnü beyyü هَيَّ ابْنُ بَيْ (babası belirsiz çocuk için kullanılır)...

[180] Rüzgâr, esmek: Hebâ هَبَى , el-hebâü الهباء (rüzgar esmek, tozmak, tozutmak, toz, toprak), el-hâbî الهابي (mezar toprağı), hebbe هَبَّ (rüzgar esmek), ehebbe اهَبَّ (Allah rüzgarı fazlalaştırmak), el-hebarî الهباري (tozlu topraklı rüzgar), el-hitru الهتر (afet felaket), herife هرف, harife حرف (rüzgar sürüp götürmek), hezife هزف, ezife ازف (rüzgar bir şeyi savurup sürüklemek), teheşşeme تهشم (rüzgar ağacı kırmak), hâce هاج (tozmak, dalgalanmak, kızmak, hiddetlenmek, şiddetlenmek), hâfe هاف (lodos esmek)...

[181] Sağmak, toplamak, birikmek, biriktirmek: Memeyi sağmak, hedebe هذب (memeyi sağmak, meyveleri toplamak), heşeme هشم (deveyi sağmak), hetafe هطف (süt sağmak, sütün sesi duyulmak), malı biriktirmek, toplanıp birikmek, biriken topluluk: hebeşe هبش, heceme هجم, heceşe هجش (özlem, toplanma, arayı bozma, kıyam, kalkışma)...

[182] Bir müddet gözden kaybolmak, aniden gelmek: Hebbe هَبَّ, hebeze هبزه (çabuk ve süratli), hebrece هبرج (çabuk ve yavaş, düzensiz yürüyüş), hebisa هبص (acele yürümek), hebe'a هبع (aptal aptal yürümek) hebele هبل, hebhebe هبهبه (sürat yapmak), hetâ هتَى (gelmek getirmek), hetene هتن, heshese هسهس (yağmur aniden yağmak), heceme هجم (ansızın saldırmak, kovmak, evi yıkmak), hedece هجع (acele etmek deve yavrusunu özlemek), hedefe هدف (yönelmek, hedef almak, atmak), heze'e هزأ, hezebe هزب, hezze هز, hezrame هزرم, hezâ هزى (çabucak kesmek, hızlı konuşmak), hezefe هزف (sürat yapmak), hezleme هزلم (adımları sık atmak), herbe'a هربع (hırsız çabuk yürümek, davranmak), hercele هرجل (düzensiz yürümek, davranmak), heri'a هرع, seri'a سرع, herife هرف (çabuk yürümek, akmak, acele etmek), hezrafe هزرف, hezraga هزرق (çabuk

davranmak), heze'a هزع (çabuk, hızlı davranmak, sarsılmak, kırılmak), tehezze'e تهزأ, teabbese تعبس (çirkin suratlı olmak), hetale هطل (ağır ağır gelmek), hetlese هتلس, (hervele هرول yürüyüşü yürüme), heffe هفت (süratli yürüme, rüzgar esmek), hefeke هفك (sölpük yürüme), hefa هفا (çabuk gitme, uçma, sürçme), tehekkale تهكّل (ağır yürüme), hekka هق (korkup kaçma), hegife هقف (iştahsız olmak), hegife هقف, hegime هقم (açlıktan acele ve şiddetli yeme), hekheka هق هق (hızlı gidip atı yormak, girişken, atılgan olmak), heke'a هكع (sabırsızlık ve telaş) helebe هلب (gök peşpeşe yağmur yağdırmak, at sürekli koşma), helete هلت (soymak, bir yerden bir yere göçme), heli'a هلع (sabırsızlık, telaş etme, hızlı olmak, korkma), helâ هلا (teşvik edatı) hemede همد (hızlı gitme, birden başlama, sakinleşme), hemeze همز (süratli yürüme, güzel yürüme), hemera همر (suyu çok çok dökmek), hemme همّ (azmetme, gayretli olmak), ehnefe أهنف (sürat yapma), heyyeha هيجّ (teşvik etme), hâ'a هاع (hırslı olmak, usanma, süratle şerre atılma, sabırsız ve telaşlı olmak)...

[183] Hecife هجف, acefe اجف (iştahı varken aç gözeterek yememe, hastanın bakımına kendini adanma, beğenmediği duruma tahammül etme), hedde هدّ, tehâdde تهّدّ, el-hedâdü الهداد (birbirini izleyerek, soruşturarak bir yere gitme, yumuşak ve teenni ile davranma), hedâ هدى (doğru yola gitme, gösterme, arama, bulma, hedefe ulaştırma, gerdeğe koyma, hediye/gelin verme), hezebe هزب (kesme, ıslah etme, süsleme), heşeme هشم (sabrederek çalışma, hürmet ve ikram etme, yumuşak dağ), hedame هدم (dayanma, katlanma, sevmek, mide hazımlı olmak), heke'a هكع (sabırsızlık ve telaş etme), helhele هلهل (atı azarlamak, bir şeyden rücu etme, te'ennî ile davranma), hennede هندّ (hakaret karşısında susma), hendeze هندز=hendese هندس, hendeme هندم (plan yapma, çizme), hâvede هاود (düşmanlığı bırakma, barışma), hâne هان (te'enni ile hareket etme)...

[184] Hebbe هبّ, hebete هبته (hezimete uğramak, zelil olmak/etme, kadrini düşürme), hebeze هبز (aniden helak olmak), hebeke هبك (ahmak olmak, batağa batma), heti'e هتأ (ihtiyarlık veya hastalıktan beli bükülme), heteke هتك, heteme هتم (vurup kırmak), hecene هجن, ihtecene اهتجن (büluğa ermeden evlendirmek, ayıplı kusurlu hale getirme, yaşı küçük, taze, değerli olmak), hecâ هجى (sövmek, şiirle hicvedip kötöleme, harfleri isimleriyle söyleme), hede'e هدأ (sakin olmak, konaklamak, uyutmak, kamburlamak eğilme) hedebe هذب, el-hedbilü الهدبل (dal, saçak, püskül sarkma, ağır, aciz kimse, arslan), hedece هذج (titreyerek yürüme), hedde هدّ (duvar gürültüyle yıkılma, zayıflama, kocama, korkutma, tehdid etme), hedefe هدف (tembel ve aciz olmak), el-hedlü الهدل (sarkık), hedeme هدم (binayı yıkmak), el-hidmü الهدم (yaşlı adam), el-hidmelü الهدمل (eski, yaşlı, yırtık, kuru), heze'e هزأ (helak olmak/etme), hera'e هرا (soğuk veya sıcak insanı helak edecek kadar şiddetli olmak), herase هرس (kırmak, ezme, ufalama), herase هرش (kötü davranma, tahrik ve kışkırtma), herisa هرص (uyuz olmak), herika هرق (suyu dökmek kanı akıtmak), herime هرم (ihtiyarlamak, eskime), el-herimü الهرم, el-hürmanü الهرمان (yaşlı, akıl, can, tecrübe), el-heremü-ehram الهرم (piramit), el-hirmetü الهرمة (ihtiyar adamın veya kadının son çocuğu), hermese هرمس (çirkin, asık surat olmak) hermele هرمل (yaşlı olmak), hezera هزر (vurmak, yere çalma, kovma, gülmek, vergi verme, aldatma, pahalı satma), hezele هزل (zayıf ve zebun olmak), hezeme هزم (yenme, bozguna uğratma, birinin hakkını yeme, öldürme, kuyu kazma, hızla hareket edip ses çıkarma), heşeme هشم (bir şeyi kırmak, ufalama), el-heşimü الهشيم (kuru, ufalanmış ot, dermansız adam), hesira هصر (dalı eğip bükme, kırmak), hessa هسّ (çiğneyip kırmak), hesame هصم (kırmak), hesâ هصى (yaşlanma), hedda هضّ (kırıp ufaltma), hedame هضم (kırmak, saldırmak, sindirme, hakkını gasp etme), hetara هطر (köpeği dövmek, dilenci zengine boyun

bükmek, kuyu yıkılmak, zelil olmak), heka'a هقع (dağlamak, men etmek, korkudan rengi atmak, aşağılık ve zelil olmak), tehekkame تهقم (düşmanı kahretmek, derin denizin gürültüsü) hekkede هكد (alacaklı borçluyu sıkıştırmak), hekke هك (vurmak, bitkin düşürmek, ezmek, kuyu çökmek, sarhoş olmak, saçmalamak), hekkeme هكم (gök çok yağmur yağdırmak, kibirlenmek, öfkelenmek, pişman olmak, kuyu çökmek, hafife alıp alay edip eğlenmek), tehekkene تهكن (kaybettiğine yanmak), helese هلس (verem gibi hastalıkların zayıf düşürmesi, hezeyan konuşmak), heleke هلك (helak olmak/etmek ölmek, çabalamak, ihtirasla yönelmek, kıtlık olmak), heme'e هماً (elbiseyi eskitmek), hemedede همد (ateşin alevi sönmek, ölmek, elbise eskimek, yıpranmak, bitki çürümek, kurumak), hemera همر (binayı yıkmak), hemeze همز (atı mahmuzlamak, kırmak, sıkıştırmak, yere çarpmak), hemesه همس (avını kırmak, parçalamak), hemeşe همش (ısırmak), hemeta همط (zulmetmek, gasbetmek, acele etmek, sövmek), heme'a همع=hemeğa همغ (başına vurmak, yarmak, gözden yaş akmak), hemeke همك (teşvik etmek), hemele همل, ehmele أهمل (gözden yaş boşanmak, salıvermek, ihmal etmek, kendi haline terk etmek), hemme هم (gamlı olmak, ihtiyar olmak), hemâ همى (göz yaş akıtmak, su akmak, şaşkın dolaşmak), hene'a هنع (boyun eğmek), heneka هنع (kalp sıkıntısına uğramak), hâra هار (sevk, kışkırtma, birbirine düşürmek, binayı yıkmak, yere yıkmak, saldırmak, helak olmak), hevise هوس, hâşe هاش, hâ'a هاع (insanlar fesada uğramak), hâne هان (zelil olmak, küçümsemek), hâbe هاب (korkup kaçmak), hâde هاد, heyyede هيده (hareket ettirmek, ıslah etmek, tasalandırmak), hâşe هاش, hâda هاض (kuş terslemek), hâfe هاف, heymân هيمنان, (şiddetli susuzluk, lodos esmek), hâle هال (dökmek, dökülmek, heyelân olmak), heyûlâ هيولا (zerre, şekilsiz ilk madde)...

[185] Çocuğunu kaybetmek, aklını yitirmek, ihtiyar birinin son çocuğu olmak: Hebile هبل (annesi oğlunu kaybetmek, aklını yitirmek), el-hebeyyü الهبي (sabi çocuk), hevâ هوى (anne çocuğunu kaybetmek), el-hirmetü الهرمة (ihtiyar adamın veya kadının son çocuğu)...

[186] Şaşırtıp aklını almak, korkudan akli gitmek, ahmak ve zayıf olmak: Hebetه هبت, el-hebyağü الهبيغ (ahmak uykucu, fahişe kadın), hebile هبل (aklını yitirmek), el-hiblağü الهبلىق (bayağı, piç), el-hebennekü/etü الهبنكة/الهبنكة (zayıf, ahmak erkek ve kadın), hetera هتر (cahil, ahmak olmak, bunamak, yalanlamak), hecce هجج, ihtecce اهتجج (evi yıkmak, göz içeri göçük olmak, kimseye danışmayıp görüşünde sabit olmak), heccâcü/etü هجج/هجة (saplantı, dar ve uzun vadi), hecese هجس (aniden kalbe gelen düşünce, vesvese, fısıldama duyulup anlaşılmayan gizli ses), heceme هجم (yıkım, saldırı), hechâc هجهاج (ahmak, akli kıt, yaşlı kimse), heceme هجم, heciye هجي (göz içeri batmak, göçük olmak), el-hicrasü الهجرس ve el-hecra'u الهجرع (yırtıcı hayvan, alçak ve ahmak adam), el-hiddân الهدان (korkak, zayıf, ahmak), hedene هدن (sakin, korkak ve ahmak olmak), heddene هدن (öldürmek, söz verip aldatmak, çocuğu avutmak, gömmek), defene دفن (düşmanı razı edip sulh yapmak, sükunet, gevşeme, mütareke, barış yapmak), herabe هرب (korkmak, kaçmak, ihtiyarlamak), herace هرج, merace مرج (kargaşa ve fitneye düşürmek, kafa karışıklığı, aptallık, baygınlık), hey'ara هيعر (kadın hafif meşrep olmak), hefete هفت (şaşırmak, ağzına geleni söylemek, ahmaklık etmek), el-hiklisü الهكلس (kötü ahlaklı kişi, tilki), hekira هكر (şaşmak, hayret etmek, uykuya dalmak), heke'a هكع (sabırsızlık ve telaş etmek, korkmak, ahmaklık etmek), helese هلس (hezeyan konuşmak, aklını kaybetmek), hemeze همز (şeytan çarpması, vesvese), hemeka همق (ahmak olmak), henibe هنب (ahmak olmak), el-hevbü الهوب (ahmak, çenesi düşük), hevce هوج (ahmak olmak), hâvede هاود (cinlerle konuşmak), hâfe هاف, havfe خوف, hâle هال (korkmak, korkutmak), tehevvehe تهوه (korkak, ahmak olma), hevâ هوى (şeytan

aklını almak), hâta هاط (fitne, kargaşa), hâga هاق (ahmak olmak), hâme هام (âşık olmak, kara sevdaya tutulmak)...

[187] Konuşma şekilleri: Hette هتّ el-hitru الهطر (anlamsız söz), hetefe هتف (çağırarak, bağırmak, uzaktan, görünmeden konuşmak, tlf.), hetmera هتمر (çok konuşmak), hetmele هتمل (gizli konuşmak), hethete هتهت (hızlı konuşma kekeleme), hetene هتن (yağmur bir durup bir yağmak), hece'e هجأ (ihtiyacı artmak veya geçmek), hedece هج (ses kesik çıkmak), heze'e هزأ, hezebe هزب, hezze هزّ, hezrame هزرم, hezâ هزى (çabucak kesmek, hızlı konuşmak, saçmalamak, hezeyan), hezheze هزهز (önyargı), herra هّر (köpek hırlamak, havlamak), herata هراط safsata yapmak, kötü konuşmak), hermeze هرمز (gevelemek, arkadaşından gizli konuşmak), hernefe هرنف (fersiz konuşmak, ağlamak), hezice هزج (name ile güzel şarkı mırıldanmak), hezele هزل (şaka yapmak, akıl dışı konuşmak, ciddi olmamak), hedabe هضب (söze, lakırdıya dalmak), hedale هضل (çok konuşmak), hekâ هكى , (herze ve hezeyan konuşmak, gönül meftun olduğu şeyin peşinden gitmek), helese هلس (hezeyan konuşmak, sözü yavaş ve gizli konuşmak), hemete همت (sözü, gülmeyi gizlemek) ehmece أهمج (birbirine karıştırmak, gizlemek), hemera همر (çok söz söylemek), hemmâr همّار, hemmaz همّاز (boşboğaz, sözle arkadan çekiştiren), hemeze همز (arkadan çekiştiren, vesvese vermek), hemese همس (sesi ve eşyayı gizlemek, vesvese vermek, gece ayak sesini gizlemek, fısıldamak), hemeşe همش (çok konuşmak), hemheme همهم (yavaş konuşmak, mırıldanmak, hırıldamak, ninni söylemek), henbesa هنبص (gizli gülmek), heneğa هنع (sesi kısarak sevişmek, flört etmek), heyneme هينم (gizli konuşmak, dua etmek), el-hevbü الهوب (ahmak, çenesi düşük), hâde هاد (gizlice konuşmak, sözü güzel söylemek yavaş yürümek), hâda هاض (hastalık nüksetmek, kemiği tekrar kırmak), hâta هاط (gürültü şamata yapmak), hedera هدر (böğürmek, gürllemek, kükremek, kaynamak, taşmak, kan boşa akmak, kanını mübah saymak)...

[188] Gecedan bir vakit: El-hibbetü الهبة (seher vakti), el-het'etü الهتنة (gecenin sonu), el-hitru الهتر (gecenin ilk bölümü), el-hetkü الهتك (gecenin yarısı), el-hityü الهتي (geceden bir bölüm), hecede هجد (gece uyumak, uyutmak, uykuda bulmak), tehecceده تهجد (namaz vs için uyanık kalmak), hecera هجر (öğle sıcaklığında yola gitmek), el-hecmetü الهجمة (gecenin başlangıcı), el-ihticamü الاحتجام (gecenin sonu), el-hed'ü الهدء (gecenin ilk üçte biri), el-hevâdü الهواد (gecenin başlangıcı), el-hâzilü الهازل (gecenin ortası), herâşe هرش (zaman zor geçmek şiddetli olmak), hevveمة هوم (uyumak), et-tehvâü التهواء (gecenin bir saati), el-hîru الهير (gecenin yarısından azı)...

[189] Uykudan uyanmak, uyandırmak: Hebbe هبّ , hebhebe هبهب , nebehe نبه , hekkele هكل , heykele هيكل (iri cüsseli olmak, kibirlenmek, yüksek, muazzam bina, Yahudi havrası, putların bulunduğu bina, heykel, iskelet, kilisede kurban takdim yeri, mihrab)...

[190] Hebera هبر , el-hibru الهبر , hevbece هوبج , el-hevbecetü الهوبجة (yüksek, düz ve oturaklı yer, derenin bittiği yer, kazılan su çukuru), hebeta هبط (bir beldeye girmek, inmek, konmak, fiyat düşmek, eksilmek), hecera هجر (ilişkiyi kesmek, küsmek, terk etmek, uzaklaşmak, göçmek), hede'e هدأ (sakin olmak, konaklamak, uyutmak,) hedefe هدف (yönelmek, hedef almak, atmak), hemedede همد (ikamet etmek), hemeşe همش (toplamak, kavim birbirine kaynaşmak,), el-hâmetü الهامة (reis, başkan, kabirlerde gece yaşayan bir kuş, baykuş), el-heyyaru الهيار (düz ova), hâta هاط (işe yön vermek, düzenlemek)...

[191] Hebbe هبّ , Hebeze هبز , hebera هبر , hebele هبل (büyük, koruyucu olmak, hükmetmek), hübel هبل (hübel putu), hetale هطل (peyderpey iri taneli yağmur yağmak)

hâ'e هاء (zatında yücelik olmak, sevinmek), hevi'e هوى (himmet eylemek, övünmek), hâ'e هاء, heviye هوى, lebbeyk (emrindeyim), hâde هاد (hidayete ermek, dalaletten kurtulmak), heymu'llah هيم الله (Allah'a yemin olsun), heymene هيمنة (hükmü ve kontrolü altına almak, koruyucu ve gözetici olmak, kuş kanatları altına almak, amin demek), Müheymin مهيمن (aynı anlamda allah'ın sıfat ismi), hevâ هوى (hoşuna gitmek, arzu etmek), hevâ هوى (düşmek, yükselmek, uçmak, süratle inmek, gitmek, dağa çıkmak, kulak çınlamak, el sunmak, havalandırmak, uçuruma yuvarlanmak), hâ'e هاء (güzel görünümlü olmak, arzu etmek), hey'e هياً (hazırlamak, kolaylaştırmak, düzenlemek, hey'etini oluşturmak), heyte هيت (gel diye çağırma)...

[192] Dillon, *An Alchemy of Alphabets*, 266.

[193] Bratton, *Yakın Doğu Mitolojisi*, çev. Nejat Muallimoğlu, 33, 34.

[194] Demirci, *Tekvindeki Yaratılış Kıssalarının Çivi Yazılı Kaynaklardaki Yaratılış Kıssalarıyla Mukayesesi*, 27.

[195] Furkân 25/53; Fâtır 35/12; Vâkıa 56/68-70; Râhman 55/19-25.

[196] Dillon, *An Alchemy of Alphabets*, 266-274;

[197] Hulusi Kılıç, "Ayn", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 4/255.

[198] Öncelikle ayn عين kelimesi hem göz, hem pınar (göze), kaynayıp akan su, hem bir türün gözdesi, iyisi, kıymetlisi, bir topluluğun öncüsü, gözcü ve gözetleyicisi, hem de bir şeyin zahir, açık ve göz önünde olanı, dolayısıyla mekân, ufukta yer kaplayan eşya, kişinin kendisi, zatı, peşin para, malın elden teslimi anlamlarına gelmektedir.

[199] Ayn عين kelimesiyle aynı köke sahip âne ان fiili dikkatle bakma, gözetleme, casusluk yapma, birine haber getirme, dikkatli veya kötü gözle bakma, kaynağın suyunun çoğalması, akması, kuyucunun suya ulaşması, gözün güzel ve iri olması, bir şeyi tayin etme, atama, ağacın çiçek (göz) açması, inciye delik (göz) açma, açığa çıkma, tulum vb. şeyin delinmesi veya deliğin kapatılması ve içine su doldurulması, gözlem yapma, muayene etme, ilgilenme, önem verme, inceleme, şerefli olma, birini amir olarak atama, bir şeyin gözde ve iyisini alma, vaade tayin ederek veresiye alışveriş yapma vs. anlamlarına gelir. Âne ان (görme, açık ve zahir olmak), alene ان (görünür olma), arada عرض (gösterme), ard عرض (yeryüzü), arad عرض (dünya malı), anân انان (ufuk, âfâk), alime علم, arafe عرف, akale عقل (bilme, anlama), ayn عين (eşya, var olan, görülen), âlem عالم (görülen evren), alem علم (gösterge), a'raf اعراف, arş عرش (yüksek yer), arace عرج, mirac معراج (yükselme, belirgin olma), amme عممة (umumilik), âne ان (yardım etme), isteâne استعان (yardım isteme, sığınma, göz dikme), abede عبد (kul olma, edinme), asame عصامة (koruma, sığınma), ista'nâ استعنى (müsta'nî, yüz/göz çevirme), âra عار, arra عر, âbe عاب, atebe عتبة (ayıp, utanma, yüzüne bakamama), âne ان, abbe عب (suyun kaynağından çıkması, akması), asara عصر (bir şeyin suyunu çıkarma), arabe عرب (su ve dilin saflaşması ve insanın hareketli, konar göçer olması, Arap toplumuna mensup, tanıdık olması), acem عجم (yabancı olması), ayyene عين, arabe عرب ve abera عبر (açıklama), anâ انى ve anne ان (mektuba unvan yazma), ayn عين (ölçü birimi, nakit) âra عار, yaîru يعير, yaûru يعور (ölçek ve ayarlama), âle عال (eksik ölçme), ayn عين (insan gözü, gözdesi, terazi gözü, kefesi), anâ انى, ya'nî انى (önem verme meşgul olma), âne ان, âme ام (bir şeyi arzulu ve dikkatli yapma), azibe عزب (susuzluk çekme ve leziz olma), asâ عصى, aşeka عشق ve aşera عشر (beklenti, sevgi, muhabbet), âne ان ayyene عين (belirleme), adde عد (sayma), ahhede عهد, ehade احد

vahhade وَّحَدَّ (birleme), ahide احد, akale عقل, akade عقد, akede عكد, akabe عقب (belirleme, bağlama ve bağlanma), atafe عتف, letafe لطف ve atâ عتی (ilgi, şefkat gösterme, iyilik etme), âle عال (geçimini üslenme), âne ان (koruyup kollama), elif ve ayn ile dönüşümlü kullanılan âle عال ve âse عاس (aile, geçim), amera عمر (yaşama, ikamet, imar), araşe عرش (ev yapma), amede عمد (eve direk vurma, destekleme, çocuğu vaftiz etme), amile عمل (çalışma), araka عرق (terleme), anâ عنى (esir olma, göz altına alınma), anişe عنش (hayvanı bağlama), aleta علط (boynuna asılma), allega علق ve ğalega غلق (kapatıp kilitleme), alefe علف, adefe عدف (yemleme), alle علّ , aleze علز ve alese علس (hasta olma), alece علج (tedavi etme, ilaç verme)...

[200] Yükselme anlamıyla âne ان fiiline ortak olan alâ على fiili ve türevlerinin alâ على harf-i cerrinin yükseklik ve bir şeyin üst tarafını (استعلى) ifade etmesi örtüşmektedir. Anne عن fiilinin gözü bir tarafa çevirme, alıkoyma, menetme anlamları ile anede fiili ve türevlerinin sapma, reddetme ve inatlaşma anlamları ortaktır ve an عن harf-i cerriyile örtüşmektedir. Âne ان ve ayn عين, alâ على , azime عظم, azze عزّ, aleme علم, ilim علم (yükselme, kibirlenme, yukarı çıkma, şerefli olmak), anâ عنى ve alâ على (mektuba adres yazma), aleme علم (alem, işaret, belirti), alle علّ (illet, delil iz), avn عون (yaşının ortasında olma), azm عظم (yolun ortasında olma) adele عدل (ortada dengede olma), azime عظم , azime عزم , asime عسم (gayretli ve kararlı olma), acele عجل , acera عجر (çabuk ve hızlı davranma) anlamları arasındaki akrabalık ayrıca önemli göstergelerdir.

[201] Anede عند, amâ عمى, amişe عنش (gözden yaş akması, kör basiretsiz olma, sapma), amehe عمه, âce عاج, asefe عسف (yolunu şaşırma, sapma), adâ عدى, atâ عطى (kibirli, haddi aşma) asera عسر (zor olma, zorlaştırma), anete عنت (kötülük etme), azera عزر (özür dileme), acefe عجف, azibe عذب, arane عرن, asefe عسف (uzaklaşma ve kaybolma), arâ عرى (zor zamanda terk edip yalnız bırakma) affe عفّ, afâ عفا, (terk etme, vazgeçme iffetli olma), kelimeleri an عن harf-i cerrî ve anne عن fiilinin açılımı gibidirler. Azele عزل (azletme, görevden alma) fiili de âne ان ve ayyene عین (tayin ve atama) fiilinin zıt anlamlısıdır.

[202] Hamdi Yazır, *Hak Dini*.

[203] Zebidî, *Tâc*, aşâ-ya'şû عشى يعيشو , fiili

[204] Bk. Sâd 38/1. âyet ve ilgili dipnot.

[205] Zemahşerî, *Keşşaf*; Taberî, *Camî' l-Beyan*; Razî, *Mefatihü'l-Gayb*.

[206] Maverdî, *en-Nüket*; Hamdi Yazır, *Hak Dini*.

[207] İbn Atıyye, *el-Muharrer*.

[208] Dillon, *An Alchemy of Alphabets*, 205.

[209] Durmuş, "Tâ", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 39/281-283.

[210] Fenike ve İbrani alfabelerine 22. harfi Tav (mark) ya da +, Arapçadaki ince 'Te' harfine denk düşer. Bu harf ile karıştırılmaması gerekir.

[211] Dillon, *An Alchemy of Alphabets*, 205.

[212] Dillon, *An Alchemy of Alphabets*, 205-215.

[213] Durmuş, “Tâ”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 39/281-283.

[214] Tanne طَنَّ, tantane طنطن, dekka دق zil ve çingirak sesi, taka تق takırtı sesi, tabtabe طبطب su veya ayak sesi gibi kelime grubu da vurma, kırma ve şiddet seslerinin yansımalarına örnek verilebilir. Bu sert sesler öbeğinin zıt yönünde bir uzantı oluşturan ve insanın vücut ve duygu hareketlerini yansıtan fiiller de vardır: Örneğin ta'ta'e طأطأ (baş eğmek) tâ'a طاء (boyun eğmek, yumuşamak ve itaat etmek) tâbe طاب ve tabbe طب (hoş ve nazik davranmak), itr عطر (keskin koku)...

[215] Örneğin tâ'e طاء (ayrılmak, uzaklaşmak, gidip gelmek), târa طار (uçmak, dönmek, yol yürümek, sürmek, uzamak, yayılmak), tahha طح (atmak, yaymak, sürüp götürmek), tâfe طاف (etrafında dönmek dolaşmak), tâle طال (uzamak), tafika طفق ve talea طلع (bir yere/şeye ulaşmak), tamea طمع ve talebe طلب (bir şeye ulaşma arzusu, istek), tavâ طوى (ayrılmak, geçip gitmek, mesafe kat etmek, uzağı yaklaştırmak), Tuvâ طوى (Sinâ'da bir vadi ismi) tâha طاح ve tahâ طحى (yolu şaşırmak, dolaşmak, uzak olmak, helak olmak), tamâ طمى (uzayıp yükselmek), taraha طرح (atmak), tarade طرد (uzaklaştırmak, kovmak), taleka طلق (ayrılmak, boşanmak), tagâ طغى (coşmak, taşmak ve haddi aşmak), ta'ane طعن , (geceleyin uzağa gitmek, ayıplamak), taraga طرق , (yola gitmek, yol yapmak, düzlemek, kapıyı çalmak)...

[216] Sa'lebî, *el-Keşf*; İbn Atıyye, *el-Muharrer*.

[217] İnce hâ harfinin anlamıyla ilgili olarak Meryem 19/1. âyetin açıklamasına bakılabilir.

[218] Maverdî, *en-Nüket*.

[219] Zemahşerî, *Keşşaf*; İbn Kesir, *Tefsir*.

[220] İbn Atıyye, *el-Muharrer*, Şuarâ 26/1; Maverdi, *en-Nüket*, Neml 27/1. âyetin tefsiri.

[221] Sa'lebî, *el-Keşf*, Şuarâ 26/1. âyetin tefsiri.

[222] Maverdî, *en-Nüket*; İzz bin Abdisselam, *et-Tefsir*, Şuarâ 26/1. âyetin tefsiri.

[223] Şinasi Gündüz, *Mitoloji ile İnanç Arasında*, (Samsun: Etüt Yayınları, 1998), 163-164.

[224] Sin harfinin anlamı için Yâsîn, mim harfinin anlamı için el-A'râf 7/1. âyetlere bk.

[225] Sin harfinin anlamı için Yâsîn 36/1. âyete bk.

[226] Sin harfinin anlamı için Yâsîn 36/1. mim harfinin anlamı için A'raf 7/1. âyetlere bk.

[227] Maverdî, *en-Nüket*; İbn Atıyye, *el-Muharrer*.

[228] Razî, *Mefatihü'l-Gayb*, Hûd 11/1. âyetin tefsiri.

[229] İbn Atıyye, *el-Muharrer*, Hûd 11/1. âyetin tefsiri

[230] Maverdî, *en-Nüket*; Sa'lebî, *el-Keşf*; Suyutî, *ed Dürrü-l Mensür*, Yûsuf 12/1. âyetin tefsiri.

[231] Durmuş, “Râ”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 34/371.

[232] Dillon, *An Alchemy of Alphabets*, 293.

[233] Bratton, *Yakın Doğu Mitolojisi*, çev. Nejat Muallimoğlu, 34.

[234] Bratton, *Yakın Doğu Mitolojisi*, çev. Nejat Muallimoğlu, 25.

[235] Bratton, *Yakın Doğu Mitolojisi*, çev. Nejat Muallimoğlu, 27-29.

[236] Dillon, *An Alchemy of Alphabets*, 293-294.

[237] Bratton, *Yakın Doğu Mitolojisi*, çev. Nejat Muallimoğlu, 26, 27.

[238] Durmuş, "Râ", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 34/371.

[239] Râ harfi anlamına gelen er-Râü الرءاء kelimesi, denizköpüğü ve zirve anlamına da gelmektedir. Ra's رأس kelimesi baş anlamına geldiği gibi her şeyin yukarısı, baş tarafı, ucu, zirvesi, akıl, şeref, kıymet, anlamlarına ve hatta raîs رئيس veya riâs رئاس kelimeleri gibi hâkim, vali, kılıç kabzası, bir işin başı, burun, sermaye vs. anlamlarına da gelmektedir.

[240] Ra'ese رأس fiili başına dokunmak, kafası büyük olmak, başı ağrımak, reis, başbuğ olmak veya birini başkan yapmak, değerli ve şerefli olmak, birinin başını yere eğmek anlamlarına gelmektedir. Şu fiiller bu anlamlarla ortak oldukları gibi alanı da giderek genişletmektedir. Rayese ريس, ra'ese رأس (kibirli olmak ve salınarak yürümek), râ'a راع (yükseklik yücelik, bereketlenmek, artmak, fazlaşmak, beri öte hareket etmek, görünüp kaybolmak, süslenmek). Aynı kökten er-rî'u الريع (yüksek yer, dağ, yüksekten inen akıntı, kule ve manastır hücre), ray'ân ريعان (her şeyin evveli, ucu efdal olanı), ra's رأس (baş), râye راي ve rayyâ رِيّ (bayrak yapmak, yüksek ve görünür yere sancak dikmek), râyet راية (bayrak, gerdanlık, insanların görmesi için dikilen her türlü nesne), rabbe ربّ, Rab ربّ (yüksek ve efendi olmak, sahip olmak, yetiştirmek, büyütüp beslemek, rızıklandırmak, hayır ve bereket vermek), ra'efe رائف, Raûf رَأُوف, rahime رحيم Rahim رَحِيم (gözetme koruma, acıma), ra'afe راعف (salınmak, dalgalanmak), rayyehe رَيْح (bir şeyi genişletmek, yaymak, tereddüt ve kararsızlık), raffe رَفْت, rafrafe رَفْرَف (dalgalanmak, salınmak titremek) ra'â رَأَى ve ra'ra'e رَأَى fiilleri yüksek ve görünür olmak), ra'â رَأَى duyularla görmek, göstermek, gösteriş yapmak, tefekkürle kalple görmek ve akıl ile idrak etmek), ra'ra'e رَأَى (görmek, bakmak ve gözü hareket ettirmek, gözün, şimşegin, bulutun, serabın parlaması, gök gürültüsü)... (Bunlar yükseklik, görünürlük, süreklilik demektir ve râ harfinin tekrar yoluyla zırlatılmasını andırır.), rafe'a رَافِع (yükselmek, kaldırmak), a'rafe اَعْرَف (yükselmek, anlamak), rave'e رَاوِع (acele karar vermeyip sonunu düşünmek), râbe رَاب (şüphe ve tereddüt), ra'ade رَاعِد, ra'dede رَعْد, Râde رَاد, ra'd رَعْد (korku, tehdit, titreme, isteme) rabe'a رَابِع (sevinç, müjde, mutluluk, bereket, esirgeme ve şefkat), rabi' رَابِع (bulut, bahar), Ra'ese رَاعِس, râse رَاس (reis olmak, görünmek), rasse رَسَّ, rassa رَصَّ (yerleşmek, yapıştırmak, haberi yaymak), ravâ رَوَى ve rasele رَسَلَ (haber iletmek)... Anlaşılan o ki sesin yayılması, haberin yayılmasına ev sahipliği yapmaktadır.

[241] Maverdî, *en-Nüket*; İbn Atiye, *el-Muharrer*; Sa'lebî, *el-Keşf*.

[242] Bk. Kâf 50/12; Furkân 25/38.

[243] Bk. Ra'ese رَأَس fiilinin anlamlarıyla ilgili dipnot.

[244] Bratton, *Yakın Doğu Mitolojisi*, çev. Nejat Muallimoğlu, 102-105.

[245] Durmuş, “Hâ”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 14/333-338.

[246] Dillon, *An Alchemy of Alphabets*, 192-202.

[247] Özellikle hadde حَدْ, halese جلس, hatta حظ (sınır, engel koymak), kelimesi de hâle حال ve hâme حام fiilleri de bir şeyin etrafında dönmek anlamında bu fiillerle anlamdaştır. Havâ حوى fiilide bir şeyi içine alma, toplama ve kuşatma anlamıyla havuz anlamındaki hâda حاض fiiliyle eş anlamlıdır.

[248] Habese حبس, hasara حصر, hazara حظر, hasane حصن ve haffe حَفّ, hâta حاط (sarma, kuşatma), haraze حرز, harase حرس, hafaza حفظ ve hamâ حمى yahmî يحمي himaye حماية hadane حَضن (koruma ve saklama), hameze حمز, hamese حمس, havese حوس (kahramanlık), hasebe حسب, hasibe حسب, (saymak ve soylu olmak), haleme حلم ve tehammele تحمّل (yumuşaklık, ihtiyatlı olmak, sorumluluk almak), hazira حزر ve hamme حَمّ (korumaya alma anlamından başlayan uyandırma, sakındırma ve korkutma), hacebe حجب, hacera حجر, haceze حجز, hacâ حجي, haseme حسم, harume حرم, hazale حظل (sınırlama, engel olma ve tasarruftan men, hacr, haram, yasak,) Hicaz حجاز, Haram حرام ve Hicir حجر, (Kâbe ve çevresiyle ilgili isimler), habbe حَبّ, hasüne حسن, harasa حرص, harâ حرى, hadibe حذب, hasira حسر, halâ حلى, hane حَنَّ, hanâ حنى (tatlı, sevimli, güzel olmak, sevmek, düşkün olmak, özlem ve üzüntü duymak), hamide حمد (övme)...

[249] Hasara حصر, hâsara حاصر, haffe حَفّ, hâsa حاص, hâda حاض fiilleri hâta حاط kelimesiyle anlamdaş görünmektedir. Ancak hâbe حاب, hâde حاد, hâra حار, hasera حسر, hâfe حاف harafe حرف, hanefe حنّف, hâda حاض, hâle حال hâne حان, hame'e حامأ fiilleri ihata إحاط anlamıyla birlikte yoldan sapmak, eğilmek, dönmek ve zulmetmek anlamlarına da gelmektedir. Hadege حذق ve ahdega أحذق hakade حذق, hadde حَدْ (keskinlik ve öfke), haşera حشر (toplamak, sürmek), harabe حرب, hatabe حطب, haraşe حرش, haraka حرق, harake حرك, hamme حَمّ (tahrik, tahriş ve şiddet)

[250] Maverdî, *en-Nüket*; Sealibî, *el-Cevahir*.

[251] Habâ حبى, hateme حتم, hadese حدث, hazara حزر, hasade حصد, hakka حَقّ, halle حَلّ, hakeme حکم kelimelerinin anlam örgüsü ortaktır ve hamme حَمّ kelimesinin anlamıyla akrabadır.

[252] Arslan, “Elif”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 11/35; Dillon, *An Alchemy of Alphabets*, 89-105.

[253] Bu harflerin belli kelimelerin anahtarı veya kısaltması olduğunu iddia edenler de olmuş, hangi kelimelerin kısaltması olduğu konusunda İbn Abbas ve diğer âlimlerden çok farklı rivayetler gelmiştir. Ancak Şevkânî'nin de belirttiği gibi Hz. Peygamber'den herhangi bir bilginin gelmemesi, sahabeye dayandırılan isnatların kısıtlı ve çelişkili, ta-biinden gelen bilgilerin ise daha da karmaşık olması ve ayrıca önerilen manaların Arap dilinde yaygın olmaması gibi nedenlerle bu bilgiler tutarlı bir sisteme oturtulamamaktadır. Duman, “Huruf-ı Mukattaa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 8/401, 403, 404.

[254] Âlimlerin çoğu bu harfleri sûrelerin ismi kabul etmiştir (*Zemahşerî Keşşaf*, I, 19-31). Zeyd bin Eslem, Halil b. Ahmed, Sibeveyhî ve Hasan-ı Basrî bu görüştedir (Taberî, *Camiu'l-Beyan*, 1/206; Razî, *Mefatihü'l-Gayb*, 2/8-11; Duman, “Huruf-ı Mukattaa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 8/402). Harfleri devamındaki cümleyle birlikte sûre başlangıcı kabul eden görüş bu iddiayı tutarlı hale getirebilir. Katâde ve Mücahid'e

nispette Kur'an'ın ismi olduğu da söylenmiştir. Fakat bu harflerin hemen devamında Kur'an'a ayrıca yemin edildiği için tutarlı görülmemiştir. Duman, "Huruf-ı Mukattaa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 8/402.

[255] Arap edebiyatçılarına meydan okuma ve Kur'an'ın mucize olduğunu ortaya koyma amacıyla nazil olduğunu savunanlar da olmuştur. Taberî bu görüşü selef ulemasından gelmediği ve sonradan ortaya atılmış bir düşünce olduğu gerekçesiyle, Şevkânî ise bedî ve beyan açısından gizli ve kapalı işaretlerin geçerli olmadığı gerekçesiyle reddetmiştir. Fakat son dönemde en fazla kabul gören de bu görüş olmuştur. Duman, "Huruf-ı Mukattaa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 8/402, 403.

[256] Bu harflerin Kur'an'a dikkat çekmek ve muhatabı dinlemeye sevk etmek için zikredildiğini söyleyenler de vardır. Ancak bu harfler dikkat çekmek için zikredilmişse dikkat harfin kendisine değil, başında bulunduğu sûrenin içeriğine yoğunlaşmış olmalıdır. Aksi halde bu harfin orada bulunuşu sorgulanacaktır ki mevcut kaynaklarda böyle bir tartışmaya rastlayamıyoruz. Duman, "Huruf-ı Mukattaa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 8/402, 403.

[257] Kurtubî, *el-Cami'*, 1/115, 116. Bk. Duman, "Huruf-ı Mukattaa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 8/401, 402.

[258] Bazılarına göre ise bu harfler birer yemindir. (Duman, "Huruf-ı Mukattaa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 8/403). Ancak harfe yemin ediliyorsa yemin harfin neresindedir? Eğer harfin kendisi yeminse neye yemin edilmektedir, bu soru cevapsız kalmaktadır? Bazıları da bu harflerin sûreleri birbirinden ayırmak için kullanıldığı kanaatinde. Ancak Taberî ve İbn Kesir bunu anlamsız bularak reddetmişlerdir. Çünkü her sûrenin başında bu harflerden yoktur ve sûreleri ayırmak için besmele yeterlidir. Duman, "Huruf-ı Mukattaa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 8/402-403.

[259] Huruf-ı mukattaa'yı cefr veya ebced hesabı ile yorumlayanlar da olmuştur. Zayıf bir rivayete göre Yahudiler "Elif, Lâm, Mîm" harflerinden hareketle İslam ümmetinin ömrünü hesap etmeye kalkışmışlar, bu olay üzerine müteşabihat konusundaki âyet gelmiştir. İbn Kesir söz konusu rivayeti batıl kabul etmiştir. Ebced hesabını Mukattaa harflerine ilk uygulayan da Mukatil bin Süleyman'dır. Duman, "Huruf-ı Mukattaa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 8/403. Harflerin büyüsel gücüne inanma bütün Ortadoğu uygarlıklarında vardı. Yahudiler bunu Grek kültüründen almışlar, daha sonra Hristiyan ve İslam kültürlerine de geçmiştir. Başta Pisagorculuk olmak üzere Grek filozoflarının eserlerinden hareketle İslam âleminde hurûf ilmine dair kitaplar, hatta tefsir kitapları bile yazılmıştır. Bunlar da esas aldıkları o kaynaklar kadar apokriptir. Mehmet Emin Bozhüyük, "Huruf", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 8/397-400. Bu felsefede harfler ve rakamlar büyüsel şifrelerdi ve bunların sırları kelimelere, kelimelerinki kâinata yayılmıştı. Bu düşünce batınî kökenli cefr geleneğini doğurmuş, her bilge kişinin özellikle mutasavvıfların ulaşacağı gaybdan haber verme tekniğine dönüşmüş, "İlmü'l-huruf" adı altında bir akım doğmuştur. Tefsircilerin bu akıldışı yöntemi tefsirin içine çekmeleri konuyu mecrasından saptırmış, Bozhüyük, "Huruf", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 8/398, 399; Hüsamettin Aksu, "Hurufilik", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 408-412 mukattaa harflerini hem ilmin hem de Kur'an'ın ruh dünyasına yabancılaştırmıştır. Harfler gaybdan haber alma, büyü, sihir ve kehanet gibi çeşitli akıl ve İslam dışı işlemlerin aracı haline getirilmiştir. Oysa Ebu Hanife, Matürîdî ve Şaranî büyü ve benzeri olgulara inanmayı ve dolayısıyla Hurufiliği küfür kabul etmişlerdir. Bakara 2/102; Bozhüyük, "Huruf", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 8/400; Duman, "Huruf-ı Mukattaa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 8/403.

[260] Duman, "Huruf-ı Mukattaa", 8/402, 403.

[261] Hucurât 49/16.

[262] Furkan 25/4-6. Ayrıca Bk. "Çok mal ve oğul sahibi olduğu için kibirli davranmakta ve kendisine âyetlerimiz okunduğunda, 'Eski çağların masalları' demektedir." Kalem 68/14, 15; "İnkâr edenler, 'Biz ve atalarımız, toprak olduğumuz zaman tekrar mı diriltileceğiz? Bu vaadler bize yapıldığı gibi daha önce atalarımıza da yapıldı. Bu, eski çağların efsanelerinden başka bir şey değildir.' dediler. 'Yeryüzünde dolaşın da suçluların akıbetine bir bakın!' de ve onlara üzülme. Kurdukları tuzaktan dolayı da sıkıntıya girme." Neml 27/67-70; "Onlardan seni dinlemeye çalışanlar da vardır, fakat kalplerinin üzerine anlamalarına engel örtüler örttük, kulaklarında da sağırlık meydana getirdik! Her türlü âyeti görseler bile inanmazlar. Hatta yanına geldikleri zaman seninle tartışır ve 'Bu, eski çağların efsanelerinden başka bir şey değildir.' derler." En'âm 6/25; "İnkâr edenler, iman edenler için, 'Eğer bu kitabın bir değeri olsaydı bizden önce şu adamlar ona inanmazdı!' dediler ve onun gösterdiği dosdoğru yola gelmediler. Dolayısıyla onlar, 'Bu da eski çağların efsanelerinden biridir!' diyeceklerdir. Oysa bundan önce bir rehber ve rahmet olarak Musa'nın kitabı gelmişti. Bu da zalimleri uyarmak, muhsinleri müjdelemek için Arapça olarak gelen ve onu tasdik eden bir kitaptır." Ahkâf 46/11, 12; "Fakat anne babasına, 'Üff be size! Benden önce nice nesiller gelip geçmişken benim yeniden diriltileceğimi mi söylüyorsunuz?' diyen ve anne babası Allah'a sığınarak, 'Yazıklar ol-sun sana! İnan ki Allah'ın vaadi haktır!' dediğinde, 'Bunlar, eski çağların efsanelerinden başka bir şey değildir!' diyen kimseler var ya, gelip geçmiş cin ve insan topluluklarına uygulanan şu söz onlar hakkında da gerçekleşmiştir: 'Onlar hüsrana uğramıştır!' Ahkâf 46/17, 18; "Onlara, 'Rabbiniz ne indirdi?' diye sorulduğu zaman, 'Eski çağların efsanelerini!' derler." Nahl 16/24; "Yani biz öldükten, toprak ve kemik yığınınına döndükten sonra tekrar diriltileceğiz, öyle mi? Andolsun bu, bize de bizden önce atalarımıza da vaad edilen bir şey ve kesinlikle eski çağların efsanelerinden başka bir şey değil!' dediler." (Mü'minûn 23/82, 83); "Kendilerine âyetlerimiz okunduğu zaman, 'Duyduk! İstesek bunun bir benzerini biz de söyleriz! Bu, geçmişlerin masallarından başka bir şey değildir!' diyorlardı." Enfâl 8/31.

[263] Furkân 25/30. Benzeri âyetler için bk. "Allah'ın, göklerde ve yerde bulunanları hizmetinize verdiğini, görünen ve görünmeyen nice nimetler ihsan ettiğini görmediniz mi? Fakat gel gör ki insanlar arasında bilgisi, rehberi ve aydınlatıcı bir kitabı olmadığı hâlde Allah hakkında tartışanlar vardır. Onlara, 'Allah'ın indirdiğine tabi olun!' dediği zaman, 'Hayır! Biz, atalarımızı üzerinde bulduğumuz geleneğe uyarız.' derler. Şayet şeytan onları yakıcı bir azaba çağırıyor olsa da mı?" Lokmân 31/20, 21.

[264] İsrâ 17/76, 77. Bu konuda başka âyetler de mevcuttur: "Şayet kendilerine bir uyarıcı gelirse herhangi bir topluluktan daha doğru yolda olacaklarına dair Allah'a söz verip en büyük yeminleri yapmışlardı. Fakat kendilerine uyarıcı gelince onların sadece nefret etmelerine, yeryüzünde büyüklük taslamalarına ve alçakça tuzaklar kurmalarına sebep oldu. Hâlbuki kötü tuzak sadece sahibine isabet eder. Onlar, öncekilere uygulanan kanundan başkasını mı bekliyorlar! Allah'ın kanununda (sünnetinde) bir değişiklik bulamazsın. Allah'ın kanununda bir sapma bulamazsın. Yeryüzünde dolaşıp da kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğuna bakmadılar mı? Oysa onlar kendilerinden daha güçlüydüler. Göklerde ve yerde Allah'ı aciz bırakacak hiç kimse yoktur. Çünkü O her şeyi bilir, her şeye O'nun gücü yeter." Fâtır 35/42-44.

[265] Tevbe 9/30, 31.

[266] Bk. Tekvin.

[267] Şuarâ 26/2, 4, 8, 15, 67, 103, 121, 139, 158, 174 ve 190. âyetler.

[268] Kasas 28/44-46.

[269] Zuhruf 43/17-25.